

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2012–2014

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eliška Maršíčková

Vliv výchovy na osobnost dítěte

Praha 2014

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Zuzana Hadj Moussová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER FULL-TIME STUDIES

2012-2014

DIPLOMA THESIS

Eliška Maršíčková

The effect of education on the child's personality

Prague 2014

Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Zuzana Hadj Moussová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky .....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí diplomové práce PhDr. Zuzaně Hadj Moussové za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá metodami a prostředky rodinné výchovy a jejich působením na osobnost dítěte. V teoretické části popisuje, co je osobnost, jak vzniká, vyvíjí se a jaké jsou její charakteristické vlastnosti. Dále popisuje rodinnou výchovu, její jednotlivé formy a jak ovlivňují vývoj osobnosti dítěte. Poukazuje na významné momenty ve výchově od těhotenství po období školní docházky. Také se zabývá obecnými výchovnými prostředky v rodinách, které mají dítě se speciálními potřebami. Upozorňuje na některé problémové situace, které mohou ve výchově nastat. V praktické části na základě výzkumu uvádí, které metody ve výchově rodiče více preferují a v jaké míře se rodiče na výchově shodují.

Klíčová slova

Dítě, dítě se zdravotním problémem, emoční vztah, formování osobnosti, komunikace, osobnost, psychické potřeby, rodina, rodinná výchova, výchova, vývoj osobnosti, způsob výchovy.

Annotation

The thesis deals with the methods and means of family education and its effects on the child's personality. The theoretical part defines what personality is, how it originates, develops and what are its characteristic features. The paper describes family education, its various forms and how they affect child's personality development. It focuses on the significant moments regarding education from pregnancy to school period. The thesis deals with general educational methods in families that have a child with special needs and draws attention to some problematic situations that may arise in education. In the practical part, the paper, on the basis of research, indicates which educational methods parents prefer and to what extent they agree on the way of their child's upbringing.

Key words

Child, child with a health problem, communication, education, educational method, emotional relationship, family, family upbringing, formation of personality, personality, personality development, psychological needs.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI.....	11
1.1 Osobnost.....	11
1.2 Biologický základ osobnosti.....	12
1.3 Vývoj a formování osobnosti.....	13
1.3.1 Dědičnost a prostředí.....	14
1.4 Vlastnosti osobnosti.....	15
1.4.1 Temperament	15
1.4.2 Charakter	17
1.4.3 Schopnosti.....	18
1.4.5 Motivace.....	22
2 VÝCHOVA	24
2.1 Prostředky a metody výchovy	25
2.2 Působící podmínky na výchovu	32
2.3 Způsoby výchovy a jejich vliv na osobnost dítěte	33
2.3.1 Emoční vztah ve výchově	36
3 VÝZNAMNÉ MOMENTY VE VÝCHOVĚ	38
3.1 Období těhotenství a první rok života.....	38
3.2 Období jednoho až tří roků.....	39
3.3 Období tří až šesti roků.....	40
3.4 Období školní docházky	41
4 DÍTĚ SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI	45
4.1 Narození dítěte se zdravotním problémem	45
4.2 Výchova dítěte se zdravotním problémem.....	46
4.3 Rozvojové hry pro děti do čtyř let	47
4.4 Obtížné situace ve výchově postižených dětí.....	48
5 PROBLÉMOVÉ SITUACE VE VÝCHOVĚ DÍTĚTE	51
5.1 Zátěžové situace pro dítě	51
5.2 Nevhodné výchovné metody	52
5.3 Psychická deprivace a subdeprivace v rodině.....	53

PRAKTICKÁ ČÁST	57
6 POPIS VÝZKUMNÉ ČÁSTI.....	57
6.1 Výzkumný cíl	57
6.2 Výzkumné otázky	57
6.3 Výzkumný soubor.....	57
6.4 Výzkumná metoda	58
6.5 Popis výzkumu.....	58
7 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉ ČÁSTI	59
7.1 Výsledky výzkumu – dotazníky	59
5.4 Výsledky výzkumu - rozhovory.....	82
5.4.1 První rozhovor	82
5.4.2 Druhý rozhovor	88
7.2.3 Třetí rozhovor	94
ZÁVĚR.....	100
SEZNAM GRAFŮ a TABULEK.....	104
SEZNAM PŘÍLOH.....	105

ÚVOD

Rodinná výchova je nejdůležitějším činitelem pro vývoj a formování osobnosti dítěte. Dětství je zároveň nejdůležitější období v životě člověka. Vliv rodiny a rodinné výchovy je velmi výrazný a zkušenosti ze své rodiny si s sebou jedinec nese po celý život. V dnešní době se výchově v rodině přikládá obrovský význam. Má za úkol vychovat jedince se silnou osobností, který bude mít dobrou přípravu do samostatného života ve společnosti.

Rodiče mají možnost nastudovat si velké množství literatury nebo si nechat poradit od odborníka, který se specializuje právě na pomoc rodičům, kteří mají problém ve výchově svých dětí. Znamé jsou takové formy výchovy, které dítěti prospívají a které mu naopak škodí. Každé dítě je ale individuální a potřebuje jiné výchovné vedení. Nemusí na něj platit to, co platí na jiné dítě nebo co je obecně dáno. Rodiče tak mají nesnadný úkol při výchově svého potomka. Aby mu mohli porozumět, musí vědět, jaké jsou jeho vývojové fáze a jaké má fyzické i psychické potřeby.

Cílem práce je obecný pohled na rodinnou výchovu a na to, jaký má vliv na osobnost dítěte. Poukazuje na důležité způsoby, metody a prostředky, které rodiče ve výchově používají a na důležité momenty, které by měli rodiče znát.

Teoretická část se zabývá osobností člověka, jejím vznikem a tím, co ji dále formuje. Popisuje také její vlastnosti, jako je charakter, temperament, schopnosti a motivace. Hlavní část, která se věnuje výchově, rozebírá pojem výchova. Věnuje se prostředkům výchovy, které jsou důležité pro formování osobnosti a také tomu, jaké podmínky na ni působí. Konkretizuje jednotlivé výchovné způsoby a popisuje jejich charakteristiky. Práce poukazuje na způsoby výchovy, které rozvíjí dítě tím správným směrem, ale také na ty, které mohou mít na vývoj negativní vliv. Vytýčuje důležité momenty od těhotenství po školní docházku, kterým by rodiče a vychovatelé měli při výchově a péči o dítě věnovat pozornost. Věnuje se také problematice výchovy dětí se speciálními potřebami. Podává obecné návody, které mohou být společné všem druhům postižení. Někteří rodiče i v dnešní době přesně neví, jak se o děti dobře postarat nebo se o ně ani starat nechtějí. Na to odkazuje poslední část práce, kde se rozebírá nevhodné chování k dětem a popisuje se vznik psychické deprivace a psychické subdeprivace.

Praktická část popisuje výzkum diplomové práce, který se zabývá tím, jaké výchovné metody a způsoby v rodinné výchově převládají. Na základě dotazníků a rozhovorů se věnuje výzkumným otázkám, které zjišťují, jak se partneři na výchově

shodují, jaké odměny a tresty používají a které z nich převažují, jestli rodiče dávají svým dětem možnost rozhodnout se a jaká práva podle nich jejich děti mají. Výzkumná část obsahuje tři rozhovory s rodiči o tom, jak své dítě vychovávají a jak byli sami vychováni. Výzkumné otázky se zabývají tím, jestli rodiče přenášejí zkušenosti ze svého dětství do vlastní výchovy, jak často tráví s dětmi volný čas, čtou jim knihy a kdo z rodičů je ve výchově větší autoritou.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI

Psychologie osobnosti vychází z **psychologie obecné**, která je nejstarším a nejobecnějším vědním oborem zabývajícím se vědeckým bádáním a výkladem psychických projevů. Věnuje se tedy zkoumání vědomých i nevědomých duševních jevů, zákonitostí jejich fungování a rozvojem. (CAKIRPALOGLU, 2012; VÁGNEROVÁ, 2004)

„Je vědou o tom, jak a proč lidé dělají to, co dělají.“ (SMÉKAL, 2012, s. 12)

Psychologie osobnosti je samostatným oborem, který existuje přes sto let, má své stanovené základní pojmy, vymezené pole působnosti a osvědčené metody. Její vznik a vědecký vývoj probíhal nezávisle na obecné psychologii a to zejména v prvních desetiletích 20. století. Vznikala spolu s oborem psychiatrie a dalších klinických oborů, se kterými sdílela stejné zájmy a cíle. Ve čtyřicátých letech 20. století došlo ke sblížení obecné psychologie s psychologií osobnosti. (ŘÍČAN, 2010, CAKIRPALOGLU, 2012)

Psychologie osobnosti se zabývá strukturou, poznáváním a formováním osobnosti, zaměřuje se zejména na individuální rozdíly lidí. Popisuje, jak a čím se lidé od sebe odlišují a také v čem se podobají ve svém vědomí, chování a jednání a vysvětluje proč tomu tak je. Popisuje sociální jednání i vnitřní psychický a duchovní život člověka a umožňuje porozumění danému jedinci. (ČÁP, MAREŠ, 2007; SMÉKAL, 2012)

1.1 Osobnost

„Klasická definice osobnosti G. W. Allporta zní takto: ‚Osobnost je dynamické uspořádání oněch psychologických systémů v individu, které určují jeho jedinečná přizpůsobení okolí.‘“ (NAKONEČNÝ, 1998, s. 498)

„Osobnost lze poněkud zjednodušeně definovat jako komplexní a relativně stabilní systém, který funguje jako celek, skládá se ze vzájemně propojených

somatických a psychických vlastností a projevuje se v reakcích na různé podněty a situace, resp. v interakci s nimi.“ (VÁGNEROVÁ, 2010, s. 13)

Psychologie označuje osobnost jako člověka s jeho biologickými, sociálními a psychologickými aspekty, obecnými zákony učení a vývoje, obecnými vztahy mezi schopnostmi a zájmy, temperamentem a charakterem. Člověk se odlišuje od ostatních např. svými zkušenostmi, vlastnostmi, postoji a svým prožíváním, uvažováním a chováním. S tímto souvisí také vztah člověka k okolnímu prostředí a jeho přizpůsobení se. Do osobnosti člověka patří jeho vztah k sobě samotnému, ke svému okolí, jak sám sebe i okolí vnímá a také jak se cítí, jak uvažuje, jak jedná a jaké cíle si dává. Neméně důležité je u člověka jeho sebevědomí, které určuje zralost, duševní zdraví a pocit pohody a sociální zkušenost. Osobnost člověka se utváří v rámci lidské situace. Nejdůležitější roli hraje nejbližší okolí člověka, tedy primární skupiny. Významně ho ale ovlivňuje i celá společnost a kultura. Člověk určitým způsobem působí na své okolí a vytváří tím podmínky, které zpětně ovlivňují jeho a vývoj jeho osobnosti. (ČÁP, MAREŠ, 2007; VÁGNEROVÁ, 2010; ÇAKIRPALOGLU, 2012)

1.2 Biologický základ osobnosti

Člověk je organismus, jehož chování a prožívání je spojeno s biologickými procesy. K poznání osobnosti člověka je zapotřebí jak psychologického, tak i biologického přístupu a jejich vzájemného vztahu. Při rozboru osobnosti je tak důležitým aspektem výzkum anatomie a fyziologie mozku. Některé psychické funkce jsou vázány na určitou část mozku. Např. část mozku amygdala (součást primitivního limbického systému, který se nachází v podkoří) má důležitou roli v motivaci, emocích a nevědomých emočních vzpomínkách. V levé mozkové hemisféře je uloženo centrum řeči a jeho činnost se zaměřuje na pojmové myšlení, analýzu, paměť na jména a slova, chápání psaných textů, logiku a racionalitu. Pravá mozková hemisféra se zaměřuje na duševní činnosti, pracuje s obrazem, je sídlem intuice, fantazie, paměti na tváře a barvy, chápání výrazu tváře a tónu hlasu, smyslu pro umění a jiné. Z psychologického hlediska jsou pro funkci mozku důležité neurotransmitéry dopamin a serotonin - chemicky působící látky, které plní funkci při přenosu vzruchů mezi neurony a důležité jsou také hormony kortizol a testosteron. U některých psychických funkcí je přesně dané, se kterou částí mozku souvisí, u jiných jde o spolupráci několika

systémů, které jsou umístěny v různých místech v mozku. Nervová soustava a s ní spojené řídicí systémy se navíc dokážou psychice přizpůsobit. (ŘÍČAN, 2010)

1.3 Vývoj a formování osobnosti

Poznatky o vývoji a formování osobnosti jsou důležité pro hlubší poznávání člověka a jeho osobnosti a také pro výchovnou a poradenskou praxi ve smyslu efektivního působení na jedince.

Vývoj je proces, kdy se v přírodě i ve společnosti určitý systém mění v průběhu času. Jde o změnu velikosti (růst) a o kvalitativní proměny, kdy se např. z plodu stává přes novorozeně, batole, dítě předškolního věku, žáka a dospívajícího dospělá zralá osobnost. Vývoj probíhá podle vnitřních zákonů systému a zároveň je ovlivňován vzájemným působením systému s okolním prostředím, které vývoj ovlivňuje pozitivně tím, že ho podporuje, i negativně tak, že ho zpomaluje, mění a narušuje. V psychickém vývoji, který je spojen s biologickým a sociálním vývojem, je to stejné. Vývoj osobnosti zahrnuje zrání a vzájemné ovlivňování jedince a prostředí.

Zrání je proces, který probíhá podle vnitřních zákonů a rozhoduje o genové a vrozené výbavě jedince, utváří se jím anatomické struktury, jejich fyziologické funkce a základní psychické předpoklady jako jsou např. základní formy vnímání a paměti, vloh pro rozvinutí schopností anebo temperamentová vzrušivost. Stejně jako vývoj také souvisí se vzájemným působením jedince a prostředí. Kromě toho, že je osobnost pozitivně nebo negativně ovlivňována životním prostředím a společnostmi, formuje ji také možnost kulturního života, příležitost k učení, k činnostem a sociální komunikaci. V psychickém vývoji probíhají progresivní změny, tedy přechod od jednodušších forem ke složitějším, k dokonalejším, může se objevit také stagnace - zastavení vývoje na určitém stupni nebo regrese - návrat k nižším vývojovým formám. Člověk má potřebu vzdělávat se, učit se novým činnostem a vykonávat činnosti spjaté s jeho intelektem. Pokud tomu tak není, jeho rozvoj intelektových schopností se zastaví nebo se sníží, např. se oslabí jeho sebeovládání.

Ve formování a vývoji osobnosti probíhá vzájemné působení vnějších a vnitřních podmínek.

Vnějšími podmínkami mohou být:

- rodina,
- vrstevníci, jednotlivci, skupiny,
- škola, školní třída,
- lokalita, národnostní a jiné skupiny,
- životní prostředí,
- zprostředkování vlivů širšího prostředí nejbližším prostředím dítěte.

Vnitřní podmínky jsou:

- biologické podmínky - především *nervová soustava* (centrální nervový systém, který zahrnuje mozek a míchu),
- psychické procesy - *poznávací procesy* (vnímání, počítky, vjemy, procesy učení a paměti, imaginativní procesy, představy a fantazie, myšlení spjaté zejména s řečí a myšlenkové řešení problémů), *motivační, emoční a volní procesy*,
- psychické stavy - *pozornost, vědomí* (bdění a spánek),
- psychické vlastnosti – *motivace, schopnosti* (inteligence) a *tvůrčivost, temperament a charakter*. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

1.3.1 Dědičnost a prostředí

Na formování osobnosti působí dědičnost a vlivy prostředí, z toho dědičnost vytváří předpoklad k rozvoji určité vlastnosti, ale její konečná podoba závisí také na vlivu prostředí. Dědičnost nejvíce působí na obecnou inteligenci (okolo 70 %) a dále na temperamentové vlastnosti (40-50 %, avšak podle jiných výsledků jen okolo 20 %). Na charakter dědičnost vliv nemá anebo jen v malé míře. Genetické informace jsou zakódovány v genech, které jsou umístěny na chromozomech. Rodiče působí na děti svými geny ale zároveň např. svým chováním, vzděláním a stylem výchovy. Geny rodičů ovlivňují psychické vlastnosti a chování jejich dětí a tudíž i způsob života, výkony, dosažený sociální status. Způsob jejich výchovy i podmínky prostředí jsou do určité míry závislé na zděděných předpokladech rodičů. I když je určitá psychická vlastnost dědičná, neznamená to, že nejde výchovným působením a příznivými podmínkami prostředí dále rozvíjet.

Organismus každého jedince obsahuje tisíce informačních jednotek, které jsou zapínány a vypínány v určitém období, dochází k postupné aktivaci dílčích složek genetického programu, a proto se u většiny jedinců psychické funkce a vlastnosti

rozvíjejí v přibližně stejném období života. Geneticky je dáno také tempo zrání a různé osobnostní vlastnosti se mohou rozvíjet až v určité vývojové fázi. Genetické dispozice se během života projevují různě v závislosti na okolních podmínkách, např. při větším stresu a v závislosti na vývojově podmíněných proměnách, a některé z nich se naopak neprojevují vůbec. (ČÁP, MAREŠ, 2007; VÁGNEROVÁ, 2010)

1.4 Vlastnosti osobnosti

1.4.1 Temperament

V psychologii patří temperament do jedné z nejstarších psychologických oblastí. Už starořecký lékař Hippokrates (460-370 př. n. l.) popsal teorii čtyř temperamentových typů, které se váží k náladám člověka a k jeho citovému životu.

Temperamentové typy:

- **cholerik** – projevuje se výbušnou povahou a své city, které rychle vznikají a také zanikají, velmi prožívá,
- **flegmatik** – klidný člověk, kterého většinou nevyvede nic z míry, jeho city přetrvávají, je stálý, vážný, spolehlivý, ale také pomalý,
- **sangvinik** – veselý, optimistický člověk, živý, má rád pohyb, snadno se nadchne, ale jeho nadšení pro danou oblast málo kdy přetrvá,
- **melancholik** – citově rozladěný člověk, spíše pesimistický a obtížně se přizpůsobuje svému okolí.

Temperament je převážně vrozený a projevuje se už v prvních týdnech a měsících po narození. Chování dětí se vyznačuje určitými charakteristickými sklony nezávisle na prostředí, jako je např. úroveň aktivity dětí v denních situacích, pravidelnost jejich biorytmu, reakce na nové situace, odolnost vůči rušivým vlivům a celkové emoční rozpoložení. (HELUS, 2011)

Temperament člověka tedy značí jeho citové ladění, způsob citové a volní vzrušivosti, reaktivity a aktivity a převládající náladu. Charakterizuje člověka tím, jak sám dává najevo své prožitky a jak jedná v určitých situacích. Tato psychická vlastnost je relativně trvalá a daná tělesnou konstitucí, která je převážně vrozená. (ŘÍČAN, 2010)

Temperament má neurofyziologický základ a je závislý na systémech centrální nervové soustavy (hlavně na čelních lalocích, limbickém systému, bazálních gangliích a mozkovém kmeni). Americký psychiatr C. R. Cloninger ve své biosociální teorii osobnosti stanovil čtyři základní temperamentové dimenze neboli polarity, mezi kterými můžeme stanovit míru přítomnosti určité vlastnosti. Tři se týkají způsobu reagování a preference podnětů určitého druhu a jedna charakterizuje míru stability jednání. Mají biologický základ, jsou většinou trvalé, pozorovatelné od dětství a projevují se za všech okolností.

Temperamentové dimenze:

1. Novelty seeking – tendence k vyhledávání nových a silných zážitků a naopak opatrnost, zdrženlivost a vyhýbání se novému a nezvyklému,
2. Harm avoidance – tendence vyhýbat se jakýmkoli nepříjemnostem anebo snaha nepříjemnostem aktivně čelit,
3. Reward dependence – závislost na odměně a v opačném případě nezávislost,
4. Persistence – míra vytrvalosti a stability a naopak vrtkavost a nestálost.

První dimenze je vrozeným sklonem, kdy člověk reaguje různým způsobem na podněty různé intenzity a kvality. Člověk na jedné straně dimenze jedná aktivně, impulzivně, je zvědavý, neukázněný a riskuje, nemá rád jednotvárnost, zdrženlivost a vyčkávání a v nepříjemné situaci by zvolil spíše aktivní únik. Má pocit tzv. podnětové nenasycenosti a nečinnosti a snaží se dosáhnout žádoucího uspokojení jakýmkoli způsobem. Jedinci na druhé straně této dimenze jsou velmi opatrní, mají radši stereotypní činnosti a nové zážitky je nepřitahují.

Druhá dimenze souvisí se vztahem k potenciální újmě. Tito lidé jsou buď nedůvěřiví, opatrní, pesimističtí, ustrašení, neprůbojní, mají pocit, že nemají na nic vliv a nemohou nic ovlivnit nebo jsou optimističtí, důvěřiví a odhodlaní dosáhnout svých předsevzetí a nepřemýšlejí o nebezpečí a riziku, které jim to může přinést.

Třetí dimenze je vrozená tendence reagovat intenzivněji na odměňující podněty. Lidé na jedné straně této dimenze jednají tak, aby je ostatní oceňovali. Jsou sociabilní, konformní, dělají to, co je považováno za žádoucí, chtějí být ostatními akceptováni, pozitivně hodnoceni a také podporováni. Mají silnou potřebu příjemných prožitků. Jedinci na druhé straně dimenze jsou nezávislí, sociálně odtažití a lhostejní ke svému okolí. Jednají podle svého uvážení bez ohledu na ostatní.

Čtvrtá dimenze se projevuje tím, že lidé buď směřují za svým cílem bez ohledu na případnou frustraci, nebo únavu, jsou pilní, neústupní, odhodlaní, odolní vůči stresu, podávají nadměrné výkony a překonávají únavu nebo rezignují, kdykoli se vyskytnou potíže, jsou lhostejní a nestálí. (VÁGNEROVÁ, 2010; HELUS, 2011)

Vlastnosti temperamentu

Vlastnosti temperamentu můžeme rozdělit na čtyři základní kategorie, jejich projevy jsou pozorovatelné a dají se určitým způsobem měřit. Předurčují, jakým způsobem by člověk mohl reagovat na vnější podněty a jaký má k těmto podnětům vztah. Projevují se tedy v celkové aktivační úrovni, v emočním prožívání, v zaměření a udržení pozornosti a na úrovni usměrňování psychických procesů i chování.

Temperamentové vlastnosti:

- 1. aktivační úroveň** - souvisí s celkovou reaktivitou, vyznačuje se mírou intenzity, stability a vyrovnanosti reakcí, značí míru energie, obvyklou úroveň aktivace, osobní tempo člověka, způsob a intenzitu jeho reagování, stabilitu nebo naopak sklon k výkyvům a impulzivitu a tendenci reagovat na podnět ihned nebo naopak s opatrností,
- 2. emoční prožívání** - značí intenzitu emocí vyvolanou jakýmkoli podnětem, emoční ladění, vzrušivost a citlivost, stabilitu a vyrovnanost citových prožitků nebo naopak sklon k emoční labilitě a kolísání emočního ladění,
- 3. percepční citlivost** - neboli vnímavost k různým vnějším podnětům, souvisí se snadností upoutání pozornosti, potřeba přehledu o dění kolem člověka,
- 4. regulace** – regulační působení neovládané vůlí, projevuje se udržením pozornosti, formováním emočního prožívání i chování, člověk je díky ní nezávislý na vnějších podnětech už v raném věku. (VÁGNEROVÁ, 2010)

1.4.2 Charakter

Pojmu charakter se stejně jako temperamentu věnovali už v antickém Řecku. Pojem charakter pochází ze starořeckého slova „charito“, které znamenalo vrytí nebo vtisknutí, tedy něco, co nás trvale poznamenává.

Charakter reguluje a kontroluje chování člověka podle společenských a hlavně morálních norem a požadavků. Označuje vlastnosti související s morálkou, s principy a zásadami, kterými se člověk řídí a s hodnotami, o které usiluje a na nichž mu záleží.

Je propojen spolu s temperamentem, s motivací a se schopnostmi. Charakter není vrozený, ale utváří a formuje se na základě určitých biologických předpokladů díky sociálním podmínkám, především pak výchovou (např. afiliace se vyvíjí na podkladě základní potřeby pečovat o potomstvo). Za součást charakteru můžeme považovat i svědomí člověka, které funguje jako morální kontrola a autoregulace. Pokud člověk jedná tak, aby nepřekročil morální zásady, přináší mu jeho svědomí uspokojení a opačné jednání mu přináší výčitky. K rysům charakteru patří svědomitost a také vytrvalost, sebeovládání, kontrola a regulace emocí (hlavně afektů). Důležitým znakem charakteru je vztah člověka k lidem. (HELUS, 2011; ČÁP, MAREŠ, 2007)

„S charakterem těsně souvisí nebo jsou jeho součástí základní hodnotové orientace individuální osobnosti – názory a postoje týkající se hodnot, jako je pravda, morálka, spravedlnost, demokracie, tolerance k jiným názorům, skupinám, formám životního stylu, zdraví, rodina, hodnoty ekonomické, ekologické, náboženské aj. V těchto postojích či hodnotových orientacích jsou zahrnuty složky kognitivní (názory, popřípadě světový názor, určitá životní filosofie jedince nebo sociální skupiny), emočně hodnotící a motivační (sympatie, antipatie, lhostejnost, láska či nenávisť k příslušné hodnotě) a také konativní, návykové (navyklý způsob chování odpovídající názoru a emočnímu hodnocení).“ (ČÁP, MAREŠ, 2007, s. 166)

C.R.Cloninger spolu s dalšími odborníky vypracovali psychologický model charakteru (stejně jako temperamentu). Model zahrnuje tři charakterové dimenze.

Charakterové dimenze:

1. sebedeterminace, kontrola a řízení vlastního chování podle zvolených cílů a hodnot,
2. kooperativnost, empatie, pomoc druhým, tolerance – opakem je např. agresivita,
3. transcendence, překračování sebe samého ve vztahu k druhým lidem, k přírodě, soucítění, spoluprožívání s druhými lidmi i s přírodou, hodnotové orientace překračující jedince, náboženské postoje aj. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

1.4.3 Schopnosti

Díky schopnostem má člověk možnost naučit se určitým činností. Každý člověk v určité míře něco umí nebo zná, přičemž každý má svou nejvyšší možnou úroveň, které může za optimálních podmínek dosáhnout. Schopnosti mohou být různé

a rozlišují se např. na verbální, numerické, prostorové, paměťové, percepční, umělecké, sportovní nebo sociální.

Se schopnostmi souvisí další pojmy jako vloha, nadání, talent a genialita. Vloha je biologický základ rozvoje schopnosti a dovedností, které slouží k osvojení určité činnosti. Schopnosti jsou tedy vlastnosti jedince, které jsou rozvinuté na podkladě vrozených vloh vlivem výchovy, učení a okolních sociálních podmínek. Nadání je souhrn vloh pro určitou oblast. Nadání se označuje také jako talent nebo genialita, tedy vysoká a výjimečná úroveň určité schopnosti nebo nadání. Dovednosti a schopnosti jsou spolu těsně spjaté. *„Například při vyučování jazyků si žáci osvojují velký počet speciálních dovedností, které se týkají pravopisu, mluvnice, slohu, překladu atd. Osvojení těchto dovedností je závislé na schopnostech, ale zároveň upevnění dovedností delším cvikem, činností či praxí může vést k rozvinutí obecnější verbální schopnosti, k čemuž je zapotřebí delší doby než k osvojení dílčí dovednosti.“* (ČÁP, MAREK, 2007, s. 153). Zkoumanými schopnostmi jsou hlavně ty, které se týkají poznávání, myšlení a řešení problémů a označují se pojmem inteligence.

Rozvoj inteligence a jiných schopností tedy ovlivňuje prostředí člověka, ale také biologické faktory, mezi které patří životospráva matky během těhotenství, zdravotní péče a životní podmínky. (ŘÍČAN, 2010; ČÁP, MAREŠ, 2007)

Inteligence

V celé historii je inteligence nejdiskutabilnějším pojmem v psychologii. Definice inteligence není zcela jednoznačná, většina definic vychází z teorie, co to znamená být inteligentní.

Inteligencí se označuje soubor kognitivních schopností, podílí se na poznávání, učení a řešení problémů a určuje také míru těchto schopností. Můžeme ji rozdělit na obecnou inteligenci (neboli chápavost), která vyjadřuje schopnost učit se, řešit problémy a vyznat se v nové situaci a na speciální intelektové schopnosti, jimiž jsou schopnosti např. verbální, nonverbální a numerické. Úroveň rozvoje těchto schopností se liší a má vliv na výkon žáka na různých školách, předmětech a v dospělosti v různých profesích.

Některé složky inteligence:

- **verbální schopnosti** – týkají se vyjadřování a chápání složitých vztahů vyjádřených slovy,

- **prostorová představivost** – zahrnuje prostorovou orientaci neboli určování polohy člověka v jeho okolí, vizualizaci, která člověku pomáhá představit si, do jakých vzájemných vztahů se dostanou předměty mimo nás, ocitnou-li se v určitých polohách a kinestetickou představivost, díky které si člověk představí výsledný pohyb různých soukolí,
- **numerická schopnost** – rychlé a bezpečné zacházení s čísly při jednoduchých početních úkonech,
- **percepční pohotovost** – rychlý postřeh pro vnímání detailů pomocí zraku,
- **paměťové schopnosti** – mechanická paměť krátkodobá a dlouhodobá,
- **psychomotorické schopnosti** – schopnost vykonávat rychle jemné pohyby prstů, obratnost při větších pohybech a schopnost koordinace více pohybů současně,
- **umělecké schopnosti** – mohou se rozlišovat na umělecké schopnosti v literární, hudební, výtvarné a herecké oblasti.

Ke zjištění těchto schopností se používají inteligenční testy, ze kterých se vypočítává úroveň inteligence (IQ), ta se pak rozděluje do několika pásem. Průměrná inteligence se značí hodnotou 100 bodů IQ a zahrnuje body v rozmezí 90 – 109. Do tohoto rozmezí spadá asi polovina populace. Osoby s *hlubokou mentální retardací* (pod 20 bodů) setrvávají na vývojové úrovni kojenců nebo batolat, někteří nedokážou stát, chodit, kousat, polykat a dorozumívat se, jsou závislí na stálé péči, pomoci a ošetření od druhých. U *těžké mentální retardace* (20-35 bodů) a *středně těžké mentální retardace* (35-50 bodů) zůstávají lidé na úrovni tříletého až šestiletého dítěte, naučí se starat se o sebe ve smyslu oblékání a základní hygieny, mluva zůstává primitivní, špatně vyslovují a myšlení je nedokonalé a nespolehlivé. Pod dohledem a vedením mohou vykonávat jednoduché manuální práce. Při *lehké mentální retardaci* (50-70 bodů) může člověk dosáhnout úrovně jedenáctiletého dítěte, je nezávislý a manuální práce vykonává velmi dobře. Tyto děti se vzdělávají na speciálních školách. Celý život potřebují vedení a dohled, protože se mohou chovat nerozumě nebo být také druhými zneužíváni. Lehká mentální retardace může vzniknout také vlivem nesprávné výchovy a zanedbanosti. (NOLEN-HOEKSEMA a kol., 2012; ČÁP, MAREŠ, 2007; ŘÍČAN, 2010)

Profesor H. Gardner v osmdesátých letech 20. století přišel s teorií multidimenzionální inteligence. V té dělí inteligenci na jednotlivé specifické schopnosti, které jsou na stejné úrovni.

- **Lingvistická inteligence** – schopnost rozumět mluvenému slovu, mluvit, číst, psát, chápat význam a obsah pojmů;
- **Logicko-matematická inteligence** – schopnost chápat čísla a provádět matematické operace, projevuje se při vědeckém a logickém myšlení;
- **Prostorová inteligence** – schopnost orientovat se v prostoru a vytvářet vizuální představy;
- **Muzikální inteligence** – projevuje se ve zpěvu, při hře na hudební nástroj, komponování a dirigování;
- **Tělesně-pohybová inteligence** – schopnost provádět svým tělem cílevědomé a obratné pohyby;
- **Intrapersonální inteligence** – schopnost rozumět sám sobě, svým myšlenkám, schopnostem, emocím a činům;
- **Interpersonální inteligence** – schopnost rozumět jiným lidem a mezilidským vztahům;
- **Přírodovědná inteligence** – schopnost chápat uspořádání přírody.

Každá z těchto inteligencí funguje nezávisle, je spojena s jiným mozkovým centrem a aktivní je díky kulturním souvislostem (např. orientace na moři). (VÁGNEROVÁ, 2004; HELUS, 2011; ŘÍČAN, 2010)

Emoční inteligence

Emoční inteligence je schopnost zacházet s emocemi tak, aby přinášely spokojenost v praktickém životě. Jedná se o velmi dobrou orientaci v emocích, a to jak ve vlastních, tak i v emocích druhých lidí (empatie). Umožňuje vyznat se v pocitech a jejich zvládnání. Je to také schopnost umět se zklidnit, zbavit se pocitů jako je strach, úzkost, smutek a udržet si emoční pozitivní ladění. Důležité je umět odložit své uspokojení. Ovlivňuje také kvalitu mezilidských vztahů tím, že člověk se umí díky empatii vžít do duševního stavu druhého člověka a pomoci mu. Dokáže porozumět a pochopit, co prožívá, jaké má potřeby a postoje. Je důležité vnímat druhého pomocí všech smyslů a také je významná schopnost komunikace, která zahrnuje verbální i neverbální komunikaci. Velmi podstatná je zároveň akceptace druhého člověka. Empatii může naopak narušovat racionální přístup (např. ve verbálním sdělení, které

se neshoduje s emočním prožitkem) a projekce (promítání vlastních pocitů do druhého člověka). (VÁGNEROVÁ, 2004)

Tvořivost

Tvořivost se také označuje pojmem kreativita nebo tvůrčí schopnosti. Je to soubor vlastností a osobních předpokladů člověka, které mu umožňují tvůrčí činnost nebo tvůrčí řešení problému. Výsledkem této činnosti je něco nového a k jejímu dosažení se použila jiná cesta, metoda nebo jiné řešení, namísto nějakého známého postupu. Toto řešení také závisí na vědomostech, zkušenostech, dovednostech, schopnostech, motivaci, sebeovládání, odpovědnosti, vytrvalé práci a také na inteligenci. Úroveň tvořivosti lze také zjistit pomocí testů.

U dětí, které jsou tvořivé, se stává, že rozvoj jejich tvořivosti je brzděn vlastními rodiči, učiteli i vrstevníky. Některé děti se tak odlišují od ostatních ve svých zájmech a stává se, že rodičům i učitelům vadí jejich odlišnost anebo ji naopak uznávají a kladou na dítě nepřiměřené nároky. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

1.4.5 Motivace

Motivace je souhrn faktorů, které člověka a jeho chování aktivizují, pobízí, směřují k určitému cíli a zároveň pomáhají udržet se na cestě k jeho dosažení. Motivace ale může některé tendence zároveň i utlumovat. Tento proces vede k uspokojení potřeby, která dává impuls k takovému jednání. Motivací může být vnější pobídka a vnitřní motiv, které se spolu navzájem propojují.

Každá motivace člověka je individuální, přičemž k jedné činnosti může pobízet hned několik různých motivů najednou. Ty se během života také mění a některé se mohou dostávat také do konfliktů. To může nastat například tehdy, když jeden z motivů pobízí a druhý naopak odrazuje. Člověk si navíc uvědomuje jen některé z motivů nebo jejich část a některé mu mohou zůstat zcela skryty.

Motivace je také spjata s emočním prožíváním, které hodnotí aktuální stav a stimuluje jednání vedoucí k uspokojení potřeby. Motivy nám udávají směr naší aktivity, vynaložené úsilí, délku a takovéto jednání je ukončeno uspokojením potřeby.

Mezi lidské potřeby, které jsou navzájem různě spjaty, se řadí např. základní biologické, jako je žízeň, hlad, potřeba kyslíku, tepla apod., dále potřeba podnětů a činností, odpočinku, spánku, péče o potomky, sexuální, bezpečí, jistoty, sebezáchovy, zvládnutí těžkých situací, osobního vztahu, milovat, být milován,

úspěchu, uznání, úcty, sebeúcty, kompetence, radosti smíchu, také potřeby poznávací, estetické a potřeba cíle, smyslu, seberealizace a naplňování životního smyslu. (VÁGNEROVÁ, 2004; ČÁP, MAREŠ, 2007)

Dalšími aspekty motivace jsou zájmy, postoje, hodnotové orientace a cíle.

Zájem značí kladný emoční vztah. Projevuje se tím, že soustředíme svou pozornost na daný cíl a ten nám přináší uspokojení nebo naopak při neuspokojení nelibost. Zájmy se rozlišují svým obsahem a hloubkou, můžou být přechodné nebo trvalé (zájem může být o hudbu, sport, biologii apod.). Člověk může mít i několik zájmů najednou a může mezi nimi vzniknout konflikt, pokud se jim člověk nemůže věnovat tak, jak by si přál. Na druhou stranu mohou mít mezi sebou kompenzační vztah, což vede k zdravému vývoji osobnosti, kdy dochází k vyvažování jednostrannosti.

Postoj vyjadřuje vztah mezi člověkem a např. předmětem, lidmi, činností nebo událostí (může to být postoj k hudbě, sportu a životnímu prostředí). Vyjadřuje tři složky, kterými jsou poznání objektu, citové hodnocení a pobídka k jednání v souladu s názorem a emočním hodnocením.

Lidé zaujímají postoje k hodnotám společnosti, jinými slovy mají **hodnotové orientace**. Ty mají na život lidí velký vliv a každý člověk má odlišnou stupnici svých hodnot.

Motivací je také **stanovení a usilování o dosažení cílů**. Cíle můžeme rozdělit na blízké (návštěva lékaře), střední (příprava dovolené, příprava na ukončení studia), dlouhodobé (založit rodinu, budování kariéry) a také na to, jaký mají obsah (životní oblast) a význam. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

2 VÝCHOVA

Výchova je záměrné působení na děti a mládež rodiči, učiteli, vychovateli a výchovnými institucemi, kteří se snaží rozvinout v nich určité vlastnosti, názory, postoje a hodnotové orientace. Využívají se při ní různé výchovné prostředky a metody, které jsou založeny na zkušenostech a tradicích.

Výchova je zároveň působení dětí na dospělé. Děti ovlivňují svou existencí, svými zvláštnostmi a problémy náladu dospělých, jejich názory, chování, postupy ve výchově, životní cíle, zájmy a sebehodnocení. Je to tedy vzájemné působení mezi těmi co vychovávají (rodiči) a mezi vychovávanými (dětmi). Vlivem výchovy se lidé formují, vyvíjejí, ovlivňují se v činnostech a komunikaci.

Rodiče mají důležité a nesnadné rozhodnutí, jakým způsobem by své děti měli vychovávat, aby nedocházelo k problematickému až patologickému chování, jako je např. šikana, násilí, závislosti na návykových látkách aj.

Některé výchovné prostředky mohou být účinné i neúčinné. Záleží na vztahu mezi rodičem a dítětem, na dané situaci a dalších podmínkách. (ČÁP, MAREŠ, 2007; ČÁP 1996)

Podle J. A. Komenského má každé dítě vysokou hodnotu a zaslouží si úctu a péči (i to, které má méně nadání). Pokud se dítěti úcty nedostává, má to negativní vliv na jeho vývoj. Výsledkem nesprávného výchovného působení vznikají somatické a psychické problémy. Velký význam má ve výchově osobní vztah mezi dospělým a dítětem. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

Obecně má výchova vést člověka k tvořivosti, samostatnosti, k tomu aby byl sebevědomý, měl dobrý vztah k lidem, přiměřeně zvládal náročné situace a vyrovnával se se stresem. Základem je vychovat člověka s morálkou a vzděláním, který se bude aktivně podílet na životě společnosti. Výchova se zaměřuje na tělesnou, rozumovou, mravní, estetickou a pracovní výchovu. Dítě rozvíjí a vychovává vše, co je kolem něj (rodina, vzájemné vztahy s ostatními lidmi, prostředí, přírodní a ekologické podmínky apod.) a je to celoživotní proces. Pokud má být výchova úspěšná, měl by mít vychovávající o člověka zájem, také by měl být optimistický, trpělivý, tolerantní a důsledný. (ROZSYPALOVÁ a kol., 2003; JÚVA a kol., 2001)

Rodinná výchova

Rodina uspokojuje základní psychické potřeby dítěte a tím rozvíjí jeho duševní vývoj a dítě uspokojuje psychické potřeby rodičů. Dítě přináší rodičům nové podněty, zkušenosti, dává jim pocit jistoty, vlastní společenské hodnoty, užitečnosti a stále jim do života přináší něco nového. V rodinné výchově se utváří hluboké a trvalé city, čímž se uspokojuje potřeba životní jistoty. Děti od rodičů přijímají lásku a také ji rodičům vracejí. Láska je tím nejdůležitějším citem ve výchově. Rodiče chtějí pro své děti jen to dobré, obětují se pro ně, znamenají bezpečí a jistotu ale zároveň jsou schopni dopřát jim svobodu. (MATĚJČEK, 1992; ŘÍČAN, 2013)

2.1 Prostředky a metody výchovy

Kladení požadavků

Rodiče dětem dávají různé příkazy, zákazy, určují jim pravidla, normy chování a jejich plnění také kontrolují. Požadavky patří k základním výchovným prostředkům, které pramení ze společnosti. Ty vhodné dítě stimulují a přispívají ke správnému způsobu života a vývoji osobnosti. Naopak při nedostatku požadavků a slabém výchovném řízení se dítě nemusí naučit plnit požadavky, které se na něj kladou, zvládat překážky nebo oddalovat uspokojení. Při kladení požadavků musí rodiče a další vychovatelé přihlížet na aktuální stav dítěte, na jeho věk, dosažený stupeň rozvoje a k individualitě. Nesprávné je kladení požadavků, na které dítě nestačí. Stává se, že rodiče dítě přetěžují, protože na něho kladou nepřiměřeně vysoké nároky a myslí si, že dokáže jednat způsobem jako zralý dospělý člověk. Nízké i vysoké požadavky mohou vést k labilitě a k neurotizaci dítěte. Správně a přiměřeně kladené nároky, které jsou pravidelně uspořádány, si dítě osvojí a samo se podle nich řídí. Důležitý je také emoční vztah mezi dítětem a dospělým, kdy dítě poslechne toho, kdo mu rozumí, je laskavý a milující. Požadavky mohou být jiné od rodiny a od skupiny vrstevníků nebo učitele. Optimální je, pokud jsou kladené požadavky stejné od všech. Většinou ale mezi nimi vznikají rozpory a dítě se dostává do zátěžové situace, kterou je třeba řešit. Nejen kladení požadavků ale i kontrola jejich plnění je významná, a to pro případ, že by se jimi dítě neřídilo nebo je nebralo vážně. Požadavky by měly být kladeny tak, aby je dítě snadno přijalo, tedy pokud jsou odůvodněné a kladené laskavým způsobem. Záleží na obsahu sdělení, intonaci, mimice a gestech. Dospělý by s dítětem měl zacházet jako s rovnocenným partnerem. Dítě také klade požadavky na

sebe sama a lépe přijme takové požadavky, které vyplývají z motivované činnosti. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

Odměny a tresty

Odměny a tresty jsou dalším důležitým výchovným prostředkem. Odměna je za chování, které rodiče schvalují a dítěti přináší spokojenost a radost. Mezi odměny patří projev sympatie, kladný emoční vztah, laskavý hlas, objetí, pochvala, úsměv i materiální odměna.

Odměny mohou podporovat např. učení, ale jejich účinek není úplně jednoznačný. Záleží na druhu a přiměřenosti odměny k danému věku dítěte. Efektivnější jsou spíše slovní, emoční odměny a děti velice potěší např. i společný výlet nebo společná práce. Při převažujících materiálních odměnách může docházet k narušení vztahu mezi dospělým a dítětem a k narušení jeho vývoje. Je to odměna cílová, předem slíbená, a dítě si tak osvojuje nesprávný návyk a postoj. Dochází k podporování vnější motivace, a k nesprávnému rozvíjení motivace vnitřní. Zahrnování velkým množstvím dávků neumožňuje dítěti těšit se, toužit po něčem a škodí to i vývoji vůle, protože se nesnaží o něco usilovat. Důležitým momentem je, když mají děti radost z toho, že se jim samotným něco povedlo, čeho si samy cení a umí se pochválit. Odměna by měla následovat po dobrém výkonu, ale nemělo by se chválit vše (třeba jen z povinnosti) a ani to, co bylo spíše neúspěchem. Chválit by se měla alespoň snaha. Formu odměny by rodiče měli volit podle situace a individuality dítěte.

Trest je za chování, které je nežádoucí a může přinášet dítěti omezení některých potřeb, frustraci, nelibost a ponížení. Trest má lehčí i těžší formy. Může být psychický (projev nelibosti, napomenutí, okřiknutí, pokárání, přísná domluva, negativní emoce, záporný emoční vztah, odepření přízně a lásky, výčitky, vyhrožování, zákaz oblíbené činnosti, přinucení k neoblíbené činnosti a také posměch a nadávky) nebo fyzický (do něho patří kromě bití i odepření jídla a postavení do kouta). Výchova by ale neměla být založená jen na trestech. Mohou totiž vést ke skryté poslušnosti, k nežádoucímu chování a k depresi. Rodiče by neměli trestat děti zbytečně, trest by měl být až jako poslední nutné východisko. Pokud chtějí rodiče trestat, musí to udělat správným způsobem. Dítě musí vědět, za co přesně je trestáno a s tím souvisí i to, že trest by měl následovat ihned (pokud se trest oddaluje, malé dítě si nemusí pamatovat, za co je trestáno, u starších dětí s sebou nese čekání na trest strach). Dítě by mělo být poučeno o tom, co nesmí dělat nebo co není žádoucí, a pokud to poruší, který trest

bude následovat. Rodiče by měli být spravedliví a vědět, na co jejich dítě svými schopnostmi stačí a na co ne, jakou má schopnost sebekontroly a jestli v jeho věku chápe určité chování jako špatnost (tzn. netrestat za něco, na co dítě nestačilo svými schopnostmi nebo brát v úvahu větší impulzivnost svého dítěte – např. hyperaktivitu). Dítě to pak může pociťovat jako křivdu. Trest by měl být přesně vymezen a měl by být přiměřený k věku, zdravotnímu stavu a individualitě dítěte. Příliš silný trest může vést k útlumu, pasivitě, apatii nebo ke vzdoru i k touze po pomstě. Dítě by mělo cítit, že ho rodiče trestají neradi a rodiče by měli umět odpouštět. Pokud se dítě proviní a výsledkem je trest, mělo by následovat odpuštění. Tento proces posiluje svědomí a kladný vztah mezi rodičem a dítětem.

Tělesný trest umožňuje rodičům okamžité potrestání dítěte. Pokud je jeho použití nutné, tak např. lehké plácnutí přes ruku, hýždě, nebo lehké zatřepání ještě nezpůsobí vážné následky, ale může se stát, že rodič potrestá silněji, než chtěl. Takové fyzické trestání ubližuje, ponižuje, vede ke strachu, vzteku a také k touze po pomstě. Narušuje sebehodnocení a emoční vztah mezi rodičem a dítětem. Tělesné týrání už zanechá na dítěti velké následky v podobě somatických a psychických poruch a později může vygradovat až v agresivitu a delikvenci. Psychické trestání, pokud je dlouhodobé, působí také velmi negativně a mnohdy má horší následky než fyzický trest. Vede k labilitě, psychosomatickým potížím, neurózám, vzniká úzkost, nejistota a pocit viny. Pokud chce rodič potrestat dítě odepřením oblíbené činnosti, měl by nejdříve zvážit, zda by nedošlo k omezení něčeho, co má pro dítě a jeho vývoj pozitivní význam a rozvíjí důležité aspekty jeho osobnosti nebo mu poskytuje kompenzaci nějakého nedostatku. Příklad činnosti vede k narušení motivace.

Přiměřenou formou trestu je tzv. metoda přirozených následků. Pokud dítě něco udělá špatně, dostane příkaz, aby to udělalo znovu, nebo si odčiní, co způsobilo (např. když dítě něco rozbije, přispěje z kasičky na nové zakoupení nebo opravu; nebo pokud mladistvý něco zničí, podílí se na úpravě). Odpovídat by to mělo jeho věku, zralosti a schopnostem. Dítě díky tomu pochopí, co způsobilo a zároveň pozná, jak to může odčinit a napravit. Učí se tak morálnímu jednání, když pochopí, jaký měl jeho čin následek. Dítě by mělo chápat, že trest je za jeho čin, ne za to, jaké je.

Rodiče by měli děti více chválit, povzbuzovat a vysvětlovat, proč něco zakazují. Povzbuzení je zaměřeno na schopnosti dětí a na to, co dokázaly. Dítě se tak přijímá kladně, má pocit vlastní ceny a rozvíjí se u něho odvaha vypořádat se s obtížnými úkoly. Děti by měly dělat samy od sebe, z jejich vnitřní motivace to, co je potřeba a také co je baví. Rodiče by jim v tomto měli být vzorem a měli by pro to vytvářet

vhodné podmínky (např. umožnit dítěti společné zájmové činnosti s rodiči, dávat dítěti možnost volby, podporovat jeho samostatnost, mít dohodnutá pravidla, netlačit dítě za každou cenu k nějaké zájmové činnosti, kterou dělat nechce). (ČÁP, MAREŠ, 2007; ČÁP, 1996; ŘÍČAN, 2013; ROZSYPALOVÁ a kol. 2003)

Slovní působení

Slovní působení neboli vzájemná komunikace je ve výchově nezastupitelná. Slovně se sdělují požadavky, jejich zdůvodnění a kontrola, odměny a tresty. Slovní sdělení má kognitivní, emoční, citový a motivační charakter, zahrnuje intonaci, mimiku a gestikulaci. Slovní působení se uskutečňuje nejčastěji přesvědčováním. Rodiče podporují nějaký názor tím, že používají argumenty, které řadí od nejslabších po nejsilnější a dávají přitom otázky, které vedou k přemýšlení. Přesvědčování by ale nemělo probíhat moc často a zároveň by mělo být vhodně začleněno do celkového rodinného života. Pokud je používáno velmi často, vytrácí se jeho účinnost. Opakem je požadování poslušnosti a určitého chování, aniž by byl dětem vysvětlen důvod.

Osobní příklad

Silnější než slovní působení je osobní příklad. Děti si často vybírají určitý model, který pak napodobují. Modelem je pro ně člověk, který zastává určitý styl života, názory, hodnotové orientace a morální zásady. Tento převzatý model pomáhá dítěti orientovat se ve složitějších situacích, při řešení různých problémů v osobních vztazích, v práci, v životních cílech aj. Děti nebo mladiství mohou napodobovat model také nevědomě a uvědomí si to až později v dospělosti. Na děti mohou působit také negativní modely, které přijmou, protože je berou jako něco samozřejmého, co znají např. z rodiny. Mohou naopak vědět, že jde o špatný model a chovat se tak opačně. V průběhu vývoje dítěte se jeho vztah k modelu může měnit, např. v pubertě většinou mladiství odmítají model svých rodičů, v dospělosti ho ovšem znovu napodobují. V osvojení i odmítání modelů a ve výchovném působení hrají důležitou roli pozitivní osobní a emoční vztah.

Sociální skupiny a komunikace

Výchovné působení probíhá také v sociálních skupinách, které mohou mít větší vliv než jednotlivec, a v přátelských vztazích. Působí na formování celé osobnosti i na morální vývoj. První skupinou, do které se dítě dostává, je rodina. Z té si bere zkušenosti, které ho ovlivňují v dalších skupinách (např. jak bude navazovat nové

vztahy, zvládat problémy, jestli bude oblíbený, spolehlivý nebo naopak). V rodině se také učí sociální komunikaci, a to jak verbální, tak neverbální, která vyjadřuje emoce. Člověk svými sděleními vyjadřuje své prožívání a své názory. Ten, kdo sdělení přijímá, by měl pozorně naslouchat a vnímat. Problémy nastávají, když je sdělení nepřesné, nejasné, pokud se člověku nedostává zpětné vazby nebo je komunikace nepřiměřená. Tím mohou vzniknout různá nedorozumění, která ohrožují např. vztahy, potřeby, sebehodnocení a vývoj dětí. V komunikaci mezi rodičem a dítětem je důležitý obsah sdělení, ale také jeho způsob. Na začátku je důležité vědět, jestli má malé dítě v pořádku sluch, protože pokud by byla porucha sluchu nerozpoznána, mohly by vznikat komplikace s porozuměním. S dětmi by se mělo mluvit pomaleji a klidně, v krátkých jednoduchých větách a vyvarovat se slovům, kterým ještě dítě nerozumí. Pomocí otázek se dá ověřit, jestli dítě správně rozumí sdělení. Také v komunikaci můžeme dávat najevo respekt k dítěti. Oslovujeme ho jménem, mluvíme k němu tváří v tvář a udržujeme oční kontakt. Pokud nás dítě osloví, zareagujeme, odpovídáme jasně a pokud to není nutné, neskáčeme do jeho řeči. Důležité je také umět dítěti naslouchat, být empatičtí a hned ho nepřerušovat, neptat se a nekritizovat.

Navzájem na sebe působí také sourozenci (a jejich pořadí) a velký vliv na dospívajícího má vrstevnická skupina. Ta uspokojuje důležité potřeby, podporuje jistotu, sebehodnocení a formuje osobnost. Dítě nebo mladistvý komunikuje se sobě rovnými, věkově blízkými lidmi, kteří jsou ale odlišní svými vlastnostmi. Učí se např. prosazovat názory, řešit konflikty, vést skupinu nebo se nechat vést, dělat kompromisy a vyrovnávat se s nezdarem. Také se stává nezávislým na rodině a osamostatňuje se. Pro rozvoj jeho nezávislé osobnosti je důležité, aby se dokázal řídit podle svého uvážení a ne podle jedné skupiny. Konflikt může vzniknout, pokud se neshodují požadavky rodičů a vrstevníků, avšak vyřešení těchto problémů pomáhá v pozdějším řešení větších morálních konfliktů, např. při setkání s delikventní skupinou. Další skupinou je i školní třída, která má velký podíl na formování osobnosti. Děti si ve třídě navzájem pomáhají a spolupracují spolu. Některé děti mohou být ostatními odmítány, jsou osamocené a prožívají tím zátěžovou situaci. V tomto případě by měl se začleněním pomoci učitel. Pozitivní vliv mají skupiny, které spojuje silná motivace a společný zájem (např. zájmové kroužky, sportovní oddíly). Velký vliv má také přátelství dvou osob. V tomto přátelském poutu se rozvíjí empatie, spolupráce a sebehodnocení. (ČÁP, MAREŠ, 2007; ŘÍČAN, 2013)

Výchova v činnostech

Formování osobnosti probíhá v také činnostech. V jedné činnosti se může rozvíjet jedna určitá vlastnost osobnosti, ale i více psychických předpokladů. Ve sportovních hrách se např. rozvíjí senzomotorické a sociální dovednosti, volní vlastnosti, charakter a odolnost k zátěži. V jedné činnosti se může osobnost formovat pozitivně i negativně, závisí to na působících podmínkách (např. kladný postoj k práci získáme, pokud ji děláme bez donucení, ale pokud je za trest, může vyvolat opak). Činnost může být individuální i skupinová. Va skupinové se formují sociální dovednosti a vlastnosti osobnosti, které souvisí se vzájemnými vztahy a dochází k uspokojení sociálních potřeb.

Důležitou činností pro vývoj dětí jsou **hry**. Uplatňuje se v nich motivace, radost, zvědavost, potřeba sociálního styku a připravují dítě na další pracovní a učební činnosti. Rozvíjí se v nich řada psychických dovedností (paměť, vnímání, fantazie, myšlení, senzomotorická koordinace, aj.). Hry mají také svá pravidla, na jejichž tvoření se dítě podílí nebo si je převezme a jejich nedodržení může vést ke konfliktům se skupinou. Učí se je tedy dodržovat, učí se svému ovládní, překonat obtíže a soustředit pozornost. Vede to také k pozdější schopnosti přijímání sociálních, morálních a estetických norem.

Diskutabilním tématem jsou počítačové hry. Je to součást dnešní společnosti. Děti se skrze hry seznamují a připravují na práci s počítačem. Počítačové hry mohou pozitivně stimulovat myšlení, ale vedou k omezení pohybu, k zvýšené agresivitě, získání neadekvátních zkušeností, ovlivňují motivaci a může vzniknout i závislost. Ze hry se postupně vyvíjejí **učební a pracovní činnosti**, které už vyžadují plnění povinností. Rozvíjí vědomosti, dovednosti a formují motivaci, zájmy, volní vlastnosti, názory, postoje a vlastnosti osobnosti vztahující se ke vztahu mezi lidmi.

Pracovní činnosti mají význam pro celou společnost. Uspokojují potřeby a dosahuje se v nich společných cílů. Už v dětství působí model pracujícího člověka, kdy dítě chápe, že práce je součástí života a že v ní dospělí nachází do jisté míry uspokojení. Všechny tyto aspekty formují kladný postoj dítěte k práci. Na dítě může ovšem působit také negativní model nepracujícího člověka a pak záleží především na výchově a společnosti, aby dítě tento model nenapodobovalo. Děti mají rády i fyzickou práci, protože u ní mohou vidět výsledek. Uspodňuje jim to kontrolu, posuzování vlastních možností a rozvíjení sebepoznání, spolupráce a pomoci (pokud probíhá ve skupině). Při fyzické práci se uplatňují intelektové dovednosti, odborné vědomosti a myšlení. Význam v rozvoji osobnosti mají i práce v domácnosti. Díky nim se dítě

naučí novým dovednostem, společné práci, vzájemné pomoci, odpovědnosti a vytrvalosti. Záleží na tom, jak práce v rodině probíhají, v některých případech si dítě může osvojit i záporný postoj k těmto pracím.

Volný čas je oddělen od pracovní doby, slouží k odpočinku, obnově pracovní činnosti, načerpání sil, k zábavě, vykonávání kulturních činností a koníčků. Volný čas je využíván ke sportu, k manuálním činnostem, cestování atd. Děti ho také tráví tím, že sledují televizi nebo hrají na počítači, což ale vede k omezení pohybu. Zájmové činnosti přináší dětem uspokojení v takových potřebách jako je např. poznávání, komunikace, kompetence k výkonu, pomoc, seberealizace a životní smysl. Ve volném čase poznávají různé druhy činností, formují si vědomosti, schopnosti, zájmy a volní vlastnosti. Dítě by mělo mít příležitost věnovat se různým činnostem a hlavně by mělo mít podporu a správný model od rodičů.

Všechny činnosti by měli být rozdělené do určitého pravidelného režimu dne. Také by se měla dodržovat pravidla, které si rodiče s dětmi stanoví. Jednotlivé činnosti se řídí nervovými procesy a ty při pravidelném opakování vytváří soustavu, která automaticky určuje pořadí a trvání jednotlivých činností a vznikají návyky, které jsou výsledkem učení (např. mytí rukou před jídlem, pozdrav, vstávání a ukládání k spánku v určitou dobu). Při nedodržování režimu mohou nastat komplikace např. v podobě nespavosti, nechutenství a únavy. Dodržování pravidel pomáhá pro fungování odměn a trestů a také v rozvoji vnitřní motivace. Při návyku se s dítětem jedná klidně ale důsledně. Pokud něco udělá špatně, ukážeme mu, jak se to dělá správně. Pokud se přičí a vzteká, necháme ho uklidnit, přemýšlet a poté se s ním dohodneme, popřípadě vysvětlíme, proč to chceme. (ČÁP, MAREŠ, 2007; ŘÍČAN, 2013)

Sebevýchova

Výchova by měla vést k sebevýchově. Díky sebevýchově se mladistvý stává aktivním činitelem ve svém životě a vývoji, sám se pokouší o přiměřený styl života, rozvíjení a formování jeho osobnosti. Stanovuje si přiměřené cíle a snaží se jich dosáhnout, je svědomitý, vytrvalý a dokáže spolupracovat. Toto se projevuje také u dětí, které žijí v nepříznivých rodinných podmínkách. Děti si vybírají mezi dostupnými činnostmi, které uspokojí jejich vnitřní motivaci a přináší kladné hodnocení od ostatních. Některé činnosti mohou být dětem nepřístupné, ale přesto se snaží je realizovat a najít např. někoho, kdo by jim v tom pomohl. Pokud najdou vhodnou osobu, která by jim mohla pomoci, a zároveň projevují zájem, jsou vytrvalé a snaživé, mohou u ní podnítit také zájem o to pomoci jim. Děti si vlastně spoluvytvářejí prostředí,

ve kterém žijí a tím si i usnadňují vývoj své osobnosti a dosahování cílů. Člověk postupně využívá nejen své zkušenosti, ale také převzaté. Čerpá je ze zdrojů, jako jsou např. sdělovací prostředky, literatura, přednášky, autoregulační techniky, výcviky a poradny.

Sebevýchova začíná u napodobování modelu. Nejdříve dochází jen k některým změnám v chování a poté až k realizaci nějakého životního cíle, se kterým může být spojena i změna způsobu života. To souvisí s vnitřní i vnější motivací. Sebevýchovu může ohrozit špatné zhodnocení situace a nedostatečné sebepoznání. Člověk pak může směřovat k nepřiměřenému cíli a obávat se překážek. Rodiče by tedy měli dětem pomáhat v kritických obdobích jejich života. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

2.2 Působící podmínky na výchovu

Na výchovu působí vlastnosti a zkušenosti vychovávajících a vychovávaných, jejich vzájemné vztahy a interakce, události a změny v nejbližším prostředí dítěte a širší sociokulturní podmínky.

Velmi nepříznivý vývoj dětí může nastat v rodinách, ve kterých mají rodiče takové vlastnosti, jako jsou vysoká agresivita, nezralost, intelektové a somatické hendikepy, duševní nemoci, nespokojenost se svým životem a s rolí rodiče. Osobnost dítěte je ohrožena také v případě, kdy se u rodičů objevuje labilita, nesamostatnost, závislost, pasivita, nepřiměřené sebehodnocení, autoritářství, nedostatek objektivnosti a pokud dávají rodiče negativní nálepky svým dětem.

Rodiče čerpají ze své vlastní zkušenosti z jejich dětství, ať už vědomě či nevědomě. Někdy chtějí své dítě vychovávat úplně jinak, protože mají negativní zkušenosti z předchozí výchovy.

Problém ve výchově nastává u dětí nechtěných, u dětí, které matce připomínají otce, ke kterému má negativní vztah, nebo ji překáží v kariéře. Emoční vztah matky u nechtěného těhotenství se ale může s narozením dítěte změnit a matka, která chtěla dát nejdříve dítě k adopci, mění názor.

Rodič by si měl reakce dětí promítat jako zpětnou vazbu, jestli je jeho způsob výchovy pozitivní a dítěti prospívá nebo musí hledat způsoby jiné. V opačném případě rodiče chování jejich dětí neuspokojuje, přináší jim zklamání až frustraci a tu frustraci opět přenáší na své děti. Konflikty také vznikají, když se rodiče neshodnou na jednom způsobu výchovy (jeden rodič má např. pro dítě porozumění a druhý je přísnější a více používá tresty).

Rodiče by měli brát ohled na věk dítěte a jeho stupeň zralosti (jinak by se měli chovat k malému dítěti a jinak k dospívajícímu). Protože např. dospívající dítě reaguje na silný nebo rozporný způsob výchovy a na nedostatek porozumění většinou citlivěji.

Způsob výchovy se mění podle ekonomických a bytových podmínek, zaměstnání rodičů a také v případech rozpadu rodiny, kdy se např. matka snaží nahradit roli otce.

Dalším výrazným činitelem je škola potažmo nástup do školy, přechod na jinou školu nebo vyšší stupeň. Na dítě jsou kladeny větší požadavky, a to pro něj znamená i určitou zátěž.

Způsob výchovy určují také tradice země nebo národa, kultura a soudobá společnost. (ČÁP, MAREŠ, 2007; ČÁP, 1996)

2.3 Způsoby výchovy a jejich vliv na osobnost dítěte

Určitý způsob výchovy označuje emoční vztahy mezi rodičem a dítětem, styl komunikace, požadavky kladené na dítě a způsob jejich kontroly, převažující výchovné prostředky a metody. Zahrnuje také to, jak ho děti prožívají a reagují na něj, a jak tím dále ovlivňuje chování dospělého. Různé způsoby výchovy způsobují odlišné reakce dětí a tím i odlišné účinky těchto stylů.

Způsob výchovy ovlivňuje formování osobnosti dítěte, jeho psychofyziologický stav, vývoj kreativity, rozvoj morálního charakteru, sebehodnocení, odolnost k zátěži, úspěšnost ve škole, zájmové činnosti, svědomitost, vytrvalost a také inteligenci. (ČÁP, MAREŠ, 2007; ČÁP 1996)

Různé výchovné způsoby rodičů se utvářejí společně s vývojem jejich osobnosti. S tím souvisí zkušenosti z dětství spojené se vztahem k jejich rodičům a ostatním vychovatelům, citový a psychosociální vývoj, inteligence, vzdělání, hodnotová orientace, také konflikty a napětí, které jsou spojené s výchovou jejich dětí. (MATĚJČEK, 1992)

Jednotlivé styly výchovy se spolu také různě kombinují, překrývají a zároveň i každý z rodičů může mít jiné způsoby výchovy. Většinou se výchovné vedení nedá zařadit přesně do jediného stylu. Takovými základními styly výchovy jsou:

Autoritativní výchova

V tomto způsobu výchovy převládají rozkazy, tresty a hrozby. Rodiče nerespektují nebo respektují jen v malé míře potřeby a přání svých dětí, mají pro ně málo porozumění, nedávají jim prostor pro samostatné jednání a iniciativu a požadují bezvýhradnou poslušnost.

Tento způsob výchovy u dětí vyvolává vyšší napětí, dráždivost a agresivitu. Děti poslouchají, ale nejsou iniciativní a vede je až k apatii. Naopak mohou být agresivní a bouřit se proti autoritě. Jsou velice závislé na pochvalě a snaží se upoutat pozornost. Nepříznivě působí na jejich sebepojetí a sebehodnocení. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

Liberální výchova

Vystihuje ji slabé vedení, děti nejsou řízeny vůbec nebo jen velmi málo. Rodiče na dítě většinou nekladou žádné požadavky, a pokud ano, tak nekontrolují jejich plnění.

Děti jsou méně svědomité, mají slabší sebeovládání, nerespektují pravidla a normy. Může se objevovat neklid, nekázeň, bezcílnost. Špatně se formuje sebepojetí a sebehodnocení dítěte. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

Demokratická výchova

Tento styl výchovy podporuje iniciativu, snaží se dávat dětem příklad, neuděluje mnoho trestů, příkazů a zákazů, rodiče diskutují s dětmi o společných činnostech a dávají na vybranou mezi různými možnostmi řešení, mají pro děti porozumění.

Působí pozitivně na chování a kázeň dětí, rozvíjí iniciativu, svědomitost a sebeovládání. (ČÁP, MAREŠ, 2007)

Způsoby výchovy uvedené níže jsou považovány za nevhodné. Jsou to ty, ve kterých rodičům chybí citový vztah k dítěti, převládá lhostejnost a zanedbávání (zavrhující a zanedbávající výchova). Patří sem i způsoby výchovy, ve kterých rodiče projevují až příliš citu ke svým potomkům (rozmazlují, úzkostní, perfekcionistická a protekční výchova).

Zavrhující výchova

Jednomu nebo oběma rodičům dítě připomíná nějakou negativní životní zkušenost nebo hluboké zklamání. Tato situace může nastat u nechtěných dětí, u osamocených matek nebo u postižených dětí, které nespĺňují jejich ideály. Rodiče

pak dítě omezují, utlačují, trestají. Takové dítě protestuje, vzdoruje nebo naopak rezignuje a stává se pasivním. (MATĚJČEK, 1992)

Zanedbávající výchova

Zanedbávání se může týkat jen některých vývojových potřeb, ale také celkového zanedbávání dítěte. Rodiče se o děti nestarají, nechávají je, aby se o sebe postaraly samy, mají špatnou životosprávu i hygienu, do školy většinou chodí nerady, školní prospěch bývá špatný a může budit dojem sníženého intelektu. Nemají vytvořené povědomí o tom, co je povinnost. S tímto se potýkají rodiny s nízkou socioekonomickou úrovní, rodiny přistěhovalců i negramotní rodiče. Dítě trpí emocionální deprivací. (MATĚJČEK, 1992)

Rozmazlující výchova

Rodiče své dítě zbožňují, velmi na něm citově lpí a oceňují každý jeho přirozený projev a vývojový pokrok. Vidí v něm pořád malé dítě, nedovolí mu osamostatnit se, nekladou na něj žádné nároky, podřizují se jeho přáním, dělají vše, co po nich dítě chce. Snaží se tak udržet si ho jen pro sebe. Dítě ale nemá v rodičích autoritu, má velmi málo sebedůvěry, pocitu jistoty a má velké problémy se osamostatnit. (MATĚJČEK, 1992; FITZNEROVÁ 2010)

Úzkostná výchova

Rodiče jsou s dítětem velmi citově svázáni, mají strach, aby se mu nic nestalo a aby si neublížilo. Stále ho ochraňují, brání mu vykonávat činnosti, které jsou pro něj nebezpečné a tím omezují jeho aktivitu. Dítěti brání v sociálním vyspívání. Nemá vlastní iniciativu, je frustrováno nedostatkem základních psychických potřeb aktivity, poznávání a stimulace, kterou získává právě vlastní iniciativou. Dítě proti tomu protestuje, stává se agresivním, mimo dohled rodičů si omezování kompenzuje zvýšenou aktivitou, snaží se dostat do různých kolektivů. Někdy naopak reaguje pasivním podřízením, útlumem aktivity, nedokáže se zapojit do kolektivu, bojí se nových situací, neumí být samostatné. Takováto výchova bývá např. u starších rodičů, u rodičů, jejichž dítě je tzv. vymodlené, u příliš úzkostných rodičů a také u rodičů, kteří mají děti s nějakým zdravotním problémem, který je může ohrožovat (např. epilepsie, astma). (MATĚJČEK, 1992; FITZNEROVÁ, 2010)

Perfekcionistická výchova

U tohoto způsobu výchovy se rodiče snaží vychovat dokonalé dítě buď všestranně anebo v jedné oblasti, kterou pokládají za důležitou. Chtějí, aby bylo úspěšné a ve všem první, přeceňují jeho reálné možnosti. Většinou chtějí, aby dítě dosáhlo toho, čeho chtěli dosáhnout sami, ale nedokázali to. Dítě jim tedy kompenzuje jejich neúspěch. Tlačí ho do nepřiměřených výkonů, přetěžují ho a příliš stimulují. Dítě je neurotizováno, dochází u něj k obranným postojům. Nepříznivým dopadem může být špatné sebepojetí a sebehodnocení. (MATĚJČEK 1992; ČÁP, MAREŠ, 2007; FITZNEROVÁ, 2010)

Protekční výchova

Rodiče chtějí, aby dítě dosáhlo takových hodnot, které pokládají za významné, bez ohledu na způsob jejich dosažení. Nesnaží se o úplnou dokonalost, ale ve všem dítěti pomáhají, zařizují vše za něj, odstraňují překážky a chtějí, aby se také ostatní podřídili jejich zájmu. Tento způsob se objevuje u rodičů, kteří jsou nespokojení se svými cíly, u starších rodičů, kteří si myslí, že nestihnou zařídit svému dítěti budoucnost a také u rodičů postižených dětí, kteří vyžadují větší úlevy, ohledy a dětem tak nedovolí vyspět a osamostatnit se. (MATĚJČEK, 1992; FITZNEROVÁ, 2010)

2.3.1 Emoční vztah ve výchově

Příznivý vývoj a rozvoj osobnosti podporujeme tím, že se k dítěti chováme s úctou, ohleduplností, láskou, respektem, porozuměním, důvěrou a podporujeme také jeho samostatnost, kladné sebehodnocení a zdravé sebevědomí. Zároveň klademe požadavky, kontrolujeme jejich plnění a přihlížíme k daným možnostem dítěte. To vše souvisí s kladným emočním vztahem.

Emoční vztah k dítěti je základem výchovy, protože má velký vliv na emoční prožívání dítěte. Důležité je umět ho projevit. Pokud mluvíme s dítětem, měli bychom udržovat oční kontakt. Důležitou roli hraje také tón řeči a laskavý pohled, u malých dětí i laskavý dotyk. Dospělý by neměl mluvit jen sám, ale měl by také umět naslouchat dítěti. Zájem o dítě dává najevo tím, že ho sleduje a interpretuje to, co dělá a parafrázuje, co říká. Měl by emočně reagovat, kladně hodnotit a vytvářet příjemné klima pohody při různých hrách a činnostech.

Pokud je výchova spojená s kladným emočním vztahem, dítě je většinou emočně stabilní a citově vyrovnané, podporuje se také jeho svědomitost, vytrvalost,

spolupráce a kreativita. Děti prospívají ve škole a mají dobré podmínky pro zájmové aktivity.

Dítě by mělo brát své chyby jako přirozenost v procesu učení a získání zkušeností. Myšlení, řešení problémů a samostatnost u dítěte podporujeme kladením otázek a navrhováním různých alternativ.

Pokud vychováváme se záporným emočním vztahem, dochází ke znevažování osobnosti dítěte, k pesimistickému pohledu na dítě a na jeho rozvíjení. Dáváme najevo svou autoritu, přikazujeme a hrozíme, nepřipouštíme samostatnost, iniciativu, kreativitu, požadujeme dokonalé výkony a narušujeme tím jeho vývoj. Důsledkem záporného emočního vztahu je dítě emočně labilní, nevyrovnané, nejisté, dráždivé, má zbytečné obavy a jeho nálada se může lehce změnit. Dítě je málo motivované, svědomité, vytrvalé, méně spolupracující a může být i více agresivní. Školní prospěch bývá špatný. (ČÁP, MAREŠ, 2007; ČÁP, 1996)

3 VÝZNAMNÉ MOMENTY VE VÝCHOVĚ

Dítě už v prenatálním období vnímá, co se odehrává v těle a mysli matky a nejdůležitější jsou pak první roky jeho života, kdy se výrazně formuje jeho osobnost. S výchovou dítěte by se tak mělo začít hned od jeho narození. Rodiče by měli znát významné momenty ve vývoji svých dětí, měli by na ně správně reagovat a používat výchovné prostředky tak, aby vývoj a formování osobnosti směřovali správným směrem. Rodičovské postoje se formují hlavně v průběhu těhotenství, ale jejich základ vzniká už ze zkušeností z dětství a také v průběhu života.

3.1 Období těhotenství a první rok života

Matka na své dítě působí vším, co prožívá už v těhotenství. Vývoj dítěte formují její pocity (těšení se, strach, úzkost) a také city jejího muže k ní a k dítěti, které spolu čekají. Pro správný vývoj dítěte by se matka během těhotenství měla vyvarovat stresu. Důležitá je správná životospráva, spánek, pobyt na čerstvém vzduchu, pohyb, prevence proti infekcím anebo opatrnost při užívání léků. Měla by se také vyvarovat alkoholu, kouření, drogám, škodlivému záření a chemikáliím. Organismus matky a dítěte je propojen a dítě negativně reaguje na některé počiny matky, které mu škodí.

V těhotenství dítě vnímá zvuky a to řečové i neřečové a pozná také matčin hlas, na který reaguje uklidněním. Dítě pozná matčin hlas i po porodu. Po narození je důležité začít na dítě mluvit, protože už tím se rozvíjí jeho řeč. Pokud by byl jeho sluch málo stimulován, mohlo by dojít k opožděnému vývoji řeči. Ve druhém měsíci se rozvíjí zraková zaměřenost dítěte, kdy se dívá matce do očí a objevuje se také úsměv. Pokud se úsměv neobjeví do třetího měsíce, mohlo by to naznačovat vývojovou poruchu. Také se vyvíjí pozornost, která se formuje až do dospělosti. Do šestého měsíce dítě umí rozlišit obličej známých i cizích lidí, vzniká učení a potřeba smysluplného světa, která je potřebná pro zdravý duševní vývoj. Když už rozlišuje obličej, měli by mu být v blízkosti jeho nejbližší. Pro správné učení je potřeba zachovat v zacházení s dítětem určitý řád. V učení také pomáhá, když se rodič pro dítě stává zrcadlem. Znamená to, že dítě opakuje, co mu rodič ukazuje, např. otevření úst, zavření očí. Opakovat může rodič také po dítěti. Dodržování tohoto zrcadla je důležité zachovat i ve starším věku dítěte, kdy bude např. stavět z kostek, brát tužku do ruky, kopat do míče apod. Kolem sedmého měsíce se objevuje specifický citový vztah k osobě, která se k němu

chová mateřsky (může to být i více osob). Dítě té osobě dává přednost a chce být v její přítomnosti. Je to pro něj určitý vývojový pokrok, ve kterém získává citovou oporu, která mu bude základem pro postupné osamostatňování. Je důležité, aby prostředí dítěte bylo citově vřelé a stálé. V osmém měsíci se objevuje specifický strach z cizích i méně známých lidí, dítě díky paměti umí rozlišit mezi nejbližšími a neznámými nebo méně známými (které vidí méně), u kterých pocituje úzkost. Je to pokrok k rozumové a citové vyspělosti. V tomto období se také děti rády mazlí. Může se však stát, že některé děti nemají mazlení rády, a je to zcela normální. Rodiče by je k tomu neměli nutit, protože by to mohlo narušit jejich vztah. Rodiče by měli poznávat individualitu dítěte a také ji respektovat. Do desátého měsíce vzniká pokrokem v učení princip odměny a ochrany před přílišnou úzkostí. Rodiče odměňují dítě za jeho výkon a za to že se mu něco povedlo tak, že projevují radost, pochválí ho a pohladí. Pro dítě je to forma psychické odměny. Rodiče by neměli chtít po dítěti, aby pořád opakovalo nebo předvádělo jiným lidem, co se naučilo nového. Dítě by tak mohly unavit. Takovéto domácí hry dítě předvádí většinou jen v klidné atmosféře mezi jeho nejbližšími. Pokud rodiče chtějí, aby se předvedlo někomu jinému, v jiném prostředí, neudělá to, protože tato situace je pro něho nová a oslabuje jeho pohotovost ke komunikaci. Tady se ukazuje úzkost, která odvádí pozornost od věcí, které se člověk naučil. Každé dítě je ale individuální. Některé se nebude chtít předvádět jiné zase ano. Rodiče by měli dokázat poznat, jakou odolnost vůči úzkosti jejich dítě má. Měli by umět rozeznat, kdy se dítě baví (např. při schovávání), a kdy se už bojí. Jinak by mohlo dojít k útlumu, trvalé bázni a k vývojovému opožďování. Ještě před prvním rokem dítě rozumí pochvale a pokárání, což jsou důležité prostředky výchovy. Ty ale musí přicházet od někoho, ke komu už má dítě nějaký citový vztah. Např. při trestání (zamračení) by mělo vědět, že udělalo něco špatně a že byla narušena důvěra. (MATĚJČEK, 2013, ŘÍČAN, 2013)

3.2 Období jednoho až tří roků

Kolem patnáctého měsíce je nervový systém dítěte zralý na to, aby se naučilo chodit na nočník. Dítě by nemělo být k tomuto nácviku nuceno před prvním rokem. Organismus je také připravený na použití kapesníku. Při nácviku těchto dovedností musí být dítěti jasné, co se po něm chce, musí se s ním vše trpělivě opakovat, nemělo by to být dítěti nepříjemné a za výkon by mělo dostat odměnu.

Kolem dvou let se rozvíjí intelekt, dítě poznává vztah mezi ním a rodiči, vztah matky s otcem a díky tomu dochází k sebeuvědomění - uvědomuje si své vlastní já. Také si uvědomuje společenský okruh lidí, do něhož patří a společenskou hodnotu, kterou pro ně má. Rodiče na dítě mohou působit také negativně, a to např. tehdy pokud mu dávají najevo, že je jim přítěží. To ho poznamená a nebude si v budoucnu např. důvěřovat nebo bude ustupovat před úkoly.

Vzniká také období vzdoru, je to přechodné stádium, kdy se dítě učí adaptovat na nároky společenského prostředí. Proto by některým konfliktům měli rodiče předcházet, např. nepřerušovat dítěti náhle hru, ale předem ho připravit na změnu. Rodiče by neměli dítě při vzdoru trestat, ale měli by si uvědomit, že tento vzdor je dán jeho vývojem a nevyspělým organismem. Spíše pomáhá, když nechají dítě uklidnit nebo ho nechají o samotě. Dítě by si nemělo myslet, že je to jeho vina, ale zároveň by se mělo naučit, že jeho chování je zbytečné. (MATĚJČEK, 2013)

3.3 Období tří až šesti roků

Po třetím roce života dítě vyžaduje společnost druhých dětí. Vstupuje do mateřské školy, kde rozvíjí svou schopnost spolupráce a přátelství. V mateřské škole mimo jiné také poznává, co je normální. To mu může pomoci tehdy, kdy jeho rodiče používají nevhodné výchovné metody. Naučí se v ní správným návykům a různým dovednostem. Také u něho nastupuje období konformity. To znamená, že chce vypadat jako ostatní a zároveň také ví, co dělat smí a nesmí. Co se v tomto období naučí, to bude dělat bez nucení a s pravidelností. Rodiče by měli dávat pozor, jak vysoké požadavky na dítě kladou, aby u něho nevyvolali spíše obranné reakce jako je vzdor nebo úzkostné a neurotické stavy. V tomto období by se měly vytvářet hlavně hygienické návyky (správné čištění zubů, mytí si rukou apod.). Měla by se dodržovat určitá životospráva (nepřejídat se, omezit sladkosti). Dítě by se mělo učit společenským návykům (pozdrav, stolování, obsluha na toaletě, úklid hraček) a toleranci (např. přijímat postižení jiných dětí). Dítě se může naučit jak správným návykům, tak i těm špatným, kterých se pak těžko zbavuje. Proto by rodiče měli dbát na správné učení návyků (týká se to např. i nácvičku psaní). Je to také přípravné období na vstup do základní školy. Rodiče mohou dětem v přestupu pomoci tím, že podpoří jejich tvořivou činnost, kresbu a s tím i spojené správné držení tužky. Také mohou cvičit nenásilné přijetí úkolu a jeho dokončení. Důležité je také čtení knížek a povídaní si o nich. To jim pomáhá v budoucím čtení ve škole, rozvíjí motivaci, větší slovní

zásobu a pohotové vyjadřování. U dětí by se také měla cvičit zraková a sluchová analýza a syntéza, kterou budou potřebovat k psaní a čtení. K rozvíjení zrakového vnímání slouží např. různé stavebnice, kde se učí vidět věc jako celek i jako části, skládat a rozkládat je dohromady. K rozvíjení sluchového vnímání slouží např. slovní fotbal, pomocí kterého se učí rozeznávat slabiky a hlásky. (MATĚJČEK, 2013)

3.4 Období školní docházky

Vstup do školy znamená pro dítě významnou životní událost a škola je pro něho zároveň místem společenského života. V tomto období mohou nastat problémy ve školním prospěchu. Důvodem může být snížená inteligence, lehká mozková dysfunkce, specifické vývojové poruchy školních dovedností nebo smyslová vada. Takové dítě za špatný prospěch nemůže a nemělo by být trestáno, spíše naopak potřebuje porozumění a správné vedení. Ke zhoršení prospěchu může také dojít vlivem nepříznivé situace v rodině jako je např. rozvod. Pokud má tedy dítě problémy s učením, pozorností, pamětí apod., měli by rodiče vyhledat odborníka z poradenských služeb, který jim poradí, jak správně pracovat na zlepšení. Rodiče by se měli o školní práci zajímat, měli by dětem pomáhat s úkoly, přípravou a vše řešit v klidu. Jeho nervový systém není ještě zcela zralý a pozornost na jednu věc udrží na začátku školní docházky jen 10 minut. Učení by pro dítě mělo být zajímavé, úkoly by se měly střídat a dítě by nemělo nic vyrušovat (také může měnit i polohu). Dobré je také umět předvídat chyby, protože pokud po sobě dítě něco opravuje, po chvíli neví, co bylo špatně a co dobře. Dítě je potřeba chválit, povzbuzovat a také se zajímat o jeho ostatní činnosti.

Další problémy mohou nastat ve vývoji řeči. Nejčastější poruchou je dyslalie. Pokud mají špatnou výslovnost ještě po vstupu do školy, musí vyhledat odborníka – logopeda a s jeho pomocí vadu napravit. Může se stát, že někteří rodiče jsou na řeč svého dítěte tak zvyklí, že jim jeho řečová vada uniká a vlastně ji neslyší. Dítě si takovou řeč osvojí a náprava pro něho bude velmi náročná. Opoždění vývoje řeči ještě nemusí znamenat nějakou vadu, děti většinou opožděnou řeč doženou. Může ji ale zapříčinit porucha sluchu, poškození mluvidel nebo řečových center v mozku, opožděný duševní vývoj, dětský autismus, psychická zanedbanost nebo deprivace. Do mluvení a opakování by dítě nemělo být nuceno, protože řeč se vyvíjí postupně. Měla by být vytvořena taková atmosféra, která bude uvolněná a dítě se nebude bát projevit. Také se využívají různé knihy, obrázky, loutky, figurky apod.

Pokud se špatné vyslovování hlásek nezlepší, nastává problém v pravopise, což může vyvolat posměšky od spolužáků, jejichž následkem by mohl být pocit méněcennosti.

Pocitům méněcennosti by měli rodiče předcházet. Vznik těchto pocitů souvisí s identitou, která se utváří už od prvních dnů po narození. Do pocitu identity patří, když člověk ví, že něco dovede, za něco stojí, druhým lidem na něm záleží a že i pro ně má význam a může jim něco nabídnout. Pocit méněcennosti a zahanbení zažívá každý, když se mu něco nedaří a děti mezi sebou často soupeří a měří si své schopnosti (to platí hlavně pro střední školní věk). Tento pocit ještě není přítěží, protože právě díky němu se člověk snaží zdokonalit a tím předejít nepříjemným pocitům. Rodiče by měli být v těchto chvílích dítěti oporou a v jeho krizi mu pomoci a povzbudit ho. Pokud však zažívá pocit méněcennosti často (např. pro nějaký nedostatek, postižení, neúspěch ve škole), hrozí mu větší následky. Riziko může nastat jak ve škole, tak i v rodině (např. když mladšího sourozence zastiňuje starší nebo když mladší předhání staršího a je středem pozornosti). Děti mezi sebou soutěží hlavně v pohybových dovednostech. Děti, které jsou méně pohybově nadané nebo nějak omezené, bývají středem různých posměšků, a to má dopad na špatný vývoj jejich sebevědomí. Rodiče by tedy měli dbát na pohybovou výchovu dětí. Také tělocvik má ve škole nezastupitelné místo. Pro dítě může být dobré, pokud se naučí např. jezdit na kole, plavat, lyžovat, bruslit nebo i šplhat.

Nejen škola je pro dítě velmi důležitá. Významné jsou také mimoškolní aktivity. Mohou to být různé sporty, ruční práce, kutilství, vaření, hudba, zpěv, příroda, sběratelství i počítačové hry.

Důležitým, a pro rodiče obtížným, momentem ve vývoji je také puberta. Značí ukončení dětství a přípravu na dospělost. Pro rodiče je v tomto období nejdůležitější trpělivost, zdrženlivost a optimistický výhled do budoucnosti. U dětí se rozvíjí introspekce, převažuje tzv. denní snění, také se rozvíjí jejich intimita, vznikají hluboká přátelství, získávají autonomii a stávají se samostatnými. Rodiče by neměli mladistvému kázat, neměli by s ním jednat jako s malým dítětem a už vůbec ne se mu za něco vysmívat, urážet nebo zlehčovat jeho citová vzplanutí. Měli by se spíše ptát, co by chtěl, co si myslí, plánuje nebo co mu dělá starosti a jaké má zážitky. Rady by měli udělovat ve správný okamžik, kdy by mohli mít naději, že je dítě přijme. Rodiče by měli být také opatrní v tom, jak se chovají vůči přátelům svých dětí. Protože právě přátelé jsou pro jejich děti velmi důležití a nějaké zákazy vůči nim mohou působit spíše

negativně. Lepší je, když se s nimi seznámí a poznají, jací opravdu jsou. Také by si mohli v téhle chvíli vzpomenout, jaké bylo jejich dospívání (co jim např. vadilo, ponižovalo je, pomohlo jim překonat různé překážky, nebo co udělali špatně). Také pomůže, když si o tom se svým dítětem popovídají. Děti v tomto věku už mají schopnost empatie.

Příprava dítěte na období jeho sexuality

Děti v sobě mají od přírody uloženo povědomí o sexualitě, ta je ovládána také jejich rozumem a inteligencí. Samozřejmě by měli být mladiství o sexualitě a také o antikoncepci poučeny. Na začátku všeho je však důležitá citová výchova. Citová výchova začíná už v době těhotenství. Pro vytvoření citového vztahu k nejbližším lidem je důležitý pocit bezpečí a jistoty, který se utváří v kojeneckém období. Také je důležitý pro budoucí vztahy k lidem. K citovosti je dítě vedeno už tím, že s ním rodiče citově zacházejí. Na dítě působí také vzor rodičů (např. jak se k sobě chovají, jak spolu mluví, usmívají se, dávají najevo svou přitažlivost, pomáhají si, pracují spolu nebo se dokážou usmířit). Vzorovým jednáním je pro děti také to, jak rodiče hodnotí chování druhých lidí a svých dětí, co u nich kritizují, schvalují, za co by se měli stydět apod. U dětí by se měl vyvíjet zdravý vztah k vlastnímu tělu a to se týká také pohlavních orgánů. Sexuální výchova tedy začíná také u toho, když rodiče učí děti, jak se správně mýt v intimních oblastech svého těla a když je poučují, jak přicházejí na svět děti. Poučovat v pohlavních a sexuálních oblastech by měli rodiče v případě, až se jich dítě samo zeptá. Úkol v poučení o sexuální výchově nemá jen rodina, ale má ho také škola. (MATĚJČEK, 2013; ŘÍČAN, 2013)

Hračky

Hračka by měla být taková, aby podněcovala pohybový, smyslový, rozumový, citový vývoj a fantazii. Také by měla rozvíjet společenské postoje a pomáhat vytvářet správné návyky. Je důležité, aby byla bezpečná, nezávadná a hygienická. Měla by být také vkusná a zároveň odolná. Dříve si děti hrály s předměty běžné potřeby a k tomu jim velice pomáhala jejich fantazie. V dnešní době je hraček nepřeberné množství. Rodiče by měli vybírat hračky tak, aby se hodily pro daný věk a vývoj dítěte, aby rozvíjely jejich schopnosti a vědomosti. Děti mají také radost z hraček, které si samy vyrobily nebo kterou jim vymysleli jejich rodiče. Rodiče někdy dělají chybu, když kupují takové hračky, které se líbí spíš jim samotným a tím mohou předbíhat nebo přeceňovat vývojovou fázi svého dítěte. Rodiče by měli brát ohledy také na to, když je duševní

vývoj dítěte opožděn a není na stejné úrovni, jako věj fyzický. V tom případě by měli dětem dávat takové hračky, které více prospívají jejich vývoji. Hračky také působí na zrakové, sluchové a hmatové vnímání. Díky některým hračkám cvičí děti rozkládání a skládání celků, což jim pomáhá k budoucímu čtení a psaní. K rozvíjení abstraktního myšlení a paměti pomáhají např. různá pexesa. Některé hračky posilují trpělivost, sebeovládání a vynalézavost. Hry s pravidly pomáhají dětem dodržovat určitý řád a také je učí vyrovnat se s prohrou. Hračky rodičům pomáhají stimulovat a podněcovat harmonický vývoj dítěte. (MATĚJČEK, 2013)

4 DÍTĚ SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI

4.1 Narození dítěte se zdravotním problémem

Těžká situace nastává rodičům, kterým se narodí postižené dítě. Pro některé je tato situace neočekávaná a dochází k narušení identity rodičů. První reakcí bývá šok, úzkost, napětí, nejistota, zklamání, smutek, pocit viny a poté popření skutečnosti nebo hledání viníka. Problém vzniká, pokud toto období rodiče nepřekonají. Mohou se tak cítit poníženi, izolovat se od okolí nebo jsou naopak hyperaktivní v hledání pomoci, mohou být ale také agresivní a nedůvěřiví. Nejdůležitější tedy je tyto počáteční stavy překonat, vyrovnat a zorientovat se v situaci.

Důležitý úkol, který rodiče mají, je najít vhodné lékaře (což může nějakou dobu trvat), co nejlepší možnou léčbu (i alternativní) a zjistit co nejvíce informací o zdravotním problému. Pro rodiče, kteří znají přesnou diagnózu svého dítěte, je situace o něco lehčí než u rodičů, kteří ji nemají přesně stanovenou. Podstatnou informací je také to, do jaké míry bude jejich dítě samostatné a jakou má jeho postižení prognózu. Nepříjemná situace dále nastává, když musí tuto skutečnost rodiče sdělit svým příbuzným a dalším lidem. Rodiče tak musí čelit různým reakcím od okolí, což jim v jejich situaci přináší další nepříjemnosti. Rodiče ale také mají právo mlčet a neříkat o svém problému blízkému okolí, dokud se sami nebudou chtít svěřit, stejně tak mohou pověřit vysvětlením někoho jiného.

Po narození dítěte nastává obtížná situace s řešením problému spojeným s hendikepem a s péčí o dítě. Rodiče by měli požádat ostatní příbuzné nebo známé o pomoc např. s péčí o domácnost, aby se mohli věnovat jen dítěti a také proto, aby si sami mohli odpočinout. Pro některé rodiče je situace opravdu těžká a nesnadno se s ní smiřují. V těchto chvílích jim může pomoci, když si o problému s někým promluví - ať už s blízkou osobou nebo s odborníkem. Mohou také vyhledat rodiče, kteří mají stejný nebo podobný problém a zkušenosti. Rodiče se také snaží situaci vyřešit hned, což v některých situacích nejde, např. u těžších postižení nebo u nejasných postižení, u kterých je stanovení diagnózy obtížnější, měli by tedy být trpěliví, i když je to pro ně velmi obtížné. Pro oba partnery je dobré, když se v péči střídají, rozdělují si práci, nachází způsob, jak si ulevit a odpočinout. Jsou rodiče, kteří se s tím vypořádávají hůř a pomaleji a jiní naopak snadněji a rychleji.

Narození postiženého dítěte ovlivní více či méně celou rodinu. Někteří rodiče jsou také nuceni úplně přeorganizovat svůj život a systém hodnot, aby se mohli

o svého potomka co nejlépe postarat. Rodiče by se měli snažit přijmout dítě takové jaké je a přijmout jeho postižení jako výzvu a životní výchovný úkol. Velkou roli v tomto případě hraje také to, o jaký druh a rozsah postižení jde. (MATĚJČEK, 1992; MATĚJČEK, 2013; FITZNEROVÁ, 2010)

4.2 Výchova dítěte se zdravotním problémem

Výchova dětí by měla začít hned po narození. Základ osobnosti se vytváří hlavně v prvních třech letech života. Vše co s dítětem rodiče dělají a jak o něj pečují, je výchovným procesem. Vývoj dítěte s postižením je pomalejší, ale přesto potřebuje stejnou a stálou péči jako dítě zcela zdravé, aby nedocházelo k jeho opožďování. Důležitá je správná výživa a hygiena. Pozitivní vliv mají také různá cvičení a relaxace. Dítě také potřebuje dostatek citu, aby si mohlo vytvořit intimní vztah s rodiči, přiměřené množství vhodných podnětů z okolí, pocit životní jistoty, pohody a co nejméně stresu. Je pro něj důležité, vnímat tělesnou blízkost a laskavý hlas rodičů.

Rodiče by měli brát v úvahu, že dítě s postižením se dříve unaví a častěji může reagovat pláčem a neklidem. Měli by se snažit dítěti porozumět, být trpěliví a nepodceňovat nebo nepřeceňovat jeho schopnosti. Také by se měli vyvarovat zveličování nebo ignorování jeho problému. Výchova by měla děti vést k určitému dodržování pravidel. Pokud se rodiče starají o postižené dítě, měli by hlavně oni sami být zdraví po stránce tělesné i duševní. Důležité také samozřejmě je, pokud se do pomoci o péči zapojí i širší rodina. Další pomoci se rodičům dostává od různých lékařů a odborníků na danou problematiku a také mají možnost navštěvovat celou řadu institucí, specializovaných pracovišť, organizací, sdružení aj. (FITZNEROVÁ, 2010)

U dítěte zdravého i postiženého je dobré znát jeho vývojové fáze. Tyto fáze na sebe plynule navazují, u postižených dětí se mohou některé vývojové fáze opožďovat a jejich celkový vývoj je pomalejší. Proto by rodiče postižených dětí měli podporovat jejich všestranný vývoj a v tomto snažení být vytrvalí. Důraz je kladen na rozvoj takových oblastí, jako jsou hrubá a jemná motorika, zrak, sluch, řeč, chování a poznávací dovednosti. K rozvíjení těchto oblastí slouží různé hry, hračky, cvičení a pomůcky a v jejich volbě pomáhají rodičům také odborníci na danou problematiku, centra, která pomáhají rodinám s dětmi s postižením aj. Vzdělávání a výchova musí začít včas a probíhat neustále. Proto je dobré zapojit do cvičení také blízké, aby si i rodiče mohli odpočinout a odreagovat se. Velmi důležitá je pro dítě komunikace.

Pokud jsou některé formy komunikace u dítěte narušeny vlivem smyslového postižení, mohou rodičům pomoci různé formy alternativní komunikace a její vhodnou formu pomůže rodičům najít také odborník.

Pro dítě je důležitá láska rodičů a vzájemný kontakt. Je dobré, když rodiče své dítě chovají, masírují, dotýkají se ho, mluví na něj, zpívají mu nebo ho nosí ve vaku. Dítěti se tak dostává pocitu bezpečí, uvědomuje si sebe i své okolí. Také poznávání nových počitků, vjemů a zvuků prospívá jeho zájmu o okolí, bystrosti a stimulují jeho pohyb a zvědavost. Rozvíjet tyto pocity rodiče mohou tak, že budou dítě např. pokládat na různé povrchy a foukat na různé části jeho těla. Budou mu dávat možnost vidět sebe, rodinu a zajímavé věci. Také mu umožní pohled z různých míst (z kočárku, ze země, ze židle). Děti, které mají problémy se zrakem, vidí nejlépe zelenou barvu. Pro děti se sluchovým postižením je důležité, aby mohly rodiče co nejvíce pozorovat. Také se mohou střídat různé postupy v péči o dítě, např. změna místa pro přebalování. Takové střídání pomáhá např. dětem se zbytky zraku, sluchu nebo s nervovým postižením v tom, aby se nebály nových věcí a nezůstaly závislé na jedno místo.

4.3 Rozvojové hry pro děti do čtyř let

Kromě hraček by rodiče měli dávat dětem kolem **čtyř měsíců** na hraní i různé věci běžné denní potřeby jako jsou např. dřevěné předměty (kuchyňské náčiní, špulka od nitě), kovové předměty (lžice), papírové předměty (papírová role, papír), zvonky, stuhy s jasnými barvami apod., které pomáhají k jeho rozvoji tím, že díky nim poznává různé materiály a různé pocity a vjemy při jejich dotýkání.

Dobré je také posilovat u dítěte krční a zádové svaly, které by měly být vyvinuté jako první. Páteř je potom základem pohybu, jako je např. sezení, lezení a stání. Pokud má dítě problémy s pohybovým rozvojem, je důležité postupovat pomalu.

Dětem kolem **šesti až osmi měsíců**, které lezou a sedají si, mohou rodiče pomoci s držením rovnováhy (např. houpáním ze strany na stranu). Cvičení by měli převést v zábavu, toho docílí, když při něm na dítě mluví, zpívají, lechtají ho apod. Dítě by mělo být oslovováno jménem, mělo by se mu vyprávět také o ostatních členech rodiny. Hrou může být pro dítě i nečekané zakrytí a odkrytí věcí a tváří. Tohle mu pomáhá uvědomit si, že jeho matka, na které je citově závislé, může odejít a znovu přijít.

Kolem **devíti měsíců až jednoho roku** pomáhají rodiče dítěti s koordinací a rovnováhou tak, že ho nechávají lézt přes sebe a opírat se, když se pokouší vstát.

Když už stát umí, mohou s ním pohupovat z jedné nohy na druhou a udělat z toho taneček spolu se zpíváním apod. K rozvoji chůze pomáhá, když dítě může před sebou něco tlačit a opírat se o to. K procvičování jemné motoriky mohou rodiče dávat dětem malé nebo nakrájené kousky jídla, aby si je bralo samo. Dítěti také mohou vést ruce k různým říkánkám, což pomáhá k rozvíjení pohybové koordinace. Na dítě by měli rodiče mluvit jednoduše. Také by si měli prohlížet knihy, obrázky a povídat si o nich. Také si s nimi hrát na to: kde, kdo nebo co je.

S dětmi **do dvou let** je dobré si hrát tak, že je rodiče podněcují a tzv. škádlí, což pomáhá jejich bystrosti. Děti by se měly v tomto věku více pohybovat a chodit např. po schodech, protože jim to pomáhá k lepšímu vývoji koordinace v pozdějším věku. Měli by také pozorovat okolí a říkat si, co se kolem děje. Rodiče by si měli dávat pozor na přílišné ochraňování dítěte s postižením a na to, že od něj nebudou požadovat příliš. Měli by dítě vést k samostatnosti a aktivitě.

Právě k samostatnosti, rozvíjení dovedností a uvědomování si samo sebe by mělo být dítě vedeno v období **od dvou do čtyř let**. Pomáhá k tomu hraní si s vodou, pískem, modelínou, rozvíjení hmatových vjemů, poznávání tvarů, barev a velikostí. Ale také používání různých věcí, ze kterých může dítě stavět, uspořádat je, skládat nebo přiřazovat. K rozvíjení řeči, paměti a sluchu slouží různé říkanky a zvukové hry. Pohybovou koordinaci zlepší různé pohybové hry, prolézačky apod. Rodiče mohou dávat dítěti jednoduché úkoly, které postupně stěžují. Při oblékání si mohou říkat části těla. A také by se měli učit prostorovou orientaci (kde je vzadu, vpředu, aj.). U dítěte se rozvíjí symbolické myšlení, hraje si na něco nebo na někoho, tím se učí poznávat kým je a učí se různým rolím pro praktický život. (KERROVÁ, 1997)

4.4 Obtížné situace ve výchově postižených dětí

Společná všem rodinám, které mají postižené dítě, je psychická zátěž. Její velikost se liší podle závažnosti postižení dítěte.

Mentální retardace např. představuje pro rodiče obtížnější situaci než u jiných zdravotních problémů, protože jejím následkem je trvalé opožďování intelektového vývoje a dítě nedosáhne té běžné, přijatelné normy. Pro samotné dítě je nejdůležitější, aby se rodiče dokázali se situací vyrovnat, aby dokázali žít normálním životem a vytvářet kolem sebe radostnou atmosféru. Rodiče by v tomto případě měli využívat pomoci různých center pro postižené děti, sdružení, poraden apod. Rodiče by si měli uvědomit, že se dítě bude vyvíjet pomaleji než ostatní a nesrovnávat ho s nimi. Měli by

spíše sledovat jeho vlastní pokroky. Neměli by prožívat postižení jako nějaké neštěstí a tím se uzavřít do sebe, protože to nepomůže ani jim, ani dítěti. Péče o dítě, které potřebuje pomoc a porozumění, je vyčerpávající. Takže je pro rodiče důležité, aby měli možnost si odpočinout, načerpat sílu a udržet se v dobré kondici. Rodiče se nemusejí bát, že by dítě vlivem svého postižení samo trpělo. Dítě své postižení tímto způsobem nevnímá a žije svým dětským životem, tak jak to odpovídá jeho duševnímu vývoji. Naopak právě rodiče, kteří mají takové výčitky, je promítají do dítěte a snaží se ho ochraňovat nebo se izolovat od okolí, ale jeho vývoj tím spíše brzdí. Také by neměli nic uspěchat a předbíhat, dítě by si tak mohlo vytvořit nesprávné návyky nebo obrané tendence, které by stěžovaly nápravu. Na tohle by si měli rodiče dávat pozor např. při jídle, kde se učí držet např. hrnek, při pohybových činnostech a při učení řeči, kdy by dítě nemělo být nuceno do stálého opakování, aby k ní nevznikl odpor.

Těžkou situací prochází také vzájemný partnerský vztah. Důležité je, aby posilovali svou soudržnost a vzájemně si vypomáhali, chápali jeden druhého a byli si vzájemnou oporou. Rodičům by zase měli být oporou další členové rodiny, přátelé a známí. Neměli by jeden u druhého nebo v jeho rodině hledat vinu. Každý z nich je odpovědný úplně stejně jak k postiženému dítěti, k partnerovi tak i k dalším dětem, které v rodině jsou.

U jiných poruch, jako je např. lehká mozková dysfunkce, musí být rodiče velmi trpěliví a optimističtí. U takových poruch intelekt není narušen, ale děti mají problémy např. s hyperaktivitou, impulsivností, tělesnou neobratností, nesoustředěností, krátkou pozorností nebo výkyvy nálad. Při správném vedení a při zvyšující se zralosti nervového systému se poruchy mírní. Děti by měly být chváleny nebo povzbuzovány aspoň za snahu. Rodiče v tomto případě mohou sami zařídit, aby dítě něco udělalo dobře a hned ho za to pochválit, měli by při tom dávat pozor, aby něco neudělalo špatně a nemuseli ho trestat. A hlavně by s dítětem měli spolupracovat např. při psaní domácích úkolů. Zároveň by s dítětem měli pracovat po malých dávkách a dopřát mu dostatek odpočinku, hry a pohybu. Tohle vše působí na uklidnění nervové soustavy. Pozor by si měli rodiče dávat na vznik pocitů méněcennosti.

Rodiče by měli svému postiženému dítěti umět zajistit budoucnost. Měli by si uvědomit a uvážit, do jaké míry mohou zajistit jeho potřeby, jakým způsobem se bude moci vzdělávat a také jak dalece vydrží sami rodiče se svými silami a kdo jim může v budoucnu pomáhat. Rodiče musí přizpůsobit celý svůj další život, plány do budoucna a různá svá očekávání péči o dítě. Také se zabývají otázkou, jestli mít další dítě, pokud

mají např. jen jedno. Zdravé dítě může do rodiny přinést uklidnění a povzbuzení a také působí velmi podnětně pro postižené dítě. (MATĚJČEK, DYTRYCH, 1994; MATĚJČEK, DYTRYCH, 1997)

5 PROBLÉMOVÉ SITUACE VE VÝCHOVĚ DÍTĚTE

5.1 Zátěžové situace pro dítě

Ztráta rodiče - úmrtí může dítěti přivést problémy jako jsou emocionální poruchy, uzavřenost do sebe, skleslost, apatie, nechutenství, regrese a neurotické potíže. Může se také stát, že se začne chovat spíše provokativně. Rodič by v tomto případě neměl dítěti nic zatajovat, aby mohlo tu prvotní fázi otřesu prožívat s ostatními, kteří jsou naladěni stejně. Měl by být dítěti nablízku, pokud potřebuje ochrannou náruč a naopak pokud nechce, nevnucovat se mu. Neměl by se snažit dítě hned přivést na jiné myšlenky nebo ho rozveselit, naopak by ho měl nechat plynule prožít jeho smutek po ztraceném rodiči. Nově příchozí partner do rodiny by se neměl hned snažit ztracenou osobu nahradit, ale měl by být spíše zdrženlivý, jen tak se může dítěti více citově přiblížit.

Rozvod rodičů je další zátěžovou situací pro zdravý vývoj osobnosti dítěte. Dítě je vystaveno určitému druhu psychické zátěže, kterou si může nést dále do života a její následky se mohou projevit až v pozdějším věku, např. v pubertě nebo dospělosti. Pokud je atmosféra rozvodu plná napětí, stresu a sporů o výchově dětí, výživném a majetku a do toho se má dítě např. ještě samo rozhodnout pro některého z rodičů, je touto situací frustrováno, je v napětí a úzkosti. Dítě se např. může zhoršit ve školním prospěchu, v koncentraci, může být více agresivní nebo se naopak stáhne do sebe a má nedostatek sebevědomí. Naruší se jeho pocit bezpečí a jistoty, pokud ztratí své dosavadní zázemí. Pro dítě je těžký také vstup nového partnera do rodiny, ke kterému z počátku nic necítí. Rodiče by proto měli vědět, že dítě vše velmi vnímá, prožívá a měli by si i přes neshody zachovat správný rodičovský postoj. Také by měli dbát na to, aby jejich konflikt po rozvodu dále nepokračoval. Neměli by dítě popouzet vůči bývalému partnerovi a mluvit o něm ve špatném světle a také si ho nepodplácet různými dary. Dětem by měla být vysvětlena a objasněna celá situace. V Případě nového partnera v rodině, stejně jako po úmrtí, se nesmí na dítě spěchat s budováním citů k němu. (MATĚJČEK, DYTRYCH, 1994)

5.2 Nevhodné výchovné metody

Kromě nevhodných výchovných stylů, které jsou uvedeny výše, patří k dalším problémovým způsobům výchovy i další metody:

Zpomalování vývoje dítěte

Ke zpomalování dochází, když rodiče brání dítěti v plynulém přechodu z jedné vývojové fáze do druhé. Rodiče chtějí mít své dítě pořád jako malé a bojí se jeho dospívání. Rodiče nepřijímají budoucnost a děsí se dospělosti. Nepřipouští si růst a vývoj dítěte. Nedávají dítě do mateřské školy, protože ho chtějí mít doma. Dítě je tak izolováno od druhých dětí a je u něho také potlačen zájem o práci a různé nástroje. Např. u chlapců rodičům vadí bojové hry a u děvčat např. zájem o tanec a o to, co se vyznačuje vyspívající ženskostí. Problém nastává při nástupu do školy. Vymýšlejí si různá onemocnění, alergie, plačtivost a nevypělost. Stěžují si na školní náročnost v samostatnosti, odpovědnosti, ve sportovních dovednostech a odmítají školní výlety. Omezují stýkání dětí s kamarády a potlačují příslušnost k určitému pohlaví. V tomto případě potřebují rodiče pomoci vysvětlit vývojové fáze a jejich zákonitosti a také psychické potřeby, které má jejich dítě a které přispívají k rozvoji jeho osobnosti. Rodiče se musí naučit kontrolovat a ovládat se. (MATĚJČEK, 1992)

Přeskočení dětství

Rodiče chtějí uspišit vývoj dítěte, aby bylo dříve dospělé. Rodiče tak nerespektují potřeby dítěte, ale spíše potřeby své. Malé dítě se snaží „postaršovat“ např. v oblékání a chtějí tak zdůraznit příslušnost k danému pohlaví. Chtějí, aby se k nim děti chovaly spíše kamarádsky. U malých dětí jim vadí běžná hra, pohádky, dětské vymýšlení apod. Rodiče chtějí, aby bylo co nejdříve samostatné a naučilo se tomu, co bude podle nich potřebovat v životě. Jiní rodiče se o malé dítě nezajímají a čekají, až bude větší. V tomto případě hrozí u dětí psychická subdeprivace nebo psychická deprivace. Rodiče se v těchto postojích nemusejí shodovat nebo se tyto postoje nelíbí širší rodině a vznikají konflikty i mezi nimi. Dítě na to reaguje pasivitou nebo vzdorem a agresí. V tomto případě potřebují rodiče také pomoci vysvětlit důležitý význam dětství. (MATĚJČEK, 1992)

Fyzické a psychické týrání dětí

Jakékoliv týrání a zanedbávání přináší dítěti obrovskou nepřiměřenou zátěž, psychický stres a ohrožení jeho vývoje. Patří sem všechny formy fyzického násilí,

manipulace s dítětem, nedostatek péče, výživy, pohlavní zneužívání, ponižování, psychické trápení apod. Rodiče, kteří k takovému činu přistoupí, mohou být sami chronicky stresovaní, deprimovaní, nezralí, nevyspělí, závislí na návykových látkách. Mají agresivními sklony, neurotické potíže, jsou psychicky nemocní, nebo mohou mít mentální retardaci. Oběťmi týrání se mohou stávat více malé děti v útlém věku, děti, které mají lehké mozkové dysfunkce, jsou nesoustředěné, neklidné, impulzivní, plačtivé, úzkostné, s výkyvy nálad, s různým stupněm mentální retardace, se sníženými intelektovými schopnostmi nebo děti, co neprospívají ve škole. Takovoto děti mohou dávat svým chováním, jednáním a tím, že nezapadají do běžné normy, podnět k agresivnímu jednání rodičů. Může to být způsobeno akutním stresem rodičů, který pramení z rodinných konfliktů, rozvodu, rozchodu, nezaměstnanosti, ze sociální nejistoty, hmotné nouze, z neúspěšnosti nebo z nemoci. Často je týrání spojeno s dalšími nepříznivými faktory, jako je např. psychická deprivace nebo zanedbávání. Týrané dítě ztrácí životní jistotu, kterou potřebuje k utváření své osobnosti. Poškození si nese v oblasti emoční, kognitivní a tělesné a následky si může nést po celý život. Děti takto týrané jsou pasivní až apatické, neumějí se radovat, nevyjadřují bolest, nespokojenost a příliš ani emoce. Opakem jsou děti neustále agresivní nebo s náhlými projevy agresivity ve specifických situacích. Jsou neklidné, úzkostně se soustředí na okolí, k sourozencům mívají ochranný postoj. Nevyhledávají sociální kontakt, méně se snaží dosáhnout pozornosti od dospělých. Mají potřebu tělesného kontaktu, ale zároveň ho odmítají. Ve školním věku trpí depresemi, nízkým sebehodnocením a jsou neposlušné. Mají sklony k delikventnímu chování a kriminalitě. (MATĚJČEK, DYTRYCH, 1994; ŘÍČAN, KREJČÍŘOVÁ a kol., 2006)

5.3 Psychická deprivace a subdeprivace v rodině

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“ (LANGMEIER, MATĚJČEK, 2011, s. 26)

Psychická deprivace a subdeprivace (mírnější forma psychické deprivace) mohou tedy vzniknout následkem nesprávného způsobu výchovy, který se vyznačuje záporným emočním vztahem. Rodiče tak nedávají dětem možnost uspokojovat jejich

základní psychické potřeby a děti se obtížně přizpůsobují běžným společenským situacím. (ČÁP, 1996; MATĚJČEK, 1992)

Uspokojování základních psychických potřeb je důležité k rozvíjení osobnosti dítěte. **Důležitými potřebami jsou:**

1. Potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů – díky jejímu uspokojení se může organismus naladit na určitou žádoucí úroveň aktivity.
2. Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech (potřeba smysluplného světa) – uspokojení umožňuje, aby se z podnětů vytvořily zkušenosti, poznatky a pracovní strategie a je podmínkou k učení.
3. Potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů – uspokojení dává pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní integraci osobnosti.
4. Potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty – uspokojení pomáhá ke zdravému uvědomění si vlastního já a identity, je podmínkou pro osvojení užitečných společenských rolí a životních cílů.
5. Potřeba otevřené budoucnosti nebo životní perspektivy – uspokojení udává životu časové rozpětí a udržuje životní aktivitu člověka. (MATĚJČEK, 1992)

K neuspokojování základních psychických potřeb v rodině může docházet vlivem vnějších příčin, kdy dítěti chybí dostatek sociálně emočních podnětů (např. v neúplných rodinách, když je jeden z rodičů neustále mimo domov nebo při nízkém hospodářském stavu rodiny). K neuspokojování dochází také v případě, kdy jsou dítěti tyto podněty nedostupné vlivem psychické bariéry, kterou si proti němu vytvořili rodiče. Ti nemají ke svému dítěti vztah a nevěnují mu pozornost.

Celá rodina a její členové formují vývoj osobnosti dítěte, pokud tedy chybí nějaký člen rodiny, může být dítě ohroženo deprivací. Pokud chybí otec, nedostává se dítěti vzor mužnosti, který je důležitý v době dospívání pro regulaci chování. Také mohou mít problém s nedostatkem autority, kázně a agresivitou. Matka tak má na starosti veškerou výchovu a ekonomickou situaci rodiny, a díky zaměstnání má málo času na dítě. Také sourozenci se navzájem ovlivňují. Starší sourozenec stimuluje mladšího, vytváří pro něj různé podněty a naopak mladší sourozenec vytváří u staršího ochranný postoj. Problém může nastat u dětí, kterým se narodí mladší sourozenec a oni si připadají osamělí. Málo pozornosti se dostává dětem také z početnější rodiny. Mohou postrádat mateřskou péči a nedostatek vedení z otcovy strany. A dítě je tak

ohroženo poruchami v sociálním chování. Psychické strádání může nastat také vlivem fyzického oslabení, které je zapříčiněno špatnými sociálními podmínkami rodiny (nedostatečná hygiena, bytová tíseň a nízká kulturní úroveň). Riziko s sebou může přinášet také vysoká socioekonomická úroveň rodiny, která odvádí rodiče od péče a pozornosti k dítěti. Také např. zaměstnanost matky nebo otce zapříčiňuje nedostatečnou výchovu, protože zájem o dítě je odsunut na úkor pracovních nebo jiných povinností a zájmů.

Závažnější překážkou bývají vnitřní psychické zábrany rodičů vůči dětem. Citové zábrany mohou být různého stupně a intenzity. Příčinou může být nezralost v emoční a charakterové oblasti rodiče, který byl sám v dětství deprimován. Má v sobě nedostatek lásky a pocit křivdy, chybí mu něžnost a základní pochopení potřeb dítěte. Další překážkou bývají duševní poruchy neurotické nebo psychotické, kdy se rodič odvrací od dítěte, odmítá ho a to může přejít až v krutost. Některé matky, které nemají k dítěti vřelý vztah, ho alespoň podněcují intelektuálně, když jednájí spíše rozumně a řídí se např. výchovnými předpisy jako je hygiena, dodržování režimu aj. Následkem ale může být citová narušenost, sociální izolovanost, opožděný vývoj, nepřizpůsobivost kolektivu a samotářství. Negativně působí také to, pokud má matka sice dobrý citový vztah k dítěti, ale neumí dítě podněcovat intelektuálně. Je tomu tak např. u matek nebo rodičů slabomyslných, hluchoněmých nebo negramotných, které neumějí porozumět projevům a potřebám dětí.

Tyto podmínky vnitřní (psychické) a vnější se častěji různě podmiňují a kombinují navzájem. (LANGMEIER, MATĚJČEK, 2011)

U dětí dochází k narušení kognitivního a motorického vývoje, u těžších forem také k narušení somatického vývoje. Ve vývoji osobnosti dochází k narušení navazování hlubších sociálních vztahů, což může to vést až asociálním poruchám osobnosti. Projevuje se u nich sociální hyperaktivita, kdy rychle a snadno naváží kontakt s dospělým a dožadují se jeho pozornosti a nemají vůbec strach z cizích lidí. Tyto vztahy jsou povrchní. Vztahy k vrstevníkům jsou velmi špatné a často jsou přidruženy poruchy chování. Některé děti se pozornosti dospělých domáhají až záměrnou provokací, proti druhým dětem i dospělým jsou agresivní a mají sklony k destruktivnímu chování. Jsou to děti úzkostné a nezralé. Jiné děti jsou naopak pasivní až apatické a nemají žádnou iniciativu. Uchylují se k náhradnímu uspokojení svých potřeb a to prostřednictvím např. jídla. (ŘÍČAN, KREJČÍŘOVÁ A KOL., 2006)

Deprivace dítěte je spojená více s ústavní výchovou, objevovat se může také v kombinaci spolu se smyslovými nebo pohybovými vadami, které už samy o sobě mohou vytvářet deprivaci. (MATĚJČEK, DYTRYCH, 1994)

Problematické podmínky v rodinách a následné neuspokojování základních duševních potřeb způsobují také **psychickou subdeprivaci**. Její definice je stejná jako u psychické deprivace, ale její příznaky jsou mírnější. Děti, které bývají více ohroženy psychickou subdeprivací, jsou z nechtěného těhotenství, narozené mimo manželství, z rodin, kde otec je alkoholik a z rozvedených rodin, také z rodin, kde narušují rodičům kariéru, kde mělo vyřešit partnerský vztah, ale nestalo se tak a naopak je předmětem sporu a z rodin, kde je dítě spíše přítěží. Mohou to být děti s postižením nebo děti, které svými vlastnostmi připomínají bývalého partnera. Děti jsou vlivem těchto následků více nemocné, mají horší prospěch ve škole, špatně se začleňují do kolektivu, jsou náchylné k delikventnímu chování a mají špatné sebehodnocení. (MATĚJČEK, DYTRYCH, 1994)

PRAKTICKÁ ČÁST

6 POPIS VÝZKUMNÉ ČÁSTI

6.1 Výzkumný cíl

Cílem výzkumné části je zjištění, které výchovné metody rodiče uplatňují v rodinné výchově.

6.2 Výzkumné otázky

1. Shodují se rodiče v otázkách výchovy?
2. Jaké odměny a tresty rodiče ve výchově používají?
3. Převažují odměny nebo tresty?
4. Dávají rodiče dítěti možnost volby?
5. Jaká práva mají podle rodičů jejich děti?
6. Používají rodiče některé výchovné metody, podle kterých byli vychováváni oni sami?
7. Který z rodičů je pro dítě větší autoritou?
8. Mají rodiče s dětmi nějaké společné zájmy?
9. Jak často podnikají oba rodiče s dětmi různé aktivity nebo výlety?
10. Jak často čtou rodiče svým dětem knihy?

6.3 Výzkumný soubor

Základním výzkumným souborem jsou dvě skupiny osob. První skupinou jsou rodiče, kteří v současné době vychovávají děti ve věku 4 až 5 let, které navštěvují běžnou mateřskou školu. Druhou skupinou jsou děti ve věku 4 až 5 let, které navštěvují běžnou mateřskou školu.

6.4 Výzkumná metoda

Použité výzkumné metody jsou dotazník, rozhovor a kresba. Dotazník, který je určený pro rodiče, se skládá z 23 otázek, otázky jsou v něm převážně uzavřené a to dichotomické a škálové, které jsou voleny formou intervalových a likertových škál. Dále je v něm jedna otázka otevřená - projektivní a také jsou v něm zahrnuty otázky polo uzavřené, ve kterých jsou dané alternativy a možnost jiné odpovědi.

Rozhovor, který je vždy uskutečněn s jedním z rodičů, je nestrukturovaný s možností úplných volných odpovědí. Výsledky rozhovoru jsou zaznamenány jako audiozáznam a následně přepsány.

Kresba, určená dětem, se skládá z kresby dvou obrázků a to rodiny a domu.

6.5 Popis výzkumu

Výzkum diplomové práce se zabývá zjištěním, jaké prostředky a metody rodiče ve výchově používají. Výzkum byl uskutečněn v běžné mateřské škole v okrese Praha-východ. Výzkumu se účastnilo 20 rodin, které mají děti ve věku 4 – 5 let. Z 20 rodin je 19 úplných a 1 rodina je neúplná. Celkem se tedy účastnilo výzkumu 39 rodičů z toho 20 matek a 19 otců ve věku od 24 let do 51 let. Všechny rodiny obdržely po dvou stejných dotaznících – jeden pro matku a jeden pro otce. Na začátku dotazníku měli možnost označit, kdo dotazník vyplňuje (matka nebo otec) a napsat svůj věk.

Dále byl se třemi rodiči (matkami) uskutečněn rozhovor pro rozšíření a vysvětlení informací získaných z dotazníku a s jejich dítětem byla uskutečněna kresba rodiny a domu. Základní otázky pro rozhovor byly předem připravené a pro všechny stejné. Pro každou rodinu byly dále voleny další individuální rozšiřující otázky podle výsledků z vyplněného dotazníku a podle životní situace rodiny.

U každého dítěte, které kreslilo obrázek, jsou na základě rozhovoru s jeho učitelkou z mateřské školy popsány jeho osobnostní charakteristiky.

7 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉ ČÁSTI

7.1 Výsledky výzkumu – dotazníky

Tabulka 1: Věkové rozložení rodičů podle pohlaví

		Věk rodičů													
		24	32	33	34	35	36	38	39	40	41	42	43	44	51
Matka		1x	1x	2x	1x	3x	4x	2x	1x	1x	2x	2x			
Otec					1x	1x	2x	3x	3x	2x	1x	3x	1x	1x	1x

Dotazník vyplňovalo 39 rodičů, věkové rozložení matek je od 24 let do 42 let, věkové rozložení otců je od 34 let do 51 let.

1. otázka - V JAKÉ ŽIJETE RODINĚ?

Možnosti odpovědí: • *v úplné (oba rodiče + dítě/děti)* • *v neúplné (jeden rodič + dítě/děti)*

Tabulka 2: Počet úplných a neúplných rodin

Forma rodiny	Počet rodin
Úplná rodina	95% (19 rodin)
Neúplná rodina	5% (1 rodina)

Z celkového počtu 20 dotazovaných rodin bylo 19 rodin úplných a 1 rodina neúplná. Neúplnou rodinu představovala matka a jedno dítě (chlapec).

2. otázka - KOLIK MÁTE DĚTÍ A JAKÝ JE JEJICH VĚK A POHLAVÍ?

Tabulka 3: Počet dětí v jednotlivých rodinách

Počet dětí	Počet rodin
1 dítě	20% (4 rodiny)
2 děti	70% (14 rodin)
3 děti	10% (2 rodiny)

Nejvíce rodin z celkového počtu dotazovaných má po dvou dětech (70%). Poté následují rodiny s jedním dítětem (20%) a nejmenší podíl tvoří rodiny se třemi dětmi (10%). Věk všech dětí dotazovaných rodičů se pohybuje v rozmezí od 11 měsíců do 11 let. V rodinách převládají spíše chlapci, je jich celkem 24 a počet dívek je celkem 14. Děti ve věku 4-5 let, na které se vztahovaly otázky pro rodiče v dotazníku, jsou v poměru 15 chlapců a 5 dívek.

3. otázka – MÁ VAŠE DÍTĚ NĚJAKÝ ZDRAVOTNÍ PROBLÉM NEBO POSTIŽENÍ?

Možnosti odpovědí: ano – ne; pokud ano, jaký...

Tabulka 4: Počet dítě se zdravotním problémem

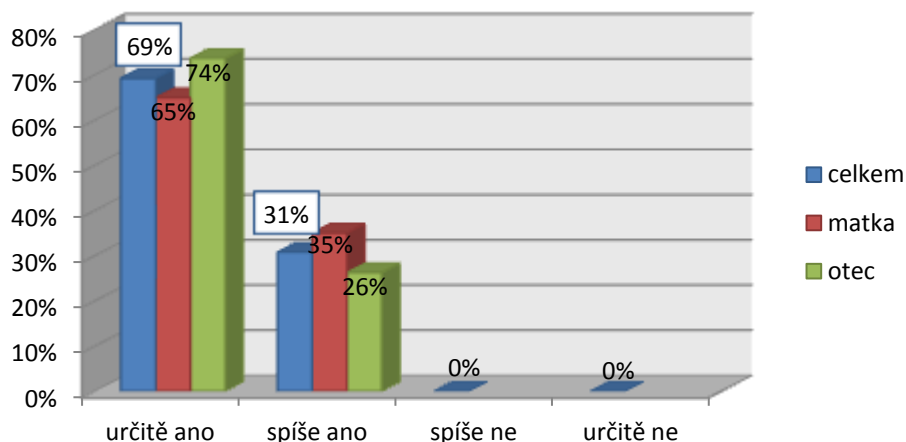
Zdravotní problém	Počet dětí
Ano	5% (z 1 rodiny)
Ne	95% (z 19 rodin)

Z celkového počtu dotazovaných rodin uvedla jen jedna rodina, že má jejich dítě zdravotní problém. Uvedeným zdravotním problémem je ADHD (hyperaktivita s poruchou pozornosti).

4. otázka – VYCHÁZÍ VAŠE DÍTĚ S OSTATNÍMI DĚTMI A UČITELI?

Možnosti odpovědí: určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne

Graf 1: Vychází dítě s ostatními dětmi a učiteli?

Všichni rodiče uvedli jen kladné odpovědi, všechny děti tak vychází s ostatními dětmi a učiteli dobře. Nikdo neuvedl, že by jeho dítě s někým nevycházelo. Nejvíce rodičů – 27 (69%) odpovědělo určitě ano a menší část rodičů – 12 (31%) odpověděla spíše ano. Poměr jednotlivých odpovědí u matek a otců se příliš nelišil.

V odpovědích se také většina rodičů zcela shodovala (79%, 15 párů rodičů) a jen nepatrná část se lišila pouze o jednu škálu (21%, 4 páry rodičů).

5. otázka – MÁ VAŠE DÍTĚ NĚJAKÉ ZÁJMY NEBO CHODÍ DO NĚJAKÝCH KROUŽKŮ?

Možnosti odpovědí: *ano – ne*

Tabulka 5: Počet dětí se zájmy a bez zájmů

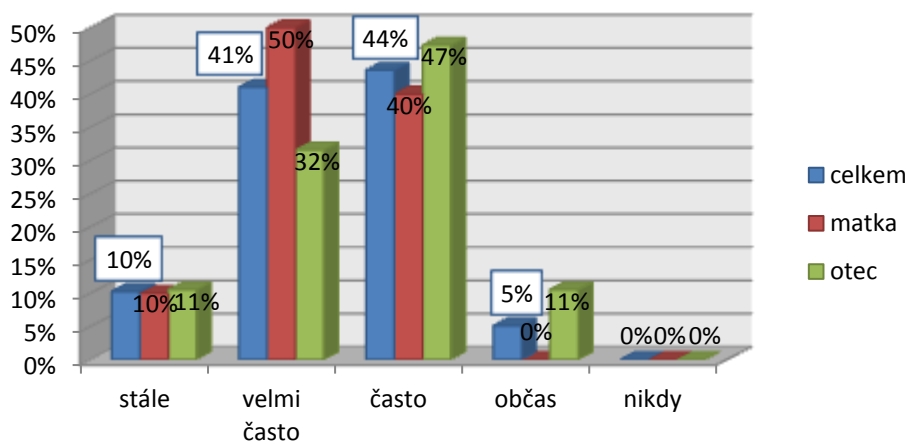
Zájmy nebo kroužky	Počet dětí
Ano	80% (z 16 rodin)
Ne	20% (ze 4 rodin)

Všichni rodiče jako partneři se v odpovědích na tuto otázku zcela shodli. Většina dětí - 80% podle rodičů zájmy má nebo chodí do nějakých kroužků a pouze 20% dětí podle rodičů žádné zájmy nemá a nechodí do žádných kroužků.

6. otázka – CHVÁLÍTE SVÉ DÍTĚ?

Možnosti odpovědí: *stále – velmi často – často – občas – nikdy*

Graf 2: Jak často chválí rodiče své dítě

Velká část rodičů chválí své děti častěji. Přesně 16 rodičů (41%) chválí své dítě velmi často a 17 rodičů (44%) rodičů často, jen malá část rodičů - 4 (10%) je chválí stále a občas je chválí 2 rodiče (5%). Nikdo neuvedl, že by své dítě nikdy nechválil.

Ve většině odpovědí se rodiče zcela shodli (74% - 14 párů rodičů) a v menším počtu (26% - 5 párů) se rodiče neshodli. Neshoda nastala ve čtyřech případech pouze o jednu škálu v jednom případě o dvě škály, když matka označila odpověď velmi často a partner občas.

Nejvíce matek uvedlo, že chválí své děti velmi často a pouze otcové uvedli, že chválí občas. Z tohoto grafu vychází, že nejčastěji chválí dítě matky. Ale průměrně oba rodiče chválí své dítě stejně.

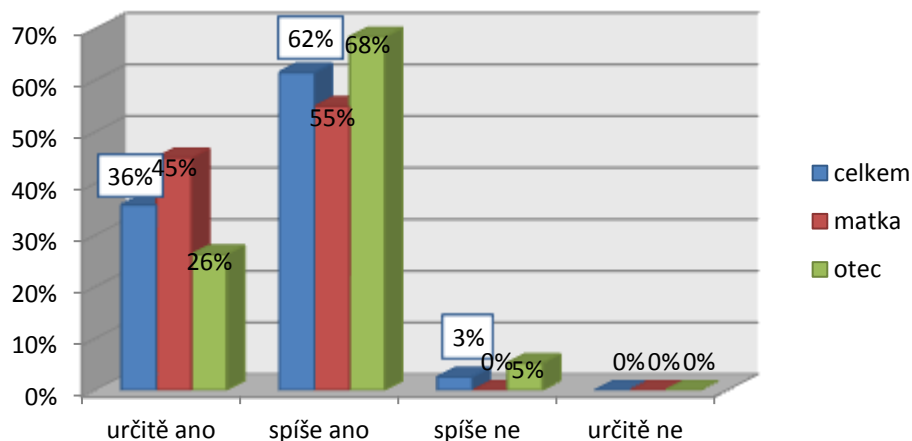
7. otázka – POUŽÍVÁTE ODMĚNY?

Možnosti odpovědí: *určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne*

Podotázka - JAKÉ?

Možnosti odpovědí: • *slovní uznání, pochvala* • *hmotná odměna* • *slib* • *jiné...*

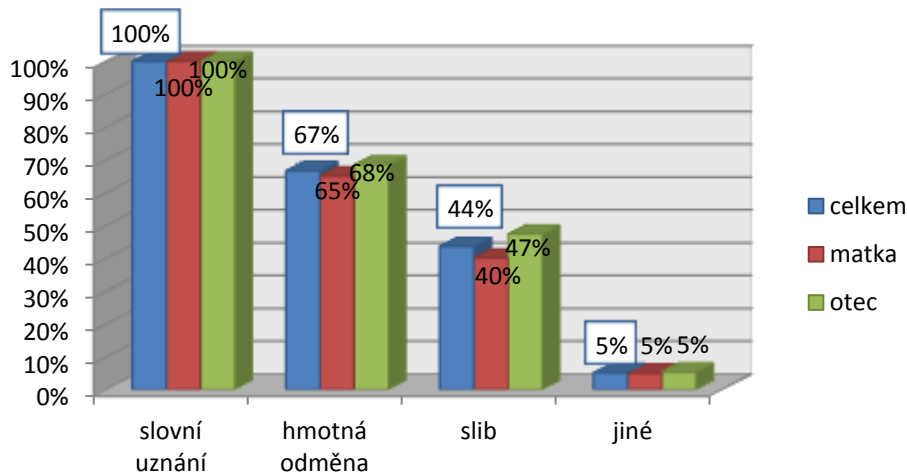
Graf 3a: Používají rodiče odměny?

Většina rodičů (až na jednoho) odměny používají. Nejvíce rodičů (24 - 62%) odpovědělo, že spíše odměny používají a o něco méně rodičů (14 – 36%) je používá určitě. Jeden otec (3%) uvedl, že odměny spíše nepoužívá.

Na odpovědi se zcela shodlo 58% (11 párů) a rozdílné odpovědi byly u 42% (8 párů) ale jen o jednu škálu.

Graf 3b: Druhy odměn, které rodiče používají

Všichni dotazovaní rodiče (100%) používají jako odměnu slovní uznání a pochvalu. 26 rodičů (67%) používá také hmotnou odměnu. 17 rodičů (44%) používá jako odměnu také slib. 2 rodiče (5%) uvedli, že používají jiné odměny. Jedna matka používá jako odměnu sladkosti a drobné mince do kasičky, jeden otec odměňuje také sladkostmi.

47% rodičů (9 párů) se v otázkách zcela shodlo a používají tedy stejné druhy odměn. Větší polovina rodičů (53%, 10 párů) se v používání odměn neshodli a v udělování odměn se liší. Odlišnost v odpovědích byla taková, že např. jeden z rodičů (matka i otec) používají všechny tři uvedené odměny a druhý rodič jen některou nebo některé z nich. V jednom případě matka k odpovědi uvedla, že používání jednotlivých druhů odměn se liší v tom, za co odměny jsou.

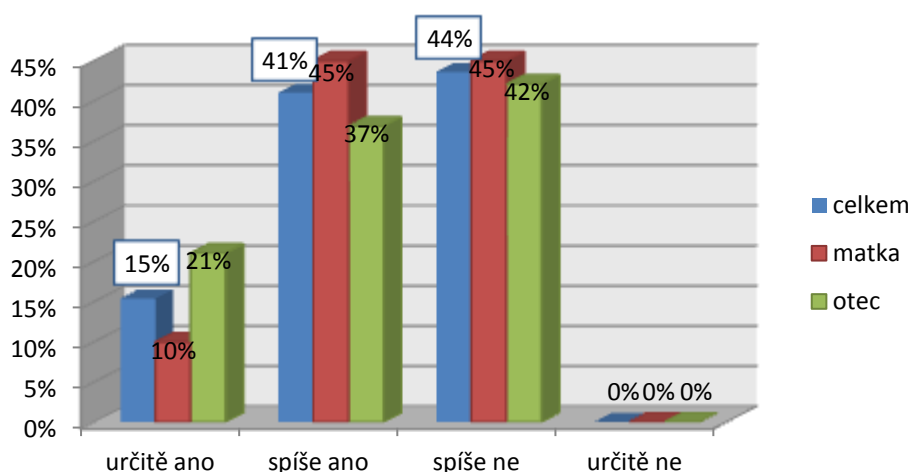
Otázka 8 – POUŽÍVÁTE TRESTY?

Možnosti odpovědí: *určitě ano* – *spíše ano* – *spíše ne* – *určitě ne*

Podotázka - JAKÉ?

Možnosti odpovědí: • *slovní výhrůžka* • *zákaz oblíbené činnosti* • *příkaz neoblíbené činnosti*
• *fyzický trest* • *jiné...*

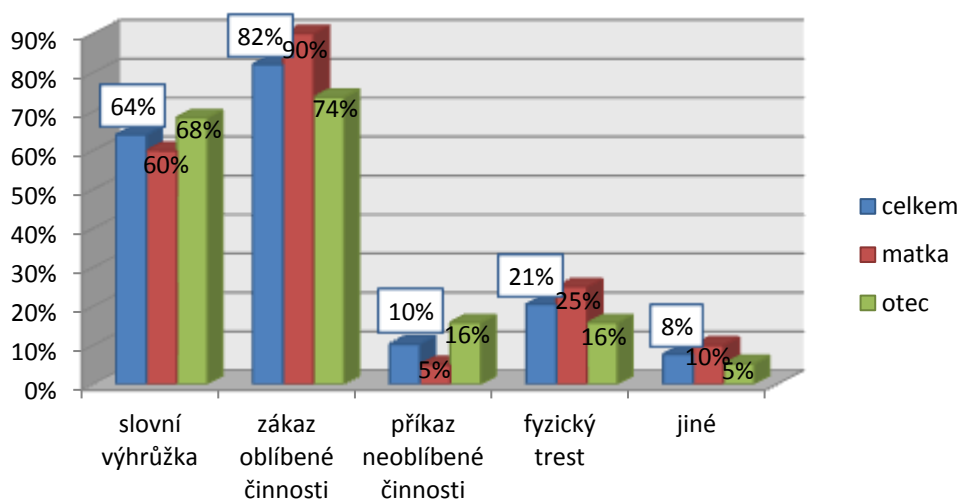
Graf 4a: Používají rodiče tresty?

Jedna polovina rodičů – 17 (44%) spíše nepoužívá tresty a druhá polovina rodičů - 16 (41%) je spíše používá. 6 rodičů (15%) uvedlo, že tresty určitě používají. Nikdo neodpověděl, že by tresty vůbec nepoužíval.

Větší část rodičů (68%, 13 párů) se v odpovědi zcela shodlo a 32% (6 párů) se v odpovědi neshodlo o jednu škálu. Při neshodě uváděli matky ve třech případech, že spíše tresty nepoužívají, ale partner je spíše používá. A ve dvou případech naopak uvedli otcové, že tresty spíše nepoužívají, ale matky je spíše používají.

Graf 4b: Druhy trestů, které rodiče používají

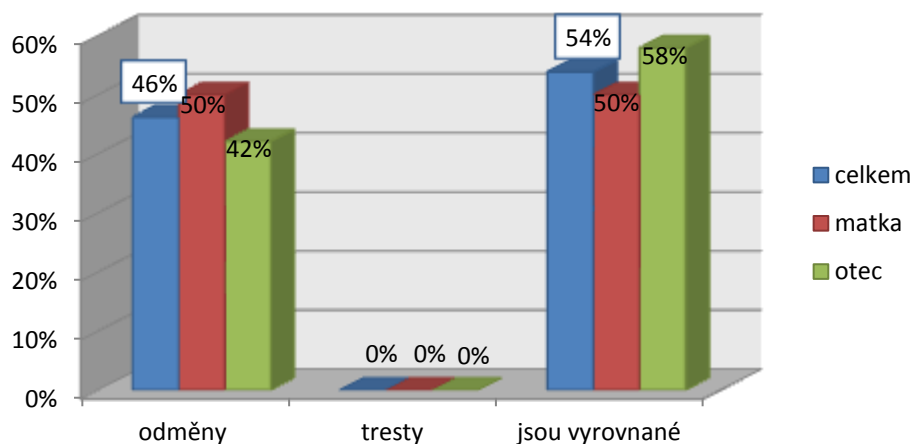
Nejvíce rodičů - 32 (82%) používá jako trest zákaz oblíbené činnosti, poté následují rodiče – 25 (64%), kteří používají také slovní výhrůžku. Fyzický trest k tomu používá už jen 8 rodičů (21%) a jen 4 rodiče (10%) používají příkaz neoblíbené činnosti. Jiný druh trestu používají 3 rodiče (8%). Jako jiný druh trestu uvedla matka, při neuklizení hraček, že je dá na týden pod zámek, další matka uvedla symbolické plácnutí přes zadek. A jeden otec dává za trest cvičení, např. 10 dřepů. Slovní výhrůžku a zákaz oblíbené činnosti používají matka i otec v přibližně stejném poměru. Příkaz neoblíbené činnosti používají ve větší míře otcové. A matky používají ve větší míře fyzický trest.

Pouze 21% rodičů (4 páry) se zcela shodlo na stejném používání druhů trestů a 79% rodičů (15 párů) se v používání trestů lišilo. Odlišnost byla taková, že jeden nebo více uvedených druhů trestů používají oba rodiče stejně a k tomu druhý rodič používá nějaký trest navíc. Např. matka používá všechny tresty a otec nepoužívá zákaz oblíbené činnosti a fyzický trest. V jiném případě otec fyzický trest používá a matka ne. Nejvíce však oba rodiče používají první dva uvedené druhy trestů (slovní výhrůžka a zákaz oblíbené činnosti). Příkaz neoblíbené činnosti používají spíše otcové a ženy zase přidávají fyzický trest. Jedna matka, která označila také fyzický trest, uvedla, že ho používá pouze výjimečně.

9. otázka – POKUD POUŽÍVÁTE ODMĚNY A TRESTY, KTERÉ SPÍŠE PŘEVAŽUJÍ?

Možnosti odpovědí: • *odměny* • *tresty* • *jsou vyrovnané*

Graf 5: Používání odměn a trestů

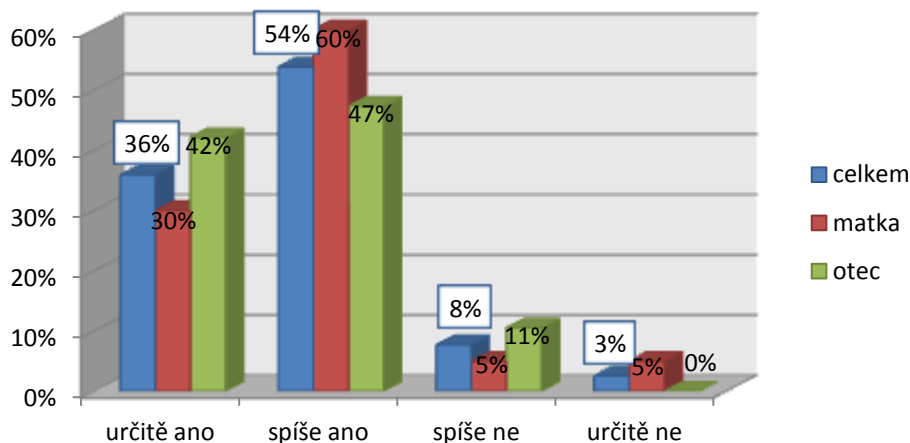
U 21 rodičů (54%) je používání odměn a trestů vyrovnané. Méně rodičů – 18 (46%) uvedlo, že u nich převažují spíše odměny. Tresty nepřevažují u žádné z dotazovaných rodin.

V 84% (16 párů) se rodiče v odpovědích zcela shodli a pouze v 16% (3 páry) se odpovědi rodičů lišily.

10. otázka – SHODUJETE SE S PARTNEREM NA STEJNÉM ZPŮSOBU VÝCHOVY?

Možnosti odpovědí: *určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne*

Graf 6: Shoda partnerů na styl výchovy

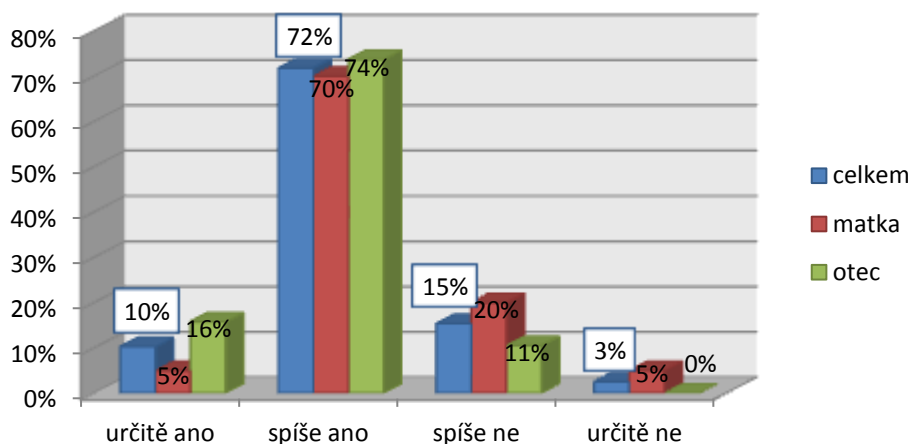
21 rodičů (54%) se na stylu výchovy spíše shoduje. 14 rodičů (36%) se na výchově určitě shoduje. Pouze 3 rodiče (8%) si myslí, že se s partnerem spíše neshodují a jeden rodič (3%) se s partnerem určitě neshoduje.

V 74% (14 párů) se v odpovědích rodiče zcela shodli a v 26% (5 párů) se odpovědi lišily o jednu škálu. Bylo to v případě, kdy matky uvedly, že se ve výchově spíše shodují, ale jejich partneři uvedli, že se určitě shodují. V jedné případě uvedla matka, že se s partnerem spíše shodují, ale partner uvedl, že se spíše neshodují.

11. otázka – POSLOUCHÁ VAŠE DÍTĚ OBA RODIČE STEJNĚ?

Možnosti odpovědí: *určitě ano* – *spíše ano* – *spíše ne* – *určitě ne*

Graf 7: Poslouchá dítě oba rodiče stejně?

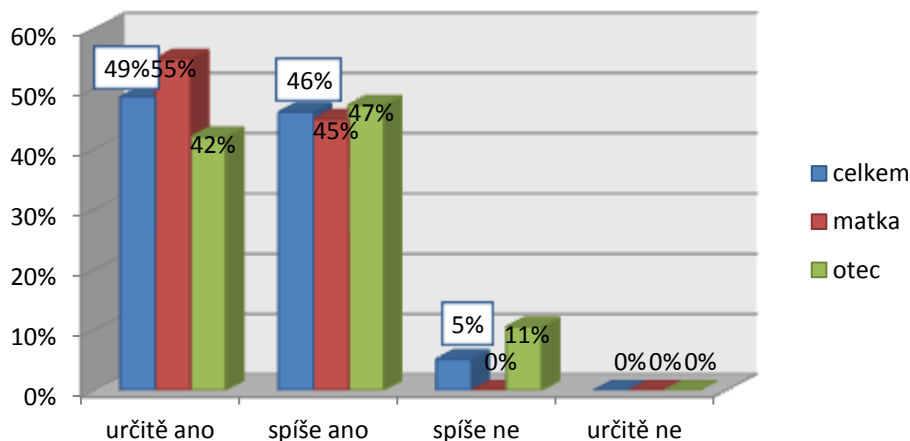
Nejvíce rodičů - 28 (72%) uvedlo, že dítě spíše poslouchá oba rodiče stejně. Poté 6 rodičů (15%) uvedlo, že je dítě spíše neposlouchá stejně. Takto odpověděly převážně matky. 4 rodiče (10%) uvedli, že je dítě poslouchá určitě stejně, takto odpověděli převážně otcové. A jeden rodič (3%) uvedl, že dítě určitě neposlouchá oba rodiče stejně.

Ve větší polovině (58%, 11 párů) se rodiče v odpovědích zcela shodli a v 42% (8 párů) se neshodli pouze o jednu škálu.

12. otázka – KONTROLUJETE U SVÉHO DÍTĚTE SPLNĚNÍ PŘÍKAZŮ A DODRŽOVÁNÍ ZÁKAZŮ?

Možnosti odpovědí: *určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne*

Graf 8: Kontrolování plnění požadavků u dětí

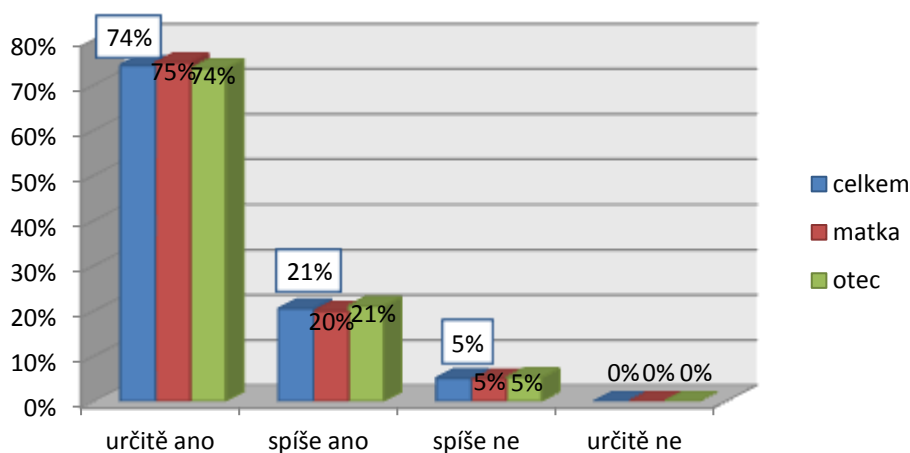
Velká většina rodičů u svého dítěte kontroluje plnění požadavků. 19 rodičů (49%) určitě kontroluje plnění požadavků a dalších 18 rodičů (46%) je spíše kontroluje. Pouze 2 rodiče (5%) je spíše nekontrolují. Tuto odpověď označili pouze otcové.

Polovina rodičů (53%, 10 párů) se v odpovědích zcela shodlo a 47% (9 párů) se neshodlo. V sedmi případech se rodiče lišili pouze o jednu škálu a ve dvou případech o dvě škály. Bylo to v případě, kdy matky určitě kontrolují plnění požadavků a otcové spíše ne.

13. otázka – ŘÍKÁTE SVÉMU DÍTĚTI, CO MÁ DĚLAT A JAK SE MÁ CHO VAT?

Možnosti odpovědí: *určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne*

Graf 9: Říkají rodiče svým dětem, jak se mají chovat?

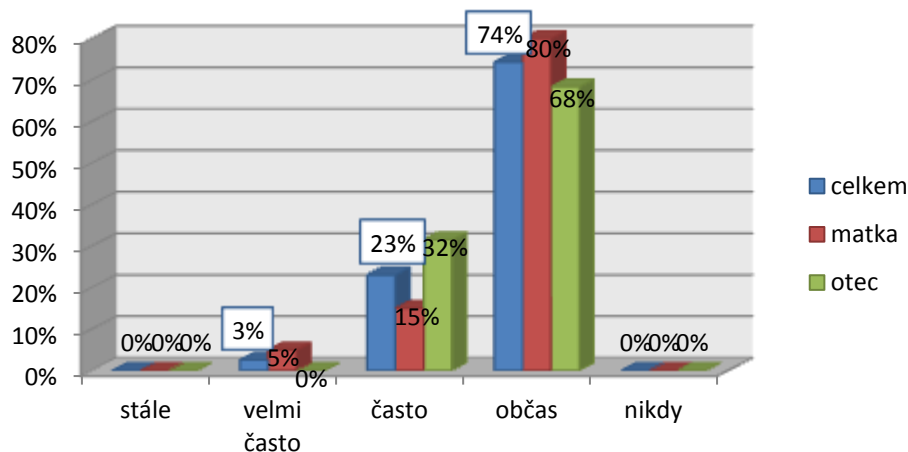
Nejvíce rodičů - 29 (74%) říká svému dítěti, co má dělat a jak se má chovat. Méně rodičů - 8 (21%) mu to spíše říká a 2 rodiče (5%) to dítěti spíše neříkají.

V 68% (13 párů) se rodiče v odpovědích zcela shodli a v 32% (6 párů) se neshodovali jen o jednu škálu a to v případě, kdy jeden z rodičů označil odpověď určitě ano a druhý spíše ano.

14. otázka – VYČÍTÁTE SVÉMU DÍTĚTI NĚKTERÉ VĚCI NEBO CHOVÁNÍ?

Možnosti odpovědí: *stále – velmi často – často – občas - nikdy*

Graf 10: Vyčítají rodiče dětem některé věci nebo chování

Nejvíce rodičů – 29 (74%) vyčítá některé věci nebo chování svému dítěti jen občas. Dále 9 rodičů (23%) vyčítá něco svému dítěti často a pouze 1 rodič (3%) vyčítá velmi často.

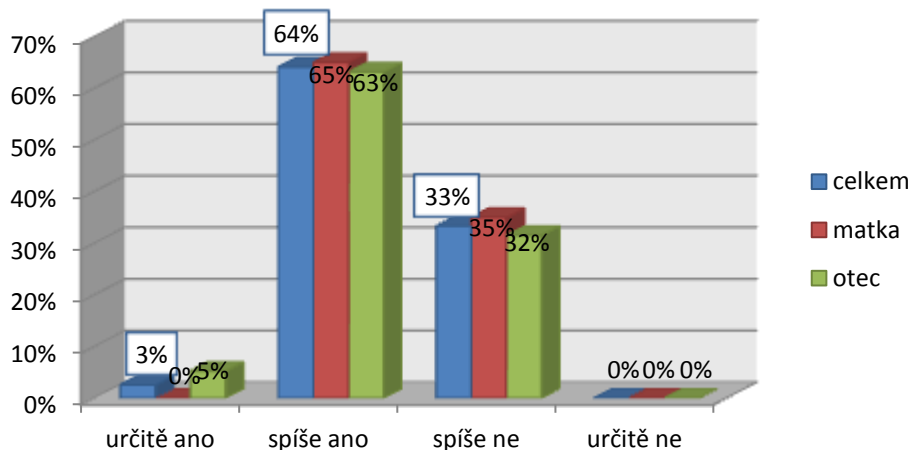
Většina rodičů 74% (14 párů) se v odpovědi shodlo a 26% (5 párů) se neshodlo pouze o jednu škálu.

15. otázka – POSLECHNE VÁS VAŠE DÍTĚ OKAMŽITĚ?

Možnosti odpovědí: *určitě ano* – *spíše ano* – *spíše ne* – *určitě ne*

Graf 11: Poslechne dítě rodiče okamžitě?

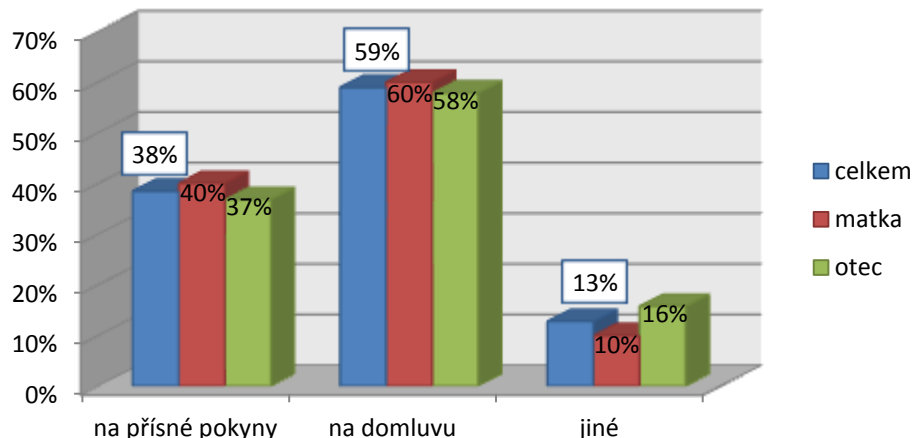
Nejvíce rodičů – 25 (64%) uvedlo, že je dítě spíše poslechne okamžitě a 13 rodičů (33%) uvedlo, že je dítě spíše neposlechne okamžitě. Pouze jednoho rodiče (3%) dítě určitě poslechne okamžitě.

Většina rodičů 84% (16 párů) se v odpovědi shodlo a v 16% (3 páry) se neshodlo o jednu nebo dvě škály, v případech neshody o dvě škály otec uvedl, že ho dítě určitě poslechne okamžitě a naopak matka uvedla, že ji spíše neposlechne.

16. otázka – NA JAKÉ POKYNY SPÍŠE REAGUJE VAŠE DÍTĚ?

Možnosti odpovědí: • na přísné pokyny • na domluvu • na jiné

Graf 12: Na jaké pokyny reagují děti

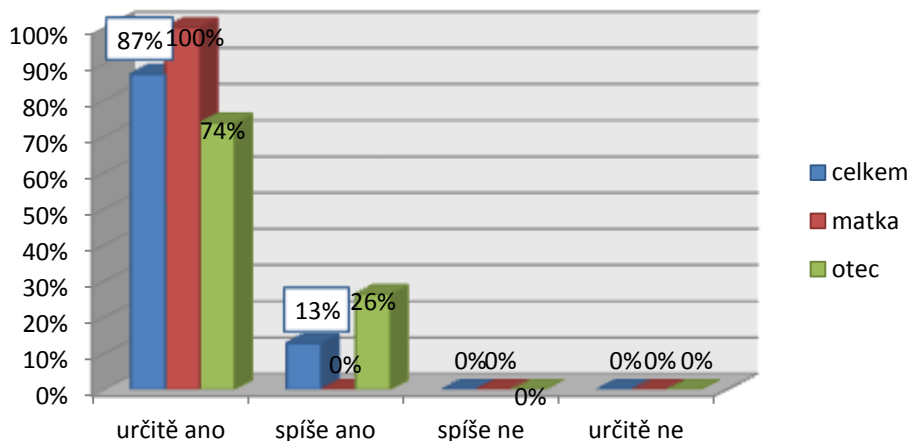
Nejvíce rodičů - 23 (59%) uvedlo, že dítě reaguje spíše na domluvu, 15 rodičů (38%) uvedlo, že dítě reaguje na přísné pokyny a 5 rodičů (13%) uvedlo, že dítě reaguje na jiné pokyny. Mezi jiné pokyny zařadila matka, že dítěti hrozí černý puntík, další matka uvedla, že na ni dítě reaguje, když už řve. Jeden otec zařadil do jiných pokynů, na které reaguje jeho dítě nadpřirozené bytosti, druhý otec uvedl, že dítě reaguje poté, kdy mu věc podrobně vysvětlí a další otec mezi jiné pokyny zařadil počítání (uvedl: raz, dva, tři...)

V 63% (12 párů) se rodiče v odpovědích zcela shodli a v 37% (7 párů) se neshodli, když např. matky uvedly, že dítě reaguje na oba uvedené pokyny (přísné pokyny i domluva) a otcové uvedli, že dítě reaguje na domluvu. V jiném případě uvedli oba rodiče reakci na přísné pokyny a jeden z rodičů ještě připsal jiný pokyn. Nebo oba uvedli možnost jiného pokynu, ale každý napsal jiný.

17. otázka – PTÁTE SE VAŠEHO DÍTĚTE, JAKÝ MĚLO DEN?

Možnosti odpovědí: *určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne*

Graf 13: Ptají se rodiče dětí, jaký mělo den?

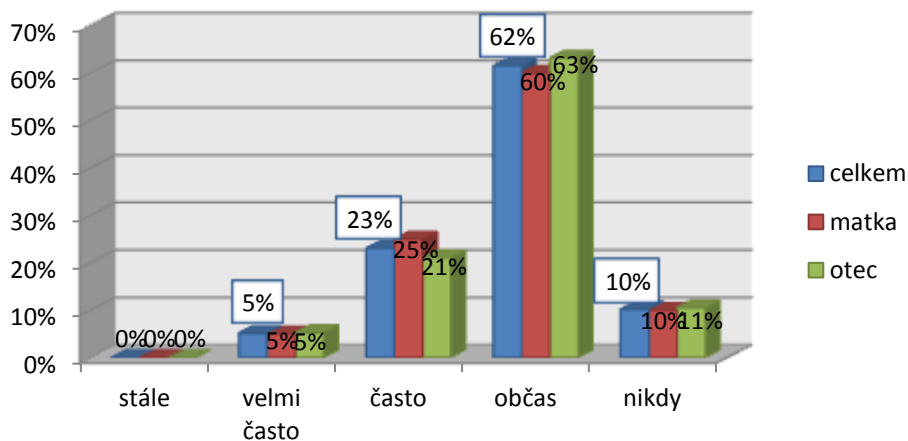
Nejvíce rodičů - 34 (87%) se určitě ptá, jaký mělo jejich dítě den a tuto odpověď jako jedinou zvolily také všechny matky. 5 rodičů (13%) odpovědělo, že se spíše ptají, jaký mělo jejich dítě den. Takto odpověděli pouze otcové.

74% rodičů (14 párů) se v odpovědích shodli a 26% rodičů (5 párů) se neshodli jen o jednu škálu a to právě v případě, kdy matky uvedly určitě ano a otcové spíše ano.

18. otázka – DOVOLUJETE VAŠEMU DÍTĚTI HRÁT SI NA ELEKTRONICKÝCH NAŘÍZENÍCH (NAPŘ. TABLET)?

Možnosti odpovědí: stále – velmi často – často – občas – nikdy

Graf 14: Jak často dovolují rodiče dětem hrát si na elektronických nařizních?

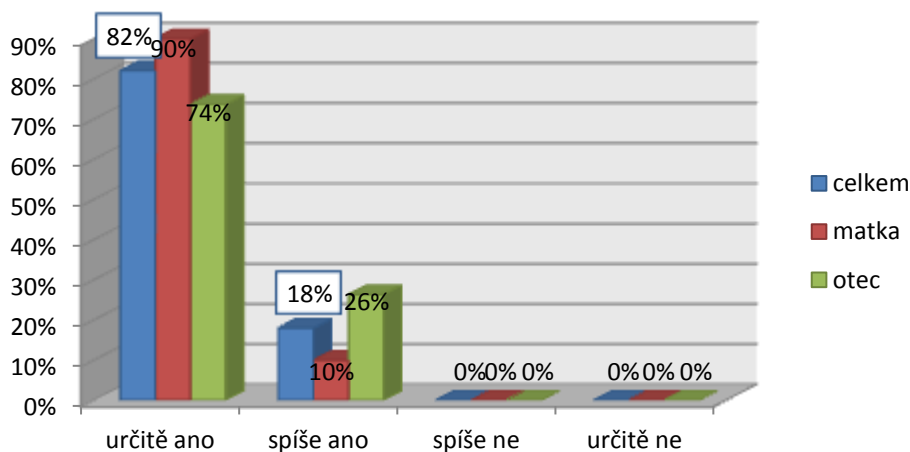
Nejvíce rodičů - 24 (62%) dovoluje dětem hrát si na elektronických zařizních jen občas. 9 rodičů (23%) to dovoluje dětem často, 4 rodiče (10%) nedovolují vůbec dětem hrát si s těmito zařizními a 2 rodiče (5%), to dovolují dětem velmi často.

Ve větší míře v 89% (17 párů) se rodiče v odpovědích zcela shodli a v 11% (2 páry) se neshodli o jednu škálu, kdy jeden z rodičů označil odpověď často a druhý občas.

19. otázka – VYSVĚTLUJETE SVÉMU DÍTĚTI, PROČ PO NĚM CHCETE URČITÉ CHOVÁNÍ NEBO VĚCI?

Možnosti odpovědí: *určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne*

Graf 15: Vysvětlují rodiče dětem, proč po nich chtějí určité chování?

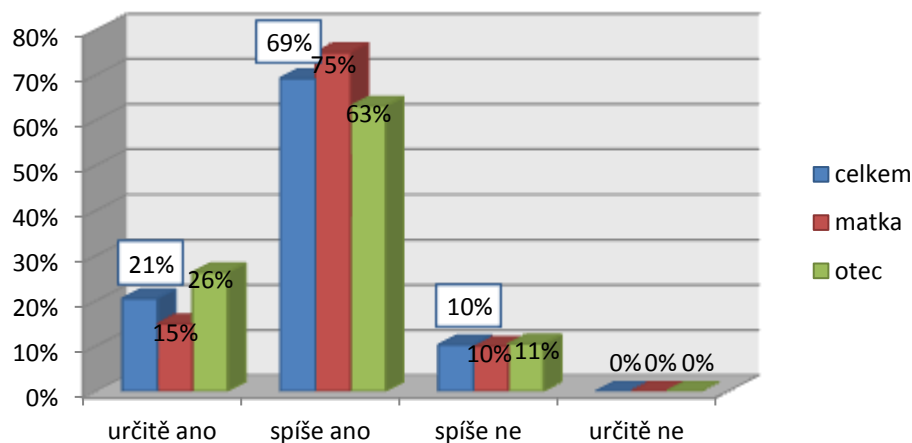
Všechny rodiče vysvětlují svým dětem, proč po nich chtějí určité chování nebo věci, nejvíce z nich - 32 (82%) to dítěti určitě vysvětlují a pouze 7 rodičů (18%) to dítěti spíše vysvětluje.

V 63% (12 párů) se rodiče v odpovědích zcela shodli a 37% (7 párů) se neshodli o jednu škálu, kdy ve větší míře určitě vysvětlují matky a partneři spíše vysvětlují.

20. otázka – DÁVÁTE PŘEDNOST NÁZORU VAŠEHO DÍTĚTE VE VĚCECH, KTERÉ SE HO TÝKAJÍ?

Možnosti odpovědí: *určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne*

Graf 16: Dávají rodiče přednost názoru dítěte ve věcech, které se ho týkají?

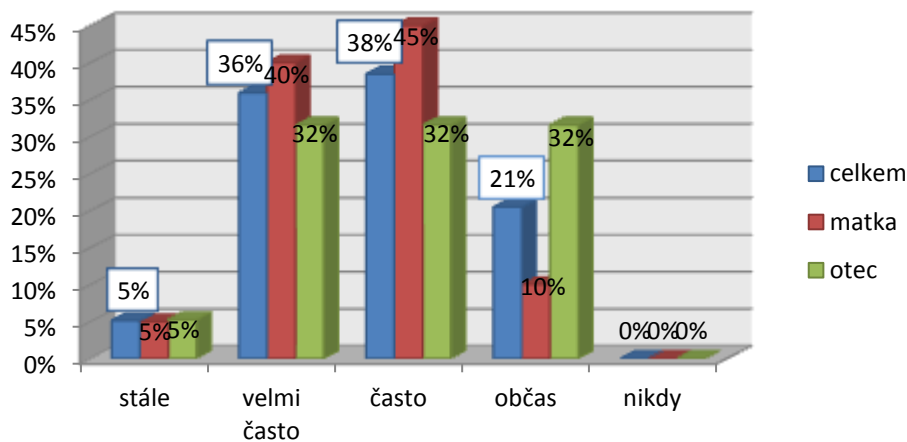
Nejvíce rodičů - 27 (69%) spíše dává přednost názoru dítěte ve věcech, které se ho týkají, 8 rodičů (21%) dává názoru dítěte určitě přednost a pouze 4 rodiče (10%) mu spíše přednost nedávají.

V 84% (16 párů) se rodiče na odpovědi zcela shodli a pouze 16% (3 páry) se neshodli o jednu škálu a to v případě, kdy matky označily odpověď spíše ano a otcové určitě ano. Jedna matka k odpovědi uvedla, že záleží na situaci. (např. pokud by si chtěl vzít na sebe tepláky na slavnostní příležitost, tak se mu to bude snažit vymluvit).

21. otázka – PODNIKÁTE S VAŠÍM DÍTĚTEM SPOLEČNÉ VÝLETY?

Možnosti odpovědí: *stále – velmi často – často – občas – nikdy*

Graf 17: Jak často podnikají rodiče s dětmi výlety

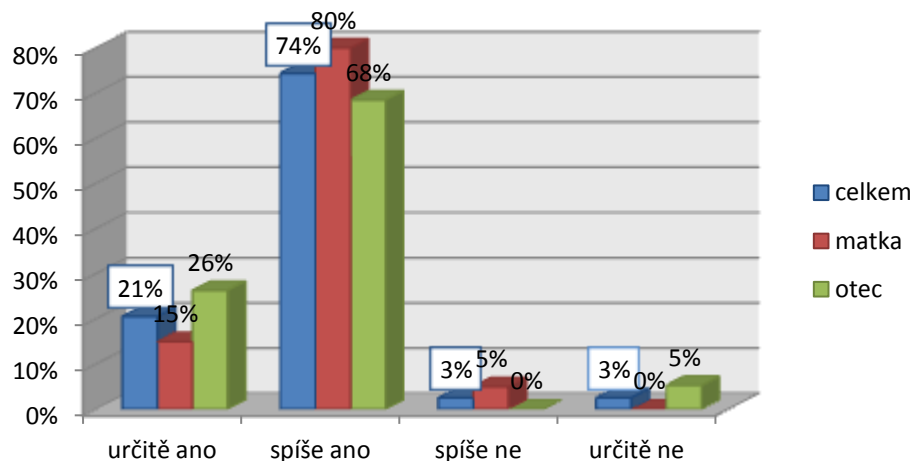
Všichni rodiče podnikají s dětmi nějaké výlety. Často jich podniká 15 rodičů (38%), velmi často 14 rodičů (36%), občas 8 rodičů (21%) a stále 2 rodiče (5%).

V 68% (13 párů) se rodiče v odpovědi zcela shodli a 32% (6 párů) se jich neshodlo o jednu škálu nebo dvě škály, kdy matky uvedly, že výlety podnikají velmi často nebo často a otcové uvedli, že je podnikají občas. Celkově podnikají častěji matky s dětmi výlety.

22. otázka – DÁVÁTE VAŠEMU DÍTĚTI NA VYBRANOU MEZI RŮZNÝMI MOŽNOSTMI ŘEŠENÍ?

Možnosti odpovědí: *určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne*

Graf 18: Dávají rodiče dětem na vybranou mezi různými možnostmi řešení?

Nejvíce rodičů - 29 (74%) odpovědělo, že spíše dávají dítěti na vybranou mezi různými možnostmi řešení, 8 rodičů (21%) dává určitě možnost výběru a pouze jeden rodič (3%) spíše a určitě nedává možnost výběru.

V 68% (16 párů) se rodiče na odpovědi zcela shodli a v 32% (6 párů) se neshodli o jednu škálu, když otcové uvedli odpověď určitě ano a matky uvedly odpověď spíše ano a naopak jeden otec uvedl spíše ano a matka určitě ano. V případě kdy nedávají rodiče na výběr, uvedla matka odpověď spíše ne a otec dokonce určitě ne.

23. otázka – JAKÁ PRÁVA PODLE VÁS MAJÍ DĚTI?

Většina rodičů tuto otázku vyplnila, někteří (v 7 případech) ji nevyplnili vůbec a v jednom případě rodič napsal, že neví, jaká mají děti práva.

Nejvíce rodičů se shodlo na tom, že mají děti právo na vlastní názor, lásku, být milovány, na vzdělání, výchovu, rodinnou péči, ucelenou rodinu a respekt. Mají právo na spolurozhodování, svobodnou volbu, základní potřeby jako je např. jídlo, pití, spánek a zdraví. Mohou vyjadřovat svá přání a potřeby, vybrat si kamarády a mít přátele, mají právo na kolektiv, sny a přání a také mohou nesouhlasit. Dále na to být šťastní, vybrat si, co se jim líbí a co ne, diskutovat, vybrat si koníčka, na hru a pochopení. Také mají právo na zajištění lékařské a sociální pomoci, život a život

v míru a nebýt vykořisťováni a týráni. Neměla by se potlačovat ale respektovat jejich osobnost. Měly by vyrůstat v bezstarostné a šťastném dětství.

Rodiče se také odvolávali na práva legislativní, jako jsou Lidská práva, Listina základních práv a svobod a Úmluva o právech dítěte.

Podle některých rodičů mají v dnešní době práva větší, než měli oni jako děti, dostává se jim více svobody a výběru volby, je to podle nich ale také na škodu, protože si občas dovolí věci, které by je (rodiče) dříve ani nenapadly.

Děti mají stejná práva jako dospělí, ale některá by měly mít až po osmnácti letech, také by ale měly vědět, co je povinnost. Mají právo na to, co samy chtějí, ale ne na to, aby zcela rozhodovaly, měly by mít stanovené pevné mantinely a základní pravidla pro svobodný život ve společnosti. Rodiče by jim neměli vše dovolit jen proto, aby měli klid.

Mají práva přiměřená věku, korigovaná rodiči nebo pedagogy, v zásadních věcech by měly dodržovat pravidla a ve věcech volného času si mohou vybrat, mají tedy právo na mimoškolní rozvoj a také na podporu ve škole.

Obecně mají být práva přiměřená, vyrovnaná, dostatečná a neomezující, které stanoví rodiče a úměrná k životním zkušenostem a možnostem s ohledem na bezpečnost dítěte. Rodiče mají v tomto odpovědnost k dětem. Měly by být vychovávány k úspěšnému startu do života (k samostatnosti, k rozvoji dovedností). Právo mají také na bezpečné zázemí a rozumné hmotné zabezpečení (vlastní postel, prostor doma, oblečení, vybavení, aby se v porovnání se spolužáky necítily neznevýhodněné).

5.4 Výsledky výzkumu - rozhovory

5.4.1 První rozhovor

Rozhovor byl uskutečněn s 41letou matkou, která žije se svým 42letým manželem a třemi dětmi (dvěma chlapci ve věku 11 let a 4 roky a jednou dívkou ve věku 8 let), kteří jsou bez zdravotních problémů a mají své zájmy.

Odpovědi z dotazníku:

V odpovědích z dotazníku se rodiče ve větší míře shodovali. Na otázku, jestli jejich dítě vychází dobře s ostatními dětmi, odpověděli oba rodiče určitě ano. Otec chválí své dítě stále a matka často. Oba určitě používají odměny a shodli se na odměně slovní uznání a otec ještě označil hmotnou odměnu a slib. Tresty oba určitě používají a to slovní výhrůžku a zákaz oblíbené činnosti a otec používá také příkaz neoblíbené činnosti a fyzický trest. Odměny a tresty jsou podle obou vyrovnané. Také se určitě shodují na stejném způsobu výchovy. Otce dítě spíše poslouchá a matku spíše ne. Otec určitě kontroluje plnění požadavků a matka spíše ano. Oba určitě říkají svému dítěti, jak se má chovat. Otec často vyčítá dítěti chování, matka občas. Otce dítě spíše poslechne, matku spíše ne. Oba se shodli v odpovědích, že dítě reaguje na domluvu, určitě se ho ptají, jaký mělo den, občas mu dovolují hrát na elektronických zařízeních, určitě mu vysvětlují, proč po něm chtějí určité chování a spíše nedávají přednost názoru dítěte, ve věcech, které se ho týkají. Často podnikají společné výlety a spíše dítěti dávají na vybranou mezi různými možnostmi řešení. Podle matky má dítě práva vyrovnaná a podle otce přiměřená.

Rozhovor:

Jaké máte dosažené vzdělání?

Vysokoškolské.

Jaké má dosažené vzdělání váš manžel?

Také vysokoškolské.

Jaké je vaše povolání?

Hudebník, učitelka hry na příčnou flétnu.

Jaké povolání má váš manžel?

Lékař.

Jaké jsou vaše koníčky, co ráda děláte?

Koníčky jsou spojené s hudbou. Zatím na koníčky čas nebyl při třech dětech, navíc, když se s dětmi pracuje, ale jelikož už jsou děti ve škole a školce, tak bude čas na koníčky teď, chtěla by chodit cvičit a plavat.

Má váš manžel nějaké zájmy nebo koníčky?

Manžel je amatérský hudebník, rád hraje na varhany.

Máte společné zájmy s manželem?

Společnou máme hudbu.

V jaké rodině jste žila, kolik sourozenců jste měla?

V úplné, sedm dětí, narodila jsem se šestá v pořadí, takže už skoro benjaminek, tím pádem jsem měla starší rodiče.

Jaké bylo vaše dětství, vzpomínáte na něj ráda?

Na dětství vzpomínám ráda, žila jsem v harmonické rodině, všichni se stýkáme, výchova byla autoritativnější, rozhodně jsem si nedovolovala k rodičům to, co si dneska dovolí děti ke mně, bylo to dané asi tou dobou, kde byly hranice jinde.

Jak vycházíte se sourozenci?

Vycházíme dobře a máme všichni moc hezký vztah, pořád držíme pohromadě, sourozenci mají po dvou nebo třech, v tomto ohledu jsme nešli ve šlépějích maminky.

Myslíte si, že mělo být ve vašem dětství něco jinak?

O spoustě věcí se nemluvilo a nediskutovalo, byly dané mantinely, děti měly větší úctu k rodičům, mám pocit, že dnes si nás naše děti berou na úroveň svých spolužáků, člověk s nimi chce být kamarád, diskutovat s nimi, ale někdy je asi potřeba ráznějšího postoje - autoritativnějšího přístupu.

Vzala jste si něco z výchovy vašich rodičů?

Dřív byla výchova autoritativnější, s dětmi se dnes více diskutuje, s námi se nikdo nebavil, něco se řeklo a to platilo, nedovolila bych si ke svému tatínkovi, to co si dnes děti dovolí.

Jaká si myslíte, že je vaše výchova?

Výchova je spíše demokratičtější, uvidíme, jaká výchova byla, až je vypustíme do světa, ani do dospělosti dětí člověk neví, jaká výchova byla, člověk se snaží, aby to dělal co nejlépe, ale chybuje, všichni chybujeme.

Čtete dítěti knížky a jak často?

Knížky čteme, ale ne úplně pravidelně, jak se to časově zvládne. Nejstaršímu jsem četla nejvíc, u prostředního míň a jak jsou tři a do toho jsou kolikrát večer povinnosti, tak je to složitější, ale nejmladšímu čte dcera, která je prostřední. Prvnímu dítěti se člověk věnuje bezmezně.

Jako sourozenci spolu vychází dobře?

Jsou od sebe asi o 3 roky, takže to nejsou velké rozestupy, děti nežárlí na mě, ale žárlí na to, kdo si bude hrát s tím nejmladším, jsou takové vlny, teď momentálně mají dva nejstarší vlnu hádek a sporů, strašně spolu bojují, mužský a ženský element se tam vyhraňuje, ale to bude dobré, když je třeba zatáhnout za jeden provaz, tak je to v pořádku. Všichni tři jsou hodně individuální povahy a takový jako kohouti (nevím po kom), vybojovávají si své místo.

Jaké zájmy má vaše dítě, co má rádo, co rádo dělá nebo co ho zajímá?

Do kroužků nechodí, ale je technický typ (autíčka, vlaky, šroubováky, zásuvky) jako jediný z dětí, nejstaršího takové věci nelákaly, hraje na dva hudební nástroje zatím, i když je to pro něho momentálně přítěž, ale doufám, že to časem ocení, prostřední dcera má umělecké sklony, strašně ráda maluje, baví ji muzika, tancuje. Všichni tři děti mají hudební sluch, i ten nejmladší.

Máte společné zájmy nebo aktivity s dítětem, máte společný zájem?

Snažíme se trávit čas aktivně s dětmi, vymýšlíme výlety, vyloženě sportovní rodina nejsme, trávíme aktivně čas kulturou, jezdíme na kole, chodíme plavat.

Máte pravidelný režim?

U nejstaršího režim byl, u prostřední dcery přestal být a teď se třemi dětmi je to jiné, podle školních povinností, ale snažíme se, aby nějaký režim byl, ale v tom provozu nejde, aby chodili např. pokaždé spát v sedm hodin.

Za co např. chválíte své dítě?

Chválíme za věci, co dělají mimo školu, když si vzájemně pomůžou, když pomůžou někomu, když se jim něco povede, snažíme se s nimi jednat pozitivně, nesrážet je.

Jaké odměny má dítě nejradši nebo jaké ho nejvíce motivují?

Sladkosti, to je jasné.

Kupujete dítěti často dárky?

Oni se hodně poměřují, dárky se snažíme příležitostně (samozřejmě svátky, narozeniny, vánoce – ježíšek to řeší, aby to bylo nastejno), u staršího jsme řešili problém tabletu, s čímž jsme nesouhlasili, takže jsme koupili čtečku – snažíme se, aby to nebyly dárky, ale že je potřebuje a vysvětlujeme mladším, že až oni budou potřebovat za pár let, že se bude řešit. Nebo měli slíbenou odměnu za vysvědčení, což bylo vlastně za jejich snahu.

Jaké tresty nemá rád?

Žádné tresty nemají rádi, např. zákaz oblíbené činnosti (zákaz počítače, televize, pohádky).

Shodujete se s partnerem na stejném způsobu výchovy?

Snažíme se shodovat, anebo když jeden řekne ne, tak druhý stojí za tím rozhodnutím prvního, snažíme se neshazovat názor druhého, i když vím, že bych byla třeba v něčem měkčí.

Poslouchá dítě oba rodiče stejně?

Ne, u nás je autorita otec

Splní dítě nějaký váš kladený požadavek hned?

Hned ne, dává si na čas.

Dovolujete dítěti dělat to, co chce ono samo (vy chcete, aby šel něco dělat, ale on chce dělat něco jiného)?

Záleží na situaci, s důsledností je to někdy složité, někdy jsem důslednější, někdy méně důsledná, někdy toho má člověk nad hlavu, chtěla bych být důslednější, ale strašně záleží na situaci.

Co např. vyčítáte svému dítěti?

Vyčítám jim, když jsou drzí ke mně, což zkouší dost často.

Jak byste popsala vaše dítě, jaké je?

Živý a je to palička

Smějete se spolu často, zažíváte legraci?

Dost, dennodenně.

Kresba dítěte (chlapec, 4 roky a 10 měsíců)

Maminka už na začátku rozhovoru upozorňovala, že kreslení ho moc nebaví, ale obrázek – rodinu (viz příloha B) nakreslit chtěl, nebyl to pro něj vůbec žádný problém, ale s obrázkem byl hned hotový, nakreslil ho jen z části a maminka ho pobízela, aby ho dokreslil. Nakonec byl motivován odměnou, kterou po nakreslení dostane. Obrázek tedy dokreslil a hned se dožadoval slíbené odměny. Poté kreslil ještě druhý obrázek – dům (viz příloha C), který měl také rychle hotový a nechtěl do něj už nic dokreslovat nebo ho vybarvovat. Během kreslení neustále střídal ruce, zatím nemá vyhraněnou laterální ruku, ale tužku držel správně, i maminka na to dávala pozor.

Osobnost dítěte podle jeho paní učitelky z mateřské školy

Do školky chodí málo, protože je hodně nemocný. Je to velmi živý chlapec. Často se rád ujišťuje, např. když mají ostatní děti něco dělat, ptá se: „Já taky?“. Je zmatený a nesoustředěný. Je to hodný chlapec, který dovádí jako každý jiný kluk, ale umí poslechnout. Je spíš tichý, moc nemluví, nesvěřuje se a nesděluje učitelkám své zážitky nebo jen opravdu málo. Nepatří mezi děti, na které by si musel člověk stěžovat.

Je jen více zbrklý. Ale zlepšuje se, každý měsíc je na něm znát. Jeho rodiče jsou zodpovědní a nedávají ho do školky, např. když je nemocný. Všechny své děti vedou hezky, ale přitom je každé dítě jiné. Jak se vyvíjí rodiče, mění se i názor na výchovu. Je znát, že má starší sourozence, protože se jim chce pořád vyrovnávat, proto je to možná takový živel. Poštuchuje se s dětmi, ale nenechá si nic líbit. S dětmi si také moc nevypráví, spíš si s nimi hraje, pobíhá a vymýšlí hry. Nechá se spíš organizovat od jiných dětí, co se týče her, např. předvádí kočku, psa atd.

5.4.2 Druhý rozhovor

Rozhovor byl uskutečněn s 24letou maminkou, která žije v neúplné rodině v domě se svými rodiči a má jednoho syna, kterému je 4,5 roku a nemá žádný zdravotní problém. Otec s nimi nežije a momentálně si vykonává trest odnětí svobody.

Odpovědi z dotazníku:

S ostatními dětmi a učiteli vychází dítě určitě dobře. Zájmy má a matka ho často chválí. Jako odměny, které převažují nad tresty, používá slovní uznání, pochvalu. Tresty spíše nepoužívá, a pokud ano, tak slovní výhrůžku a zákaz oblíbené činnosti. Plnění příkazů určitě kontroluje a také určitě říká dítěti, jak se má chovat a občas mu také některé chování vyčítá. Na otázku, jestli dítě poslechne okamžitě, odpověděla, že spíše ano. S pokyny je to tak, že reaguje na domluvu. Určitě se ptá dítěte, jaký měl den a dovoluje mu často hrát si na elektronických zařízeních. Určitě vysvětluje dítěti, proč po něm něco chce a dává mu přednost ve věcech, které se ho týkají. Často podniká s dítětem společné výlety a určitě mu dává na vybranou mezi různými možnostmi řešení. Právo má dítě na to říci svůj názor a stát si za ním a rozhodně nepotlačovat svoji osobnost.

Rozhovor:

Jaké máte dosažené vzdělání?

Střední odborné učiliště: výuční list – aranžér.

Jaké je vaše povolání?

Prodavačka ve vinotéce (zástupce vedoucího).

Jaké jsou vaše koníčky, co ráda děláte?

Na koníčky není moc čas, největším koníčkem teď je, když se můžu v klidu vyspat. Koníčky se týkají dítěte – chodíme plavat, jezdíme na kole. Když byl malý, nebylo moc času, ale teď už se najde čas na divadlo, koncert, kam chodím s mamkou.

V jaké rodině jste žila, kolik sourozenců jste měla?

V úplné, jednu sestru starší.

Jaké bylo vaše dětství, vzpomínáte na něj rádi?

Dětství bylo trochu šílené, rodiče se hodně hádali, otec víc pil, měl sklony k nevěře, doma se to odráželo na všem. I teď se hádají a musím je usměrňovat, aby v tom nevyrostal i malý. Byla jsem vymodlené dítě, po pěti letech jako druhá. Takže to, co neprocházelo sestře, tak mě už jo. Když něco zakázala maminka, tak jsem běžela k tatínkovi a ten vše povolil, vlastně si dělali naschvály přese mě.

Jak vycházíte se sourozenci?

Se sestrou je to taky těžší, jak jsme od sebe o pět let, tak až v mých patnácti letech jsme se spolu začaly víc bavit, měly jsme stejné známé, chodily na diskotéky, v téhle době jsme si začaly teprve rozumět. Jinak my jsme se mlátily, hádaly, neměly jsme se rády. I teď nastane období, kdy máme jiné názory, ale spíš už je to klidnější, normálně se stýkáme.

Myslíte si, že mělo být ve vašem dětství něco jinak?

Určitě všechno mělo být jinak, ale naučilo mě to, že když něco chci, tak že si za tím jdu a dostanu se k tomu.

Vzala jste si něco z výchovy vašich rodičů?

Moc ne, spíš máma říká, že jsem si na to teď přišla sama.

Jaká si myslíte, že je vaše výchova?

Tím, že jsem mladá, tak to беру, jako kdyby to byl můj mladší brácha, a jsme kamarádi, ale samozřejmě se snažím o určité hranice, kam může a kam ne. Občas povolím, ustoupím, ale jinak jsem zásadová, např. do nějakých tří let nešel spát dřív než v osm večer. Jinak se snažím. Problém byl, když tu byl jeho tatínek, který mu dovolil úplně všechno. Já jsem chtěla, aby poprosil, když něco chce, byla jsem za tu zlou, která křičí a která dá i na zadek, ale potom, co už kontakt žádný není, už je to v pořádku. I když byl syn na něj hodně fixovaný a ještě, když mu všechno dovolil, i teď někdy brečí, že se mu po něm stýská. Pro dobro všech je, že tam není žádný kontakt. Kontakt mu chce umožnit až tak v deseti letech, kdy bude zralejší. Syn ví, co jeho otec udělal a kde teď je.

Čtete dítěti knížky a jak často?

Čteme každý večer. A knížku si pak čte jakoby sám, tak, jak se mu to líbí.

Jaké zájmy má vaše dítě, co má rádo, co rádo dělá nebo co ho zajímá?

Ve školce má jógu, domlouváme angličtinu. Už teď si spolu říkáme zvířátka, barvy, chce, abych na něho mluvila anglicky. A chtěla abych, aby začal dělat nějaký fotbal nebo tenis nebo něco podobného, aby měl kam dát přebytek energie, protože unavit ho dá práci, chci ho naučit na to, aby měl spíš více sportů, než aby vymýšlel blbosti.

Máte společné zájmy nebo aktivity s dítětem, máte společný zájem?

Přes léto jezdíme hodně na kole, jezdí na malém kole i delší vzdálenost a po dojezdu by si jí klidně zopakoval znovu. Hodně ho baví voda, plavání, ale ještě ho úplně neumí.

Máte pravidelný režim?

Máme a o víkendu, i když nejde do školky, tak taky. Od roka po obědě nespí, ale udržujeme pořád, že jde na dvě hodiny do postele a má puštěnou pohádku a odpočívá, na dvě hodiny má klid.

Za co např. chválíte své dítě?

Chválíme za všechno. Když něco nakreslí, nebo když se mu něco povede. Už od mala jsme mu tleskali, když se něco povedlo, chválíme pořád.

Jaké odměny má dítě nejradši nebo jaké ho nejvíce motivují?

Nikdy se mi nelíbilo, „že za bonbon“, my používáme hlavně slovní pochvalu. Protože se začaly objevovat v krámech hysterické scény, že něco chce, tak máme kasičku a pomáhá mít nádobí, luxovat, vytírat a dostane za to třeba dvacet korun a střádá si do kasičky a pak ví, co si může koupit a co ne.

Kupujete dítěti často dárky?

Máme domluvu, že když by něco chtěl, tak si dáme podmínku. Např. si kousal nehty, tak jsme se domluvili, že má čtrnáct dní, aby se nehty spravily, a když budou spravené, tak se začneme bavit o tom, co by chtěl on. Kousat nehty si začal po odloučení s otcem. Takže s nehty jsme to začali řešit takhle. Nebo že mu Ježíšek sebere hračky. Protože už je měl ošklivé a nevěděli jsme, co s tím. Také jsem mu říkala, že mu je dám do peře, což bych samozřejmě neudělala, ale člověk se snaží udělat všechno.

Jaké tresty nemá rád?

Má dovoleno, že může např. obden hodinu na počítači hrát hry, takže to je pro něj nejhorší trest, že nebudou hry.

Radí vám vaše matka ve výchově, shodujete se v otázkách výchovy?

My se moc neshodujeme na stylu výchovy. Mamka je taková, že mu několikrát řekne, aby udělal jednu věc, a když jí neudělá, tak už já pak toho mám plné zuby, začnu křičet a třeba dostane i na ten zadek. A říkám jí, že třikrát a dost a když po třetí neposlechne, tak mu buď něco seberu, zakážu, nebo mu šoupnu jednu na zadek. Máma mi dala za pravdu, že to není dobré, pořád ho prosit, aby něco udělal. Už se snaží dělat to jinak, protože většinu času, když jsem v práci, tak je mamka s ním a ona přebírá tu autoritu. Mamka mi mluví do výchovy, ale moc šancí nemá.

Splní dítě nějaký váš kladený požadavek hned?

Občas se stane, že tam nějaký zádrhel je, ale většinou to máme tak, že se domluvíme a jde.

Dovolujete dítěti dělat to, co chce ono samo (vy chcete, aby šel něco dělat, ale on chce dělat něco jiného)?

Pokud chci, aby něco udělal, tak nepovolím a bude to dělat a třeba bude v pokoji tak dlouho zavřený, až to neudělá, tak jak má. Máme v pohotovosti připravenou vařečku, protože se hystericky válí po zemi a řve, že ho bolí ručičky, nožičky a že nemůže. Pokud přijde v klidu a v pohodě a řekne si o pomoc, tak mu s tím jdu samozřejmě pomoci, ale když spustí takovouhle scénu, tak ho zavřu, odejdu a nechám ho vyvztekat. Od mala měl takové problémy, byli jsme na neurologii, tam byly hraniční nálezy hyperaktivity a řekli mi, že by mu dali prášky na zklidnění a to jsem nechtěla.

Co např. vyčítáte svému dítěti?

Já se snažím moc nevyčítat, když tak mu řeknu, že se chová ošklivě nebo že se mi to nelíbí. V tomto věku nevyčítám chování, on tomu nerozumí. Když by mu člověk nalinkoval: „tohle nesmíš, takhle se nesmíš chovat...“, tak to omezuje jeho osobnost a to já nechci.

Jak byste popsala vaše dítě, jaké je?

Osobnost je to šílěná a upřímně se děším dalších let a až mu bude nějakých patnáct let. Je hrozně citlivý, vylije jen pití, tak mu řeknu, ať si dojde pro hadr a utře to a on se rozbere, že nechtěl, že je mu to líto. Takže on je hrozná cíťa, ale umí být i zlý, např.: „nešahej na mě“. Hrozně se to v něm pere.

Smějete se spolu často, zažíváte legraci?

To mi pořád. Mazlíme se, smějeme se, lochtáme se, pereme se, dělám mu koníčka a on na mě jezdí. Snažíme se co nejvíc a snažím se mámu i tátu nahradit, aby si nepřipadal o něco ochuzený. Vídá mé kamarády, ve kterých má mužský vzor. K němu bych jen tak někoho nepustila, jeho nejhlavnější vzor je Spiderman (máme masky, povlečení, trička, ponožky, máme všechno se Spidermanem i na zdi ho máme nakresleného).

Kresba dítěte (chlapec, 4 roky a 5 měsíců)

Nejdříve nechtěl obrázek namalovat a říkal, že to neumí. Maminka upozorňovala, že maluje velmi rád a spolu malují pořád, ale že si dokáže postavit hlavu a člověk s ním nehne. Obrázek domu (viz příloha D) ale nakonec namaloval spolu s maminkou, která ho v kresbě vedla. Ukazovala mu, kde má udělat jakou čáru, kde jí má spojit, radila mu, aby nakreslil okno, dveře a aby tam namaloval maminku. Potom už na obrázku nic víc namalovat nechtěl. U malování obrázku rodiny (viz příloha E) říkal, že to také neumí, takže ho maminka opět vedla, tak že mu radila, aby namaloval babičku, dědečka a maminku. Maminku nakonec namaloval jako sluníčko a také se podepsal. Pastelku držel správně a v pravé ruce. Seděl u svého malého stolečku, maloval vše hezky a dával si záležet.

Osobnost dítěte podle jeho paní učitelky z mateřské školy

Je to skvělý kluk, není divoký a vždycky pozdraví, poděkuje a o vše poprosí. S dětmi si umí své záležitosti hezky vyřídit. Samozřejmě jako každý kluk je také občas živější, ale mamince ho chválí, i když ta říká, že doma zlobí. V kolektivu je šikovný, do všeho se zapojí, vše dělat chce, ale ne zbrkle jako např. jiné děti, ale spíše rozvážně. Málokdy se stane, že něco dělat nechce. Výkony podává hezké. Také slušně a kultivovaně jí, samostatně se obléká. Doma ve své rodině má také daný režim, vše mu vysvětlují a je slušně vedený. Když něco zbrklého dělá, tak umí poslechnout. Když

ve školce děti spí, tak on neusne, ale nezlobí. Je šikovný, není konfliktní, zákeřný a nikomu neubližuje, občas přijde něco nahlásit, ale jinak je ukázněný.

7.2.3 Třetí rozhovor

Rozhovor byl uskutečněn s 36letou maminkou, která žije se svým 40letým manželem a dvěma dětmi, kluky ve věku 5 let a 3 roky, děti jsou bez zdravotních problémů.

Odovědi z dotazníku:

Odovědi rodičů z dotazníku se ve větší míře shodovaly nebo byly rozdílné jen o jeden stupeň. Matka uvedla, že dítě spíše vychází s ostatními dětmi a učiteli a otec uvedl, že určitě vychází. Zájmy nemá žádné. Oba rodiče chválí dítě velmi často a spíše používají odměny a to slovní pochvalu a slib, matka ještě hmotnou odměnu. Matka spíše používá tresty a to slovní výhrůžku a fyzický trest a otec spíše nepoužívá tresty, a pokud ano, tak slovní výhrůžku. Podle matky jsou odměny a tresty vyrovnané a podle otce převažují odměny. Na způsobu výchovy se určitě shodují, dítě spíše poslouchá oba rodiče stejně a oba spíše kontrolují plnění požadavků. Matka určitě říká dítěti, jak se má chovat, otec spíše ano. Občas mu oba vyčítají některé chování. Matku spíše neposlechne dítě okamžitě a otce určitě ano. Reaguje na přísné pokyny, matka do jiných pokynu uvedla „když už řvu“. Matka se určitě ptá, jaký mělo den, otec spíše ano. Občas mu dovolují hrát na elektronických zařízeních. Určitě vysvětlují, proč po dítěti chtějí určité chování a spíše dávají přednost jeho názoru ve věcech, které se ho týkají. Matka podniká výlety s dítětem velmi často, otec občas. Spíše dávají dítěti na vybranou mezi různými možnostmi řešení. Podle matky mají děti právo na lásku, hru, jídlo a v některých věcech se rozhodnout, podle otce na šťastný život a vzdělání.

Rozhovor:

Jaké máte dosažené vzdělání?

Středoškolské bez maturity s výučním listem – prodavačka.

A váš manžel?

Středoškolské s maturitou – zámečnick.

Jaké je vaše povolání?

Momentálně po mateřské jsem nezaměstnaná, ale zaučuji se na novou práci u manžela v podniku.

A manželovo?

Podnikatel – má truhlářství.

Jaké jsou vaše koníčky, co ráda děláte?

Já ráda vařím, šiju, jsem ráda v zahradě, dělám všechno ráda (nerada chodím do posilovny).

Má váš manžel nějaké zájmy nebo koníčky?

Chtěl by chodit na fotbal, ale nemůže, protože ho všechno bolí. Teď si chce koupit motorku jako koníček, ale nemá čas, je pořád v práci a když ten čas má, tak chce být s dětmi.

Máte společné zájmy s manželem?

Rádi si pustíme nějaký hezký film, jdeme se projít do lesa, jezdíme spolu na brusle a pak máme společné děti.

V jaké rodině jste žila, kolik sourozenců jste měla?

V úplné, mladšího brácha asi o rok a čtvrt.

Jaké bylo vaše dětství, vzpomínáte na něj ráda?

Já jsem měla perfektní dětství, byla jsem milovaná dítě. Měla jsem pohodové dětství. Naši nám koupili, co jsme chtěli, vždycky i sehnali, co jsme chtěli, ale na druhou stranu máma byla dost přísná a dostávali jsme na zadek. Táta si s námi hodně hrál hry, na výlety jsme jezdili, nemůžu si stěžovat. Dřív nebyly peníze, máma vařila doma, aby se ušetřilo, pořád se chodilo nakupovat každý den do samoobsluhy, kde skoro nic nebylo, já jsem pořád tahala nákupy. Byly jsme hodně na chalupě, když bylo hezky, tak jsme tam na jaře odjeli a byli jsme tam. Pořád se něco trhalo, zavařovalo, šťávy se dělaly, celá zahrada byla jeden velký záhon.

Jak vycházíte se sourozenci?

S bráchou ne vycházím, on je úplně jiný. Je výbušný a má názory takové, že by nejradši nedělal, všemu rozumí, všechno ví nejlíp. Z prvního manželství má jedno dítě, pak odjel do ciziny, teď má s novou manželkou další dítě a s tou si také nerozumíme. Jednala špatně s našimi rodiči, je to tam takové špatné, vlažné vztahy jsou tam. On se bojí, abychom mu něco nevyčítali a je hned nastartovaný, kdykoliv se sejdeme, je

úplně jiný než já, má jiné myšlení. Od mala vyrůstal mezi holkami, mými kamarádkami, já jsem za něj vyřizovala všechny průšvihy. Od mala ho všichni šikanovali, chodil za mnou fňukat, že ho kluci mlátí.

Myslíte si, že mělo být ve vašem dětství něco jinak?

To ne. Mámě jsem akorát vyčítala, že jsme měli tresty za všechno, myla jsem nádobí, rozbila jsem skleničku a měla jsem týden zaracha nebo týden zakázanou televizi a pořád jsme počítali za trest příklady. Ale zase mi to na druhou stranu neuškodilo, když jsme počítala příklady, nebo když jsme měli zaracha, tak jsme byly na zahradě, a když zakázala televizi, tak to taky asi neuškodilo. Časem jsem jí vyčítala, že to bylo za všechno. Ale s rodiči máme vztah pěkný, kdykoliv potřebuju pohlídat, tak přijede, už je v důchodu. Můžu jí říct cokoli, ona se ke mně víc chová jako ke kamarádce a říká mi věci, které já bych ani musela vědět, protože to je moje máma. Ona má špatný vztah se svojí mámou, takže je upnutá hodně na mě. Máma byla nemilované dítě, takže té lásky chtěla dát o to víc nám (byla prostřední ze tří dětí).

Vzala jste si něco z výchovy vašich rodičů?

Manžel říká, že máme s mojí mamkou stejnou výchovu, jsem na ně také přísná, dostávají. Snažím se je úkolovat.

Jaká si myslíte, že je vaše výchova?

Snažím se, aby byl řád, aby to bylo dokola, ale člověk je někdy unavený a povolí a ono se mi to pak vrátí, když držím, tak to nese plody, ale když člověk povolí, tak se mu to zase hned vrátí. Chtěla bych, aby v osm byly v posteli a potom sem měkká a nechám je vzhůru déle. To moje mamka říkala, že my už jsme byli v posteli, aby měla klid.

Čtete dítěti knížky a jak často?

Moc nečtu, nebaví mě to. Já jsem se na to těšila i manžel, že budeme číst, ale oni u toho nevydrží dlouho - u delší pohádky, aby pro ně byla zajímavá, a já nerada čtu nahlas, jsem z toho nějaká unavená. Dřív usínali u pohádky, teď už ne, oni si jdou lehnout, já zhasnu a do pěti minut spí. A když čtu, tak oni do toho pořád ukazují.

Jako sourozenci spolu vychází dobře?

Zatím jo.

Jaké zájmy má vaše dítě, co má rádo, co rádo dělá nebo co ho zajímá?

Ten starší u ničeho nevydrží dlouho, má všechno tak na deset minut. Chceme, aby hrál fotbal, vypadá to, že mu to půjde, ale nevyhledává to sám.

Máte společné zájmy nebo aktivity s dítětem, máte společný zájem?

Rádi chodíme do lesa na houby, na jahody.

Máte pravidelný režim?

Snažím se, ale člověk povolí, když jsme se stěhovali, tak jsem to pustila z ruky.

Za co např. chválíte své dítě?

Za všechno, co udělají, se je snažím pochválit. Jak jsou kluci, tak jim všechno déle trvá, např. než se začali sami oblékat. Chválím je hodně kvůli manželovi, protože on mě také pořád chválí, takže jak je to zjeté, tak taky chválím.

Jaké odměny má dítě nejradši nebo jaké ho nejvíce motivují?

Nejradši mají bonbóny. Ale odměny dáváme vyloženě za něco. Ne že jdou po sobě něco uklidit a my je odměníme.

Kupujete dítěti často dárky?

Drahé dárky dostávají k narozeninám, k svátku a k vánocům. Ale já chodím do obchodu, kde mají třeba auto za deset korun, tak ho koupím. K vánocům koupíme jeden dva dárky. To jsme se dohodli s manželem, že je nechceme zavalovat mnoho dárky. I babičky na to upozorňujeme, nechce, aby se to tu hromadilo (i tak se to tu hromadí).

Jaké tresty nemá rád?, Jaký fyzický trest používáte?

Manžel je s nimi málo, a u něj stačí, když zařve a jak na to nejsou zvyklí, tak poslechnou, já zařvu a není to k ničemu, pak chodím a vyhrožuji. Čím jsou starší, tím je to lepší. Starší byl byt od jednoho roku chudák, jak jsou malí, tak to nechápou. Vždycky dostal přes ruku, aby to nedělal a to jediné pomohlo, čím je starší, tím víc se mu dá vysvětlit, tím míň je bitý. Teď dostanou třeba jednou za tři měsíce a dostanou několikrát na zadek, aby to bolelo, aby si to pamatovali. Mladší tak bitý není, je spíš rozmazlený, je takový přítulnější, když pláče, tak u toho vypadá hrozně nešťastně, u staršího mám pocit, jak kdyby to potřeboval dostat, aby se vyřval, a pak je zase hodný, nevím, proč to

má tak. On když začne, tak se vzteká, zlobí, a když dostane, vybrečí se a je úplně milionový třeba měsíc nebo dva.

Splní dítě nějaký váš požadavek hned?

Musí ze mě cítit, že jsem opravdu naštvaná a že chci, aby to udělali. Když řekne tatínek, tak jdou hned. Jak jsem s nimi pořád, tak už nereagují, to už musím řvát a rozčilovat se a třeba přinést pytel, že to vyhodím.

Dovolujete dítěti dělat to, co chce ono samo (i když vy chcete, aby dělalo něco jiného)?

Když chceme někam jet, tak jim dáváme na výběr. Když se jim vyloženě něco nechce, tak je k tomu nenutíme.

Co např. vyčítáte svému dítěti?

Občas se vracím k tomu, co udělali špatně. Snažím se to nedělat, protože mi vadí, když to někdo udělá mě. Ale když už člověk neví, tak se k tomu snízí.

Jak byste popsala vaše dítě, jaké je?

Je hodně zvědavý, chytrý, ale je neposedný, nemá trpělivost, u ničeho dlouho nevydrží. Ale všechno ho zajímá a je míň nadšený pro věc, neumí se pořádně nadchnout. Bude mít něco z manželovy rodiny, oni jsou takový zamračení.

V dotazníku jste uvedla, že výlety podnikáte často, ale manžel občas?

Tím, že jsem byla na mateřské, starší chodil po obědě, snažili jsme se s kamarádkou s dětmi pořád chodit na výlety. Stavěli jsme barák a nebyl čas na výlety, těšil se, až dostaví, že bude jezdit, ale s dětmi ho to moc nebaví, protože oni se táhnou, trvá to.

Smějete se spolu často, zažíváte legraci?

To ano, já se směji pořád, mladší syn taky a starší se snaží přidávat, ale je to u něho horší. Když byl menší, tak se smál hodně, na fotkách u mladšího je pořád úsměv, u staršího tolik ne. Ale mají šťastné dětství, nikdo po nich víceméně nic nechce, mají, co chtějí, v jídlu jim docela ustupují – když jim to nechutná, tak je nenutím, protože to mi máma dělala a mně potom bylo špatně.

Kresba dítěte (chlapec, 5 let a 1 měsíc)

Maminka upozorňovala, že před měsícem ještě nekreslil, spíš jen tak čáral a najednou se to v něm zlomilo a začal hezky malovat. Začal i brzy chodit, chodit na nočník a všechno se učil rychle a sám, ale zároveň u ničeho dlouho nevydrží. Obrázky rodiny (viz příloha F) a domu (viz příloha G) šel nakreslit rád, velice ho to bavilo a dával si záležet. Maloval voskovkami, tužku držel v pravé ruce a držel jí správně. Kreslil celou dobu úplně sám, bez jakékoli pomoci nebo rady. Namaloval potom ještě spoustu dalších obrázků sám od sebe.

Osobnost dítěte podle jeho paní učitelky ve školce

Je to skvělý chlapec. Není divoký, působí starším dojmem než je, protože je velký a také tak vystupuje. Je kultivovaný, podá ruku na uvítanou a umí si nádherně hrát. Do běžné mateřské školy přišel s kamarády ze soukromé mateřské školy, se kterými si také nejvíce hraje. Mají hezké přátelské vazby. Když přijde do třídy, nerozmýšlí se, čeho nebo koho by se chytil a okamžitě si vybere např. stavebnici a staví krásné věci, má velice pěknou fantazii a představivost. Občas je živější, ale všechno je v naprosto vzorných mezích. Když jdou děti spát, hned si lehne a usne a spí až do konce. Nikdo nikdy na něj nežaloval, není vůbec konfliktní a zákeřný. Neublíží a nežaluje, děti nemají tendenci ho poštuchovat. Nechodí se ani svěřovat, co např. dělal doma jako jiné děti. Nemá potřebu se svěřovat, protože doma má zázemí bezvadné a to co potřebuje, má právě tam. Když se ptáme, tak odpoví, zapojuje se do her, ale nepotřebuje sdílet pocity.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala vlivem rodinné výchovy na osobnost jedince. Nejdříve upřesnila pojem osobnost a jeho charakteristiky, protože právě osobnost dítěte a její formování bylo jedním z hlavních témat. Rozebrala jednotlivé metody a prostředky používané ve výchově, které jsou pro dítě a jeho rozvoj zásadní a upozornila na momenty ve výchově, které by rodiče neměli opomenout. Podává určitý návod, jakým způsobem by jednotlivé prostředky ve výchově měly být využívány, aby se osobnost dítěte vyvíjela správným směrem. Rodina je velmi důležitá také pro děti se speciálními potřebami, protože právě rodiče jsou ti, kteří své dítě znají nejlépe a mohou mu dát rodičovskou lásku a vše, co potřebuje ke svému nejlepšímu vývoji. Práce se tedy zabývala výchovou těchto dětí a tím, co je v jejich výchově obecně platné. Nakonec upozornila na způsoby výchovy, které působí negativně na vývoj dětí a mohou vést až k psychické deprivaci nebo psychické subdeprivaci.

Výzkumná část se zabývala tím, jaké metody rodiče ve výchově uplatňují. Výsledky byly zjišťovány formou dotazníků a rozhovorů. Cílem dotazníků bylo zjištění, jestli se rodiče v otázkách výchovy shodují, jaké odměny a tresty jednotliví rodiče používají a které převažují, také jestli svým dětem dávají možnost se rozhodovat, a jaká práva podle rodičů děti mají. Rozhovory měly za cíl zjistit, jestli rodiče používají některé výchovné metody svých rodičů, také kdo z rodičů je větší autoritou, jestli mají s dětmi společné zájmy a jak často podnikají např. výlety a v neposlední řadě jak často čtou dětem knihy.

Podle celkových výsledků z dotazníků a rozhovorů se rodiče na metodách výchovy shodují. Ve výchově používají jak odměny, tak i tresty, přičemž odměny převažují. Ale zároveň si sami rodiče myslí, že jsou u nich odměny a tresty vyrovnané. Každý z oslovených rodičů používá hlavně slovní uznání jako jednu z forem odměny. Dále rodiče používají hmotnou odměnu a slib. Nejvíce používaná forma trestu je zákaz oblíbené činnosti a hned za ní následuje slovní výhrůžka. Fyzický trest používá jen nepatrná část rodičů, přičemž tuto formu odpovědi volily více ženy. Naopak příkaz neoblíbené činnosti, který používá také jen velmi málo rodičů, volili více muži. Rodiče také odpovídali na otázku, jaká práva podle nich děti mají. Většina se shodla na tom, že děti mají právo na vlastní názor a respekt, což se také shoduje s výsledky z dotazníků, podle kterých rodiče dávají dětem na vybranou a ptají se na jejich názor ve věcech, které se jich týkají. Dále mají podle výsledků právo na lásku, vzdělání,

rodinnou péčí a na základní potřeby. Někteří z rodičů také odkazovali na práva legislativní.

Rodiče, kteří byli osloveni prostřednictvím rozhovorů, se shodli na tom, že dříve, když byli dětmi, byla výchova přísnější a měli větší respekt a úctu ke svým rodičům. V dnešní době je výchova uvolněnější a děti mají více svobody. Autoritou jsou ve výchově otcové, které děti více poslechnou, což může být dáno tím, že matky jsou s dětmi častěji než otcové (především kvůli větší pracovní vytíženosti otců). S tím souvisí také výlety, na které jezdí častěji matky s dětmi. Důležitým výchovným prostředkem jsou také knihy. Čtení pomáhá rozvíjet řeč, slovní zásobu, představivost a fantazii. Podle výsledků dětem rodiče knihy stále čtou.

Diplomová práce měla za cíl popsat ty nejdůležitější aspekty ve výchově, které formují osobnost dítěte. Jejím úkolem nebylo popsat celou problematiku výchovy dětí (tím by byl výrazně převýšen rozsah diplomové práce). Mohla by se však stát rodičům a všem vychovatelům pořítkem k dalším možnostem řešení otázek výchovy a k hledání rozšiřujících informací o tomto tématu. Měla by vést k zamyšlení nad výchovou a nad tím, co děti nejvíce potřebují ke svému vývoji a rozvoji osobnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4033-1.

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Vyd. 1. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-237-7.

FITZNEROVÁ, Ivana. *Máme dítě s handicapem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-663-6.

HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3037-0.

JŮVA, Vladimír a kol. *Základy pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-85931-95-8.

KERROVÁ, Susan. *Dítě se speciálními potřebami*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-147-9.

LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4. dopl. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Vyd. 1. Praha: SPN, 1992. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. Vyd. 1. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.

MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. Jak a proč nás trápí děti. Vyd. 1. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-587-4.

NAKONEČNÝ, Milan. Základy psychologie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0689-3.

NOLEN-HOEKSEMA, S. a kol. Psychologie Atkinsonové a Hilgarda. Vyd. 3. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0083-3.

ROZSYPALOVÁ, M., ČECHOVÁ, V., MELLANOVÁ, A. Psychologie a pedagogika I. Vyd. 1. Praha: Informatorium, 2003. ISBN 80-7333-014-8.

ŘÍČAN, Pavel. Psychologie osobnosti. Vyd. 6. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3133-9.

ŘÍČAN, Pavel. S dětmi chytře a moudře. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.

ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. Dětská klinická psychologie. Vyd. 4. přep. Praha: Grada, 2006 ISBN 80-247-1049-8.

SMÉKAL, Vladimír. Pozvání do psychologie osobnosti. Vyd. 3. Brno: Barrister & Principal, 2009. ISBN 978-80-87029-62-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. Základy psychologie. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychologie osobnosti. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1832-6.

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

GRAF 1: VYCHÁZÍ DÍTĚ S OSTATNÍMI DĚTMI A UČITELI?.....	60
GRAF 2: JAK ČASTO CHVÁLÍ RODIČE SVÉ DÍTĚ.....	62
GRAF 3A: POUŽÍVAJÍ RODIČE ODMĚNY?	63
GRAF 3B: DRUHY ODMĚN, KTERÉ RODIČE POUŽÍVAJÍ.....	63
GRAF 4A: POUŽÍVAJÍ RODIČE TRESTY?.....	65
GRAF 4B: DRUHY TRESTŮ, KTERÉ RODIČE POUŽÍVAJÍ.....	66
GRAF 5: POUŽÍVÁNÍ ODMĚN A TRESTŮ.....	67
GRAF 6: SHODA PARTNERŮ NA STYL VÝCHOVY	68
GRAF 7: POSLOUCHÁ DÍTĚ OBA RODIČE STEJNĚ?.....	69
GRAF 8: KONTROLOVÁNÍ PLNĚNÍ POŽADAVKŮ U DĚTÍ	70
GRAF 9: ŘÍKAJÍ RODIČE SVÝM DĚTEM, JAK SE MAJÍ CHOVAT?	71
GRAF 10: VYČÍTÁJÍ RODIČE DĚTEM NĚKTERÉ VĚCI NEBO CHOVÁNÍ	72
GRAF 11: POSLECHNE DÍTĚ RODIČE OKAMŽITĚ?	73
GRAF 12: NA JAKÉ POKYNY REAGUJÍ DĚTI	74
GRAF 13: PTAJÍ SE RODIČE DĚTÍ, JAKÝ MĚLI DEN?	75
GRAF 14: JAK ČASTO DOVOLUJÍ RODIČE DĚTEM HRÁT SI NA ELEKTRONICKÝCH NAŘÍZENÍCH?	76
GRAF 15: VYSVĚTLUJÍ RODIČE DĚTEM, PRO PO NICH CHTĚJÍ URČITÉ CHOVÁNÍ? ..	77
GRAF 16: DÁVAJÍ RODIČE PŘEDNOST NÁZORU DÍTĚTE VE VĚCECH, KTERÉ SE HO TÝKAJÍ?	78
GRAF 17: JAK ČASTO PODNIKAJÍ RODIČE S DĚTMI VÝLETY	79
GRAF 18: DÁVAJÍ RODIČE DĚTEM NA VYBRANOU MEZI RŮZNÝMI MOŽNOSTMI ŘEŠENÍ?	80

Seznam tabulek

TABULKA 1: VĚKOVÉ ROZLOŽENÍ RODIČŮ PODLE POHLAVÍ	59
TABULKA 2: POČET ÚPLNÝCH A NEÚPLNÝCH RODIN.....	59
TABULKA 3: POČET DĚTÍ V JEDNOTLIVÝCH RODINÁCH	59
TABULKA 4: POČET DÍTĚ SE ZDRAVOTNÍM PROBLÉMEM	60
TABULKA 5: POČET DĚTÍ SE ZÁJMY A BEZ ZÁJMŮ	61

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – DOTAZNÍK	I
PŘÍLOHA B – OBRÁZEK: DŮM (CHLAPEC, 4 ROKY A 10 MĚSÍCŮ)	IV
PŘÍLOHA C – OBRÁZEK: RODINA (CHLAPEC, 4 ROKY A 10 MĚSÍCŮ)	V
PŘÍLOHA D – OBRÁZEK: DŮM (CHLAPEC, 4 ROKY A 5 MĚSÍCŮ)	VI
PŘÍLOHA E – OBRÁZEK: RODINA (CHLAPEC, 4 ROKY A 5 MĚSÍCŮ)	VII
PŘÍLOHA F – OBRÁZEK: DŮM (CHLAPEC, 5 LET A 1 MĚSÍC).....	VIII
PŘÍLOHA G: OBRÁZEK: RODINA (CHLAPEC, 5 LET A 1 MĚSÍC)	IX

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

Dobrý den, studuji speciální pedagogiku závěrečného ročníku magisterského studia a píše diplomovou práci na téma Vliv výchovy na osobnost dítěte. Tento dotazník slouží k mé výzkumné části diplomové práce a jeho cílem je zjištění, jaké výchovné metody rodiče preferují.

Ráda bych vás požádala o jeho vyplnění. Dotazník je zcela anonymní a nezabere vám déle než...minut. Výsledky budou použity pouze pro účely diplomové práce.

Děkuji za vyplnění, za váš čas a ochotu.

Jako rodiče jste obdrželi 2 stejné dotazníky a každý z vás vyplní jeden. Zakroužkujte, kdo z rodičů dotazník vyplňuje a napište svůj věk.

MATKA   **Věk:**

OTEC   **Věk:**

U otázek zakroužkujte nebo vypište vaši odpověď.

- 1. V jaké žijete rodině?**   • úplné (oba rodiče + dítě/děti)   • neúplné (jeden rodič + dítě/děti)
- 2. Kolik máte dětí a jaký je jejich věk a pohlaví?**
.....
- 3. Má vaše dítě nějaký zdravotní problém nebo postižení?**   ano - ne
pokud ano, jaký.....
- 4. Vychází vaše dítě dobře s ostatními dětmi a učiteli?**
určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne
- 5. Má vaše dítě nějaké zájmy nebo chodí do nějakých kroužků?**   ano - ne
- 6. Chválíte své dítě?**   stále - velmi často - často - občas - nikdy
- 7. Používáte odměny?**   určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne
Jaké?   • slovní uznání, pochvala   • hmotná odměna   • slib
• jiné.....

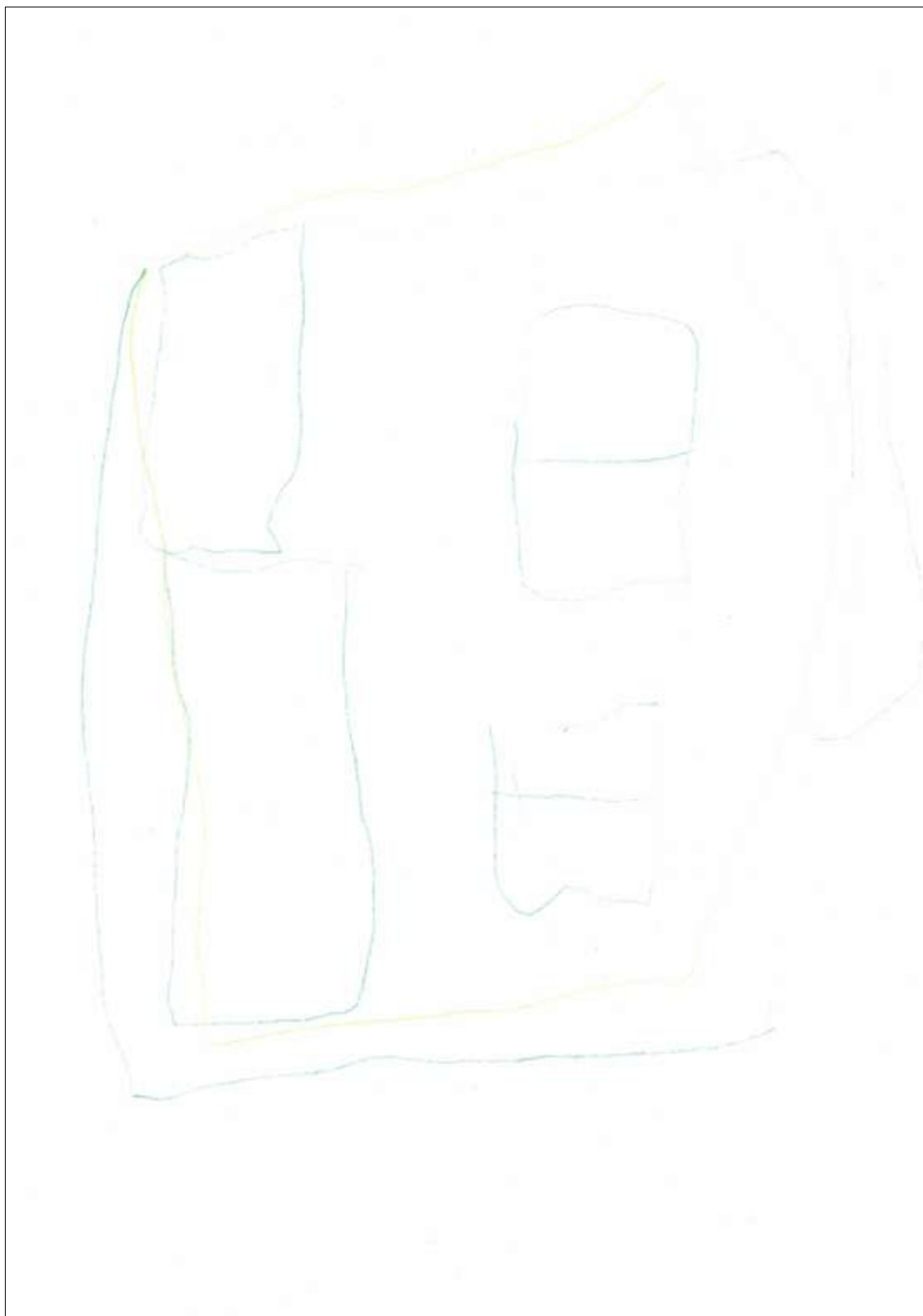
- 8. Používáte tresty?** určité ano – spíše ano – spíše ne – určité ne
Jaké? • slovní výhrůžka • zákaz oblíbené činnosti • příkaz
neoblíbené činnosti • fyzický trest •
jiné.....
- 9. Pokud používáte odměny a tresty, které spíše převažují?**
• odměny • tresty • jsou vyrovnané
- 10. Shodujete se s partnerem na stejném způsobu výchovy?**
určité ano – spíše ano – spíše ne – určité ne
- 11. Poslouchá vaše dítě oba rodiče stejně?** určité ano – spíše ano – spíše ne – určité ne
- 12. Kontrolujete u svého dítěte splnění příkazů a dodržování zákazů?**
určité ano – spíše ano – spíše ne – určité ne
- 13. Říkáte svému dítěti, co má dělat a jak se má chovat?**
určité ano – spíše ano – spíše ne – určité ne
- 14. Vyčítáte svému dítěti některé věci nebo chování?**
stále – velmi často – často – občas – nikdy
- 15. Poslechne vás vaše dítě okamžitě?** určité ano – spíše ano – spíše ne – určité ne
- 16. Na jaké pokyny spíše reaguje vaše dítě?** • na přísné pokyny • na domluvu
• na
jiné.....
- 17. Ptáte se vašeho dítěte, jaký mělo den?** určité ano – spíše ano – spíše ne – určité ne
- 18. Dovoluje vašemu dítěti hrát si na elektronických zařízeních (např. tablet)?**
stále – velmi často – často – občas - nikdy
- 19. Vysvětlujete svému dítěti, proč po něm chcete určité chování nebo věci?**
určité ano – spíše ano – spíše ne – určité ne
- 20. Dáváte přednost názoru vašeho dítěte ve věcech, které se ho týkají?**
určité ano – spíše ano – spíše ne – určité ne
- 21. Podnikáte s vaším dítětem společné výlety?** stále – velmi často – často – občas -
nikdy

22. Dáváte vašemu dítěti na vybranou mezi různými možnostmi řešení?

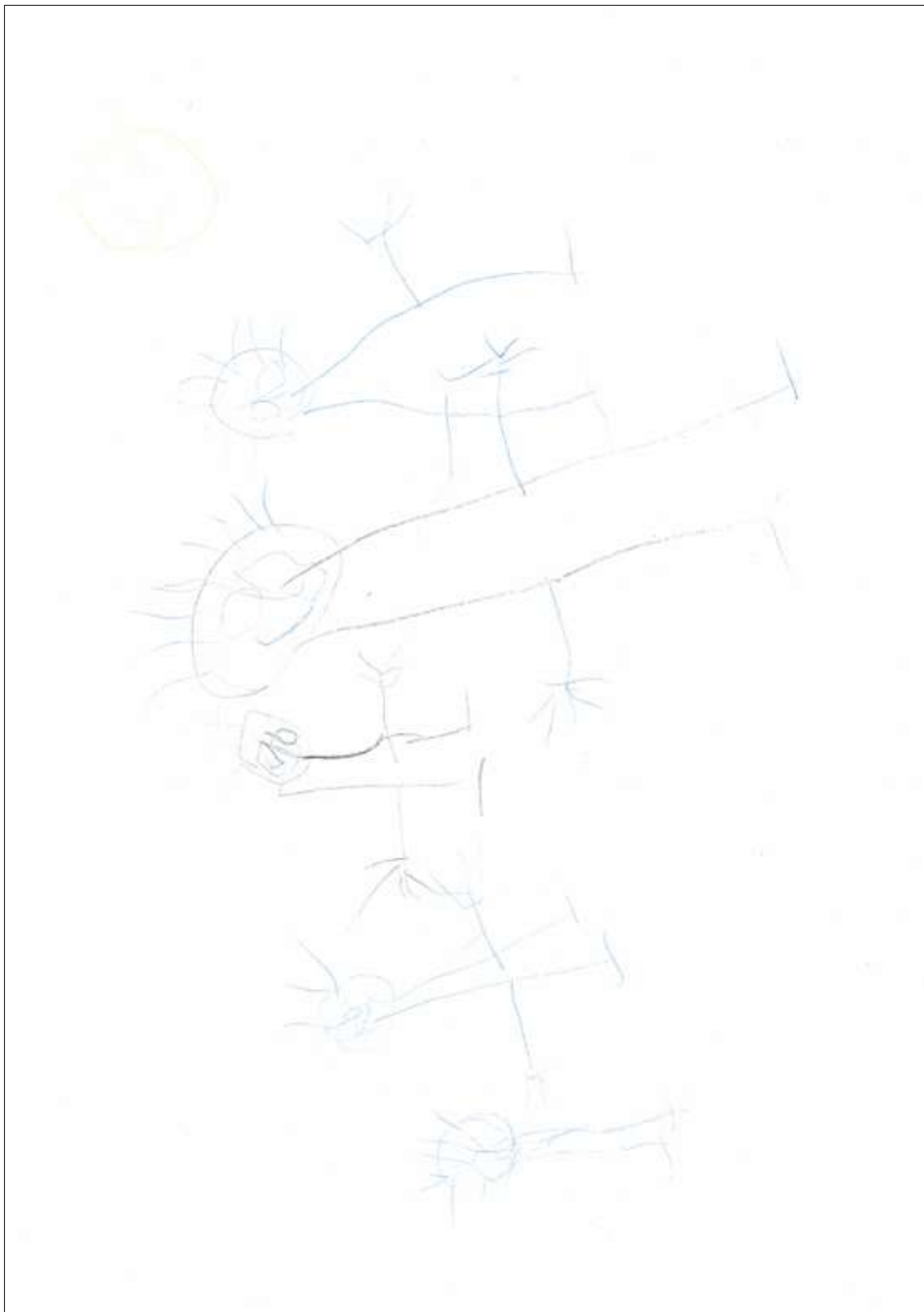
určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne

23. Jaká práva podle vás mají děti?

Příloha B – Obrázek: dům (chlapec, 4 roky a 10 měsíců)

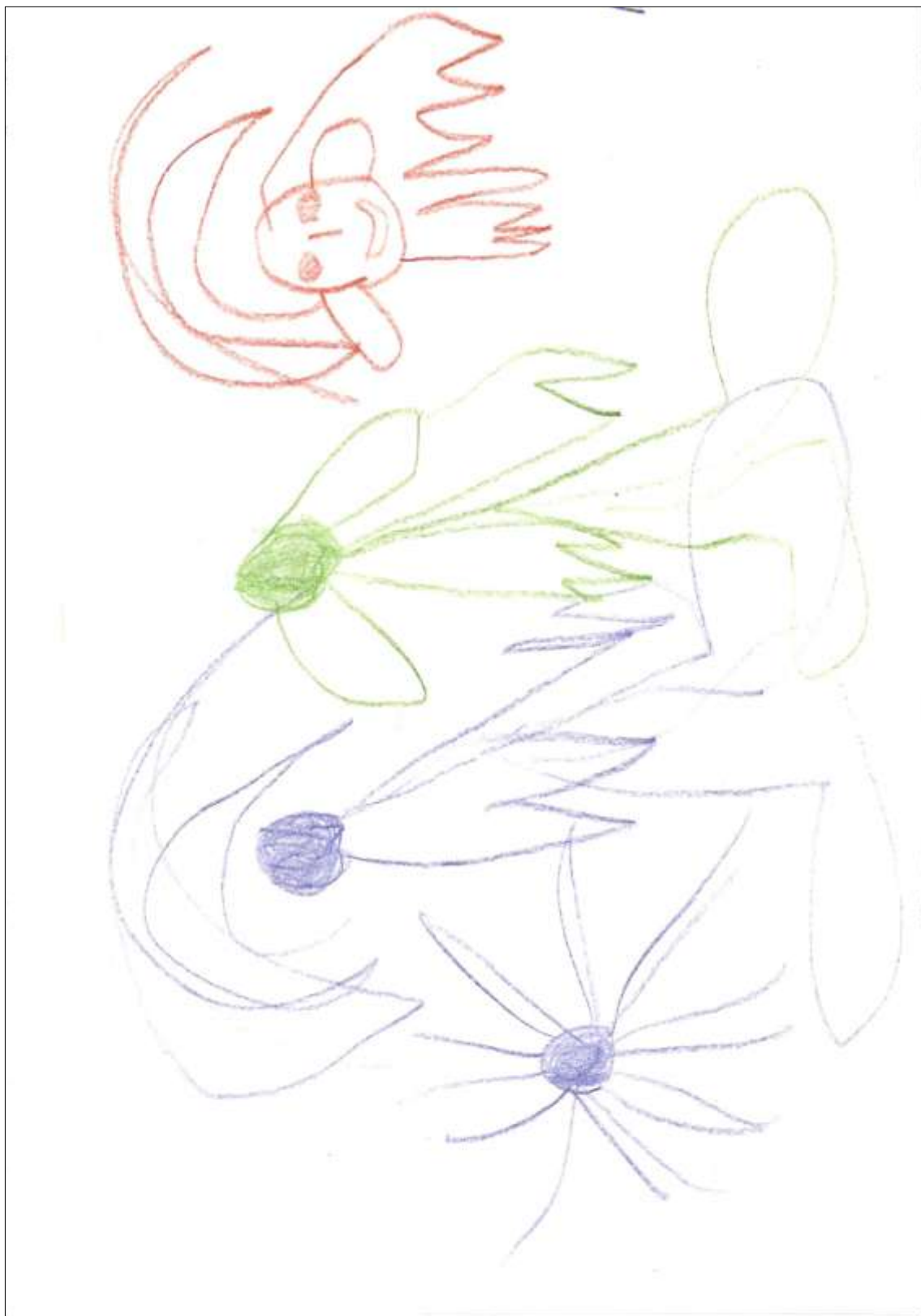
Příloha C – Obrázek: rodina (chlapec, 4 roky a 10 měsíců)

Příloha D – Obrázek: dům (chlapec, 4 roky a 5 měsíců)

Příloha E – Obrázek: rodina (chlapec, 4 roky a 5 měsíců)

Příloha F – Obrázek: dům (chlapec, 5 let a 1 měsíc)

Příloha G: Obrázek: rodina (chlapec, 5 let a 1 měsíc)

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Eliška Maršíčková

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: Prezenční studium

Název práce: Vliv výchovy na osobnost dítěte

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 93

Celkový počet stran příloh: 9

Počet titulů českých použitých zdrojů: 21

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 0

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Hadj Moussová